

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**CUMHURİYET DÖNEMİ
TÜRK ÖYKÜSÜNDE BÜROKRASİ
(1923-1950)**

Ahmet ÖZTÜRK

Balıkesir, 2019

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**CUMHURİYET DÖNEMİ
TÜRK ÖYKÜSÜNDE BÜROKRASİ
(1923-1950)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet ÖZTÜRK

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU**

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 201612511007 Ahmet ÖZTÜRK'ün hazırladığı "Cumhuriyet Dönemi Türk Öyküsünde Bürokrasi(1923-1950)" konulu DOKTORA/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 19.06/2019 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Ali Dymoz
Üye

Başkan
Prof. Dr. Akar Sınır Uğurlu

Prof. Dr. Salim Gönöglü
Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

19.06/2019

.....

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Müdür

ÖN SÖZ

Devlete ait politikalara işlerlik kazandıran bir mekanizma olarak nitelendirilen bürokrasi, devletin vatandaşın gözünde somutlaştığı bir olgu olarak da ifade edilmektedir. Tanzimat ile birlikte devletin siyasi ve idari anlayışını değiştiren ve Türk toplumunun sosyal ve siyasî hayatında önemli bir işlev üstlenen bürokrasi kısa sürede kendi geleneğini oluşturmuştur. Tanzimat ile birlikte oluşan sivil bürokratik yapı II. Abdülhamid döneminde itibar kaybetmesine rağmen İttihat ve Terakki döneminde askerî bürokrasi ile birlikte tekrar karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda Osmanlı'dan miras kalan bu bürokratik yapı Cumhuriyet Döneminin temellerini oluşturmakla beraber yeni bir devletin şekillenmesini ve toplumun kültürel ve sosyal açıdan modernleşmesi sürecini de doğrudan etkilemiştir. Atatürk Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından sonra Türk milletinin yüzyıllardır süren dertlerini ve hedeflerini göz önünde bulundurarak yeni bir devlet inşa etme sürecini başlatmış ve yaşamı boyunca Türk milletinin çıkarları doğrultusunda başta devlet yönetimi olmak üzere kültür, sanat ve birçok alanda inkılap gerçekleştirmiştir. Bu inkılapların temel amacı Türk milletini sosyal, kültürel ve ekonomik yönden çağdaş bir topluma dönüştürecek yeni kurumlar ortaya çıkarmaktır. Atatürk'ün belirlediği ilkelerin temelinde gerçekleştirilen inkılaplar yeni bir dönemin siyasal ve kültürel ortamına zemin hazırlamıştır. Cumhuriyet'in ilanı, Medeni Kanun'un kabulü, saltanat ve hilafetin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Halkevleri'nin açılması gibi birçok inkılap milletin istiklalini sağlamlaştırmış, ülkenin bütünlüğünü pekiştirmiş ve toplumun çağdaşlaşma sürecine girmesini sağlamıştır.

Toplumun yaşam kodlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynayan inkılapların gerçekleştirilmesindeki en büyük güç hiç şüphesiz bürokrasi olmuştur. Bürokrasi günlük hayattaki işlevselliğinden dolayı edebiyatımızda da sıklıkla işlenen bir tema olmuştur. Tanzimat döneminden günümüze kadar verilen öykülerde bürokrasi doğrudan veya dolaylı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Türk öyküsünde ürün veren yazarlarımızın birçoğu siyasi, kültürel ve toplumsal açıdan birçok devrimin gerçekleştiği bu çağdaşlaşma ve demokratikleşme sürecine kayıtsız kalmayarak bu dönemi gözlemleri ve deneyimleri ile yansıtmaya çalışmışlardır. Hızlı bir değişme sürecini başlatan Cumhuriyet'in bu süreçteki en önemli güçlerinden birisinin bürokrasi olması bürokrasinin öykü ve romanlarda ele alınmasına zemin hazırlamıştır. Genel itibarıyla olumsuz özellikleri ile ön plana çıkarılan bürokrasi 1923 ile 1950 yılları arasında gücün simgesi konumundadır. Ele alınan öykülerde

bürokrasiyi; bürokrasinin taşrada kendini radikal bir şekilde göstermesi, ağa-köylü-devlet üçgeni, inkılapların taşradaki yankısı, köylülerin bürokrasiye bakışı, memurların sosyal yaşamı, yargı bürokrasisi ve hapishanelerin genel manzaraları, aydın- halk ilişkisi ve bürokratik çarpıklıklar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Ağır bir savaş dönemini atlaman topluma Cumhuriyet ile birlikte yeni bir düzen verme girişimi başlamıştır. Yapılan birçok değişim ve yenilik, Cumhuriyetin ağalık gibi güç odakları ile verdiği mücadele girişimleri, İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri, yeni kurulan bir devletin refleksleri ve aydınların halka bakışı bu dönemde verilen öykülerin temellerini oluşturmaktadır. Bunların dışında bu dönemde yazılan bazı öykülerde Cumhuriyet öncesinde II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet devrinin bürokratik ve siyasi yaşantısını yansıtan öyküler de bulunmaktadır.

Çalışmamızda ilk olarak bürokrasi kavramının tanımına, ortaya çıkışına değinerek ardından Tanzimat'tan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Türk toplumunda bürokrasinin genel bir panoramasını çizmeye çalıştık. Bürokrasinin Türk toplumundaki gelişimi çizgisinde öykülerinde bürokrasi temasına eğilen, öykülerinde memur kahramanlara yer veren öykücülerini belirleyerek onların öykülerini dönemin siyasi koşulları ve yazarların biyografileri bağlamında incelemeye çalıştık. Çalışmamızda Cumhuriyet döneminin ilk öykücülerinden olan Refik Halit KARAY, Fahri CELÂL, Bekir Sıtkı KUNT, Reşat Nuri GÜNTEKİN, Sadri ERTEM ve Sabahattin ALİ'den 1950'li yıllarda ürün veren İlhan TARUS ve Haldun TANER'e kadar otuz yazarın kitapları incelenmiş ve bu yazarlardan bürokrasi açısından tematik olarak zengin bir içeriğe ve öykü türünde Türk edebiyatında önemli yere sahip on dört yazarın eserleri seçilmiştir. Seçilen on dört yazarın kırk dört farklı kitabından bürokrasi ve memurluk bahsinin geçtiği öyküleri inceleyerek bu öykülerde bürokrasinin ele alınış şeklini ve öykülerdeki memur kahramanların özelliklerine göre tasnifini yaparak açıklamaya çalıştık. Bu kitaplarda bürokrasi ve memurlar konusuna değinilen 204 öyküyü kendi içinde tematik olarak sınıflandırarak yazarların hayatlarını da dikkate alarak incelemeye çalıştık. Edebî eserlerin toplumla iç içe olduğundan ve ortaya çıktığı toplumun zihniyetinden, yaşayışından ve kültüründen izler taşıdığından hareketle bürokrasi kavramının edebiyatta büyük bir karşılığı olduğunu fark ederek öykülerden dönemin genel panoramasını çizmeye çalıştık.

Bu tezin oluşmasında benden değerli fikirlerini esirgemeyen, her aşamasında değerlendirmelerini yaparak hızlı bir şekilde geri dönüt yapan, bilgi ve birikiminden faydalanmamı sağlayan, duruşu, duyarlılığı, incelikleri ve hayata bakışı ile bana bir idol olan danışman hocam Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU'na sonsuz

teşekkürlerimi ifade ederim. Ayrıca tez aşamasında kaynaklarını kullandığım, sıcak ve samimi bir kütüphane ortamı sunan İSAM kütüphanesine ve çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Ahmet ÖZTÜRK

Balıkesir, 2019

ÖZET

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ÖYKÜSÜNDE BÜROKRASI (1923-1950)

ÖZTÜRK, Ahmet

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU,

2019, 140 sayfa

Bu çalışmada 1923 ile 1950 arasında öykü türünde eser veren on dört yazarın iki yüz dört öyküsü tüm devlet yönetimini ve devletin personelini ifade eden bürokrasinin edebiyata yansımaları bağlamında incelenmiştir. Giriş kısmında bürokrasi kavramının tanımı, nitelikleri, tarihçesi, halk nezdinde algısı ile Türk siyasi tarihinde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e değin bürokrasinin gelişimi ele alınmıştır.

Tezin ilk bölümünde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk edebiyatında bürokrasi temasının ne şekilde bir yankı bulduğu anlatılmıştır. İkinci bölümde ise bürokrasinin bir tema olarak öykülerdeki işlenişi esas alınmış ve bir tasnif yapılmıştır. Bu tasnif ile bürokratik çarpıklıklar, sağlık kurumlarındaki aksaklıklar, inkılapların yankısı, köylerdeki ağalık sisteminin doğurduğu sonuçlar, kalem hayatındaki genel tablo, memurların sosyal hayatı, toplumun adli bürokrasi ile ilişkisi ve aydın problemi seçilen öyküler etrafında anlatılmıştır. Son bölümde ise öykülerdeki memur kahramanların olumlu ve olumsuz özellikleri ve hayat biçimleri etrafında tiplerin sınıflandırmasına yer verilmiştir.

1923 ile 1950 arasında yazılan öykülere yer verdiğimiz bu çalışma, Tanzimat'tan itibaren çoğu yazarın üzerinde durduğu bürokrasi kavramının edebiyatın hayatı yansıtması bağlamında Türk toplumunda büyük bir öneme sahip olduğunu ve edebiyatımızı şekillendiren önemli etmenlerden biri olduğunu ifade etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bürokrasi, öykü, devlet, memur, toplumcu-gerçekçi

ABSTRACT

BUREAUCRACY IN THE TURKISH HISTORY OF THE REPUBLICAN ERA (1923-1950)

ÖZTÜRK, Ahmet

Master's Degree, Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU,

2019, 140 Pages

In this study two hundred and four stories by fifteen writers are examined, which were written between 1923 and 1950 in the context of the entire state administration and bureaucracy that reflected the bureaucratic expressions in the literature. In the Introduction the definition of Bureaucracy and its concept, nature, history and perception by the public are considered with the development of the bureaucracy from Tanzimat to the Republic.

In the first part of the thesis it is explained, which impact the bureaucracy had on the Turkish literature from Tanzimat to Republic. The second part is about the classification and handlings of the bureaucracy in the story as a subject. With this classification, bureaucratic distortions, malfunctions of the health institutions, reverberations of the revolutions, the results of the agrarian system in the villages, the main scenery in the writers life, the social life of civil servants, the relationship between the society and judicial bureaucracy and the problems of the intellectualls are described around the selected stories. In the last chapter, the classification of the types around the positive and negative characteristics and lifestyles of civil servants in the stories are included.

This study, which includes the stories written between 1923 and 1950, aims to express the concept of bureaucracy, which has a great importance in the turkish society in terms of reflecting the life of the society.

Keywords: Bureaucracy, story, state, civilservant, socialist-realistic

KISALTMALAR LİSTESİ

vb. : Ve benzer

İçindekiler	
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç.....	1
1.2. Yöntem.....	1
2. BÜROKRASİ KAVRAMI	2
2.1. Bürokrasinin Tanımı	2
2.2. Bürokrasinin Tarihçesi	4
2.3. Bürokrasinin Nitelikleri.....	6
2.4. Bürokrasinin İşlevleri	7
2.5. Tanzimat Öncesi Klasik Osmanlı Bürokrasisine Genel Bir Bakış	9
2.6. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bürokrasi	11
3. TANZİMATTAN CUMHURİYETE TÜRK EDEBİYATINDA BÜROKRASİ	19
4. TÜRK ÖYKÜSÜNDE BÜROKRASİ VE MEMURLAR	23
4.1. Türk Öyküsünde Bürokrasi	23
4.1.1. Devletin Demir Kapısı: Bürokrasi ve Bürokratik Çarpıklık	23
4.1.2. Köylü-Doktor İlişkisi Bağlamında Sağlık Bürokrasisi.....	63
4.1.3. İnkılapların Toplumda Yankısı.....	69
4.1.4. Ağa-Devlet-Köylü Üçgeni	72
4.1.5. Bürokrasinin Tecelli Ettiği Mekân : Devlet Daireleri	77
4.1.6. Adlî Mekanizmanın İşleyişi ve Bir Bürokrasi Mekânı Olarak Adliye	85
4.1.7. Aydın- Köylü ve Aydın-Devlet İlişkisi	92
4.1.8. Kamu Düzenini Sağlayan Kuvvet: Kolluk Güçleri	96
4.2. Memurların Yaşam Tarzı ve Memur Tipleri.....	102
4.2.1. Aile Hayatı ve Yaşam Tarzı Açısından Memurlar	102
4.2.2. Memur Tipleri.....	108
5. SONUÇ	123
5.1. Öneriler	126
KAYNAKÇA	128
EKLER	132
Ek 1- İncelenen Kitapların Listesi	132

1. GİRİŞ

1.1. Amaç

Bu araştırmanın amacı 1923-1950 yılları arasında öykü türünde eser veren yazarlarımızın öykülerinde bürokrasi kavramının nasıl ele alındığını incelemek, öyküler üzerinden halkın bürokrasi algısını ortaya koymak ve bürokrasinin temsilcisi olan memurların belirgin özelliklerini tespit etmektir.

Bu amaç üzerinden bir sonuca ulaşmak için aşağıdaki şu sorulara cevap aranmıştır?

- 1) Türk öyküsünde bürokrasiye ağırlık veren öykücülerimiz kimlerdir?
- 2) Bürokrasinin Türk öyküsünde ele alınış biçimi nasıldır?
- 3) Türk milletinin bürokrasi algısı öykülere nasıl yansımıştır?
- 4) Bürokrasi taşrada kendini nasıl göstermiştir?
- 5) Öykülerde memur-vatandaş ilişkisinin belirleyici hatları nasıldır?
- 6) Bürokrasiyi temsil eden mekânlar öykülerde hangi özellikleri ile yer bulmuştur?

1.2. Yöntem

Bu çalışmamızda esas olarak belirlenen öykü kitapları bürokrasi bağlamında tematik bakımından incelenmiştir. İlk olarak bürokrasi kavramı üzerinde durulmuş, daha sonra bürokrasinin tanımı, nitelikleri, işlevleri ve tarihsel gelişimi incelenerek Türk siyasi hayatında bürokrasinin genel çizgileriyle gelişimi aktarılmıştır. İlk olarak öykü kitapları okunmuş, okunduktan sonra sınıflanıp fişlenerek değerlendirilmiştir. Öykücüler arasında bürokrat geçmişi olan, eserlerinde bürokrasi konusuna ağırlık veren, dönemin bürokrasi hayatını gerçekçi bir şekilde anlatan ve bürokrasi bağlamında sosyal konulara ağırlık verenlerin öykülerine ağırlık verilmiş ve öyküler ile öykücülerin yaşamı arasındaki bağlantılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Öykülerde kahraman olarak kendine yer bulan memurlar ise özelliklerine göre sınıflandırılarak belli başlıklar altında değerlendirilmiştir. İncelenen öykü kitapları ekler kısmında, yararlanılan kaynaklar ise kaynakça bölümünde verilmiştir.

2. BÜROKRASİ KAVRAMI

2.1. Bürokrasinin Tanımı

Bürokrasi tanımı ve sınırları ile günümüzde hâlâ tartışılmakta olan bir terim olup en genel tanımıyla kamu sektörü veya özel sektörde en alt birimden en üst birime düzenli bir yapılanmaya sahip olan teşkilatlanma biçimidir (Abadan, 1959: 7). İnsan, ilk çağlardan itibaren korunma, barınma ve sağlık gibi birçok gereksinimle karşı karşıya kalmıştır. Bu gereksinimleri karşılamak ve dış mihraklardan gelebilecek saldırıları bertaraf etmek için düzene, yeni teşkilatlanmaya ihtiyaç duymuştur. İnsanların bir arada yaşama isteği devleti ortaya çıkarmış; devletin bir yapı olarak devamlılık sağlama ihtiyacı ise kendi teşkilatlanması olan “bürokrasi”yi doğurmuştur. Bürokrasiyi ortaya çıkan olguların başında otorite gelmektedir. Otorite bir iradenin diğer iradeye egemen olması ve son kararı veren ifade olarak tarif edilebilir. Otorite iş bölümü sonucu ortaya çıkan toplumsal örgütlenmelerin ortaya çıkardığı bir olgudur. Otorite ve yetki paylaşımı sonucu ortaya çıkan olguya hiyerarşi denilmektedir. İş bölümü, hiyerarşi ve otorite kavramlarının çağdaş üretim koşullarında ve devlet düzeyinde somutlaşma biçimine ise bürokrasi denilmektedir. Bu açıdan bakıldığında devlet olan her yerde bürokrasi bir şekilde oluşmuştur (Terzi, 2015: 17).

Bürokrasi kavramı, anlamının net olması ve üzerinde yoğun tartışmalar olması nedeniyle hoş karşılanmamıştır. Bu kavramın kökeni bütünüyle açık değildir. Örneğin, Morstein Marx onu Latin kökenli bir kavram olarak “bureaucratie” şeklinde 18. yüzyılda hükümet faaliyetlerini yapan birimleri ifade etmek için kullanmıştır. Kavramın kökeninin açık olmaması bu konuda değişik görüşlerin ileriye sürülmesine neden olmaktadır. Örneğin Burhan Aykaç bürokrasi kelimesinin ilk kez 1745 yılında Fransız fizyokrat Vincent de Gournay tarafından kullanıldığı konusunda görüş birliği olduğunu ileri sürmektedir. Kelimenin Latince “Burrus” (daire, memurlar) kökü ile “Cratie” (güç, iktidar) anlamındaki ekin birleşmesinden meydana geldiği ve bürolarda çalışanların önemli yetkilere sahip oldukları bir yönetim şeklini ifade ettiği belirtilmektedir. (Öztürk, 2003: 6) Tüm bu görüşlerden yola çıkarak memurun devletin işleyişi içerisindeki hâkimiyetini, bürokrasinin karşılağı olarak gösterebiliriz.

Her ne kadar verdiğimiz tanımlarda bürokrasiyi devletin işleyişı olarak dile getirsek de günümüz toplumlarında bürokrasinin apayrı bir tanıma doğru büründüğünü söyleyebiliriz. İnsanın devlet ile alakalı işlerinin yürütülmesine dayanan bu kavram günümüzde kırtasiyecilik, zorlaştırma gibi kelimelerle beraber anılmaktadır. Bilimsel bir yaklaşım olmasa da bürokrasinin halk nezdinde bu şekilde anılmasının sebebi devlet işleyişinde istihdam olunan memurların gerçek amaçları olan amme hizmetini gerektiği gibi yapmayıp bencil bir tutum sergilemeleri ve hiyerarşinin halkın gözünde çikılmayacak bir merdiven olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Ülkemizde halk arasında bürokrasi dendiği zaman ağır aksak işleyen devlet kurumları, memurun işi yokuşa sürmesi ve bunun içinde kanun ve yönetmelikleri halkın karşısına dikmesi, “Ben devlet memuruyum, kanunlar böyle ben ne yapabilirim, burası devlet dairesi.” gibi mazeretler akla gelmektedir (Terzi, 2015: 18). Bu ve bunun gibi cümleler içerisinde kullanılan devlet ve kanun gibi bürokrasiyle alakalı kelimeler halkın devlet dairelerinden soğumasına sebep olmuştur. Halkın zihninde gereksiz formaliteler, aynı evrakın birçok kişi tarafından paraf edilme zorunluluğu, evrakların aynı veya farklı devlet dairelerinde defaatle dolaşması halkın bürokrasiden soğuma sürecini oluşturan birtakım etkenlerdir. Bürokrasi kavramını bu olumsuz havadan daha kötü bir anlamda kullananlar da olmuştur. Honore de Balzac, 1836 yılında yazdığı “Les Employes” isimli eserinde bürokrasi için “Cücelerin kullandığı dev bir güç.” sözünü kullanmıştır (Önder, 2016: 16).

İnsanlık tarihinin gelişimi üzerine, zümre düzeninin önemini kaybetmesi ve bürokrasinin şekillenmeye başlamış olması bürokrasinin farklı anlamlarda da kullanılmasına sebep olmuştur. Bu kavramın açıklanmasında kullanılan son ifadelerden biri de “belli bir teşkilatlanma ve idare şekli” olarak karşımıza çıkar. Bu yeni anlama göre bürokrasi, dağınık toplumsal fiil ve hareketleri rasyonel ve objektif esaslara uygun olarak düzenleme eğilimidir (Abadan, 1959: 19). Bu ifadeyi açacak olursak, bürokrasi iş bölümü, otorite hiyerarşisi, yazılı kurallar, yazışmalar ve faaliyetlerin arşivlenmesi, kurum yapısının ön planda olduğu disiplin içerisinde yürüyen bir örgüt biçimidir. Belli bir büyüklüğü aşan ve yüz yüze temasın ortadan kaybolduğu her örgüt bürokrasi özelliklerini taşımaya başlar. Bu durum son zamanlarda bürokrasinin sadece devlet ve kamu hizmetlerinde söz konusu olmadığını özel sektörü de kapsadığını bize göstermektedir (Terzi, 2016: 18).

2.2. Bürokrasinin Tarihçesi

Bürokrasinin tarihi gelişimi ve oluşumu hakkında net bir yargıda bulunmak güçtür. İnsanlığın yazıyı geç kullanması ve insanın sürekli hareket içerisinde olması bürokrasi dışında insan ile ilgili bütün sosyal bilimlerin kesin yargı ve sonuçlara ulaşmalarını neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Yazının keşfinden önce kurulan imparatorluk, devlet, beylik, feodalite krallıkları veya bu gibi büyük yönetimlerden uzak küçük monarşik yönetimlerin tarihi ve teşkilatları hakkındaki bilgiler çok kısırdır. Fakat günümüzdeki modern bürokrasi ile ortaya çıkan kurumlar, Sanayi İnkılabı ile gelişen siyasi, ekonomik ve sosyal şartların meydana getirmiş olduğu kurumlardır. Aile ve kabile esasına dayanan ilksel toplumlarda topluluk adına görevi yerine getiren makamlar yoktur. Bu topluluklar yasalardan çok gelenek ve göreneklere uyarak hareket etmektedir. Bundan dolayı bu topluluklarda devlet yapısının izlerini görmekle birlikte modern bürokrasiden söz edemeyiz.

Eski Mısır, Roma ve Çin medeniyetlerine baktığımızda, bu medeniyetlerin gelişmiş bir idari teşkilatlanmaya sahip olduklarını görürüz. Antik Mısır'da hükümdarlara verilen ilahî güç ve memleketteki ekonomik durum bürokrasinin kaynağını oluşturmuştur. Nil nehrinin ticaret üzerinde etkisinden ve nehrin belli aralıklarla taşmasına bağlı olarak gelişen tarımdan elde edilen büyük kazançlar kâtipler adı verilen memurlar ordusunun meydana gelmesine yol açmıştır. Bu durum sadece bir kâtip ordusunun oluşumuna sebebiyet vermemiş aynı zamanda memurların halktan ayrı kesim olarak birtakım imtiyazlar kazanmalarına vesile olmuştur. Çin bürokrasinin ortaya çıkmasında ülkenin eskiden beri büyük bir uygarlık olması, her daim var olan yüksek nüfusu koruma gayesi ve baş gösteren dış tehlikeler sebebiyle büyük bir ordu gereksinimi etkili olmuştur. Romalılarda bürokrasi ise Julius Ceasar döneminde ücretli bir memur teşkilatı kurulması ile meydana gelmiştir. Bu memur teşkilatının Roma'da kurulmasında o dönemde var olan Mısır teşkilat yapısı örnek alınmıştır (Abadan, 59: 19). Bu medeniyetler de baz alındığında bürokrasinin kurulmasında devlet yönetimini kolaylaştırma, paranın akışını sağlama ve halkın birliğini ve güvenliğini sağlama temel amaç olmuştur.

İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerinde ise Orta Asya'ya tümüyle egemen olan büyük devletler kurdukları gibi, zaman zaman Orta Asya'nın dışında, gittikleri yerlerde de yeni siyasi örgütler meydana getiren Türkler, tarihin hiçbir döneminde devletsiz kalmamışlardır. Çünkü Türkler, devletin kendi varlığını koruyan, yaşatan ve geliştiren vazgeçilmez bir yapı olduğunun bilincinde olmuşlardır. (Terzi, 2015: 29)

Orta Asya'da ilk kez teşkilatlı ve büyük bir devleti Çinlilerin Hiung-nu adını verdikleri Hun Türkleri kurmuştur. Hun İmparatorluğu sivil ve askerî teşkilatı, iç ve dış siyasası, dini, ordusu ve diğer yapılarıyla kendinden sonra kurulan devletlere örnek olmuştur. (Terzi, 2015: 31) Çağdaşı devletlere oranla daha ileri ve düzenli bir devlet teşkilâtına sahip olan Hunlarda uluslararası hukuk kuralları da gelişmişti. Hun Devletinin Çin İmparatorluğu ile sınır komşusu olması sebebiyle iki devlet arasında kimi zaman barış, kimi zaman da savaş şeklinde ortaya çıkan yoğun bir siyasi ilişki yaşanmıştır. Görüleceği üzere devletlerarası siyasî ilişkiler Hun Devleti'nde hayati öneme sahiptir ve dönemine göre ileri seviyede nitelenebilecek uluslararası hukuk kuralları geliştirmişlerdir (Gültepe ,2009: 39). Orta Asya'da Büyük Hun Devleti'nin yıkılışından sonra Altay Dağları'nda yaşayan bir kısım Türkler 552 tarihinde Bumin Kağan ve İstemi Kağan'ın gayretleriyle Göktürk Devleti'ni kurmuşlardır (Gültepe, 2009: 40). Göktürk Devleti'nin idari yapısıyla ilgili en önemli kaynak Orhun Abideleri'dir. Göktürk Devleti'nin ulaştığı güç ve diğer devletlerle olan mücadelelerine bakıldığında bütün bunların güçlü bir siyasi teşkilatlanma gerektirdiği görülür. (Terzi, 2015: 33) İleri Kağan zamanında Göktürlere bağlanan ve bu devletin tebaası olarak yaşayan Uygurlar, Bilge Kağan'ın ölümünden sonra Göktürklerin Çin hâkimiyetine girmesiyle güçlendiler ve 745 yılında devlet kurdular (Terzi, 2015: 35). Uygurların kamu hukuku ve devlet teşkilâtı ile ilgili en önemli kaynağımız 1070 yılında Karahanlılar'ın başkenti Balasagun'da Yusuf Has Hâcip tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig'dir. Halkının büyük bir kısmı şehirlerde yaşayan Uygur Devleti kısa sürede yüksek uygarlık düzeyine ulaşmış, gerek özel hukuk gerekse kamu hukuku alanında son derece önemli gelişmeler kaydetmişlerdir (Gültepe, 2009: 45). Eski Türk devletlerindeki yönetim ve bürokrasinin genel çizgileri ve amaçlarını İbrahim Kafesoğlu'nun şu tespitleri ile noktalamak yerinde olacaktır:

“Gerçekten eski Türk İl'inde dikkati çeken hususlardan biri de, Bozkır hayat şartlarını devam ettirmek, Türk yaşayışına elverişli bölgeleri el altında tutmak, İl dahilinde idarî birliği korumak, askerî gücü daima zinde bulundurmak, töre'nin sürekli geçerliliğini sağlamak, Türk kültürünü yozlaştırabilecek dış etkilere karşı hassas davranmak siyaseti idi (Kafesoğlu, 1986: 268).

2.3. Bürokrasinin Nitelikleri

Günümüzde modern bürokrasi birtakım safhalardan geçerek kendine has karakteristik unsurlara sahip olmuştur. Abadan, bürokrasinin iç yüzünü tahlil ederken onun kendine has özelliklerini şu şekilde tasnif etmiştir: Teferruatlı usullere olan bağlılık, yavaşlık, gayri şahsilik, bürokratik üslup ve resmi dil, sır düşkünlüğü, anonimlik, bağımsızlık temayülü, yeniliklere karşı mukavemet, emsale bağlılık, yetki anlaşmazlıkları ve çeşitli bürokrasiler arasındaki bağlar (Abadan, 1959: 64). Bu prensiplerin bugün özellikle kamu sektöründe karşımıza sıkça çıktığını görebilmekteyiz. Bu prensiplerin ülkeler arasındaki yönetim şekillerinin farklılıkları veya sosyal, ekonomik ve tarihi faktörlere göre küçük değişiklikler geçirdiğini söyleyebiliriz. Nermin Abadan bu prensiplerin açıklamalarını şu şekilde değerlendirmektedir:

Teferruatlı usullere bağlılık: Büyük kurumlarda kişisel karar verme yetkisini sınırlandırmak ve herhangi bir kararın toplum nezdinde etkisini artırmak için ayrıntılı usullere uyulması gerekmektedir. Bu durum her ne kadar bürokraside kararların gecikmesine sebep olsa da iltimas, adam kayırma gibi kötü eğilimlerin önüne geçmektedir.

Yavaşlık: Bürokrasi bazen olağanüstü bir durumla karşılaştığında veya kendisine fazla gelen bir iş yükünün altına girdiğinde ağır bir şekilde ilerlemektedir.

Gayri şahsilik: Gayri şahsilik bürokrasinin en özel değerlerinden birisi olarak görülmektedir. İdeal bir memur resmi işlerde kişisel düşüncelerini bir kenara bırakmak zorundadır. Bu hem memurun tarafsızlıktan ve eşitsizlikten uzaklaşmaması hem de bürokrasinin verimliliği açısından bir ön koşuldur (Eryılmaz, 2017: 62)

Bürokratik üslup ve resmî dil: Bürokrasiler zamanla dış dünya tarafından anlaşılması güç kendine has bir üslup ve dil geliştirmektedirler.

Sır düşkünlüğü: Kamu hizmetinde bulunanlar vazifeleri dolayısı ile elde ettiği bilgileri saklamak zorundadırlar. Her bürokratik kurum kendi içinde mahremiyet alanlarına sahiptir ve bunun bilinmesini istemez. Bürokrasi bu sır düşkünlüğünü devletin menfaati, kamu yararı vb. gerekçelerle meşrulaştırır (Önder, 2016: 28).

Anonimlik: Bürokrasi anonimlik karakterini korumadığı sürece tarafsızlığını ve gayri şahsiliğini kaybeder.

Bağımsızlık temayülü: Bürokratik müesseselerde grupların oluşturduğu enerji ile zamanla dışarıdan gelen müdahale ve tekliflere bir karşı gelme durumu meydana gelmektedir. Bu karşı gelmenin sebebi idari bağımsızlık hedefinin kuvvetli tutulmak istenmesidir.

Yeniliklere karşı mukavemet: Devlet kurumlarının alışlagelen çalışma yöntemlerine karşı duydukları bağlılık, zaman zaman denenmek istenen yenden teşkilatlanma hareketlerini güçleştirmektedir. Bu durum günümüzde bile geçerliliğini kuvvetle korumaktadır. Herhangi bir devlet kurumunda bir sistem değişikliği olacağı söylentisi çıksa bir huzursuzluk meydana gelmektedir.

Emsale bağlılık: Birbirine benzer olaylarda eşitliliği sağlamak için aynı esaslar uygulanmaktadır. Bu durum olumlu olmasına karşın tembelliğe yol açmaktadır.

Yetki anlaşmazlıkları: Günümüzde devlet kurumları arasında birçok defa bu durum ile karşılaşmaktayız. Bürokratik kurumlar zamanla kendilerine mülkiyet zihniyeti geliştirmektedirler. Bu yüzden bazı meseleleri kendine ait sanan birden fazla kurum olunca anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır.

Çeşitli bürokrasiler arasındaki bağlar: Gün geçtikçe kamu bürokrasisi ve özel sektördeki bürokrasiler bağlarını güçlendirmektedir. Bu bürokrasiler faaliyetlerini karşılıklı olarak ayarlamak zorundadırlar (Abadan, 1959: 64).

2.4. Bürokrasinin İşlevleri

Bürokrasinin işlevlerinden söz etmeden önce bürokrasinin kamu bürokrasi ve özel bürokrasi olarak ikiye ayrıldığını söylemeliyiz. Bizim üzerinde duracağımız işlevler daha çok kamu bürokrasisi yani devlet bürokrasisi ile ilgilidir. Nermin Abadan, özel ve kamu sektöründe yer alan kurumların belli faktörlerle bürokratik bir kimliğe büründüğünü söylemekle birlikte devlet bürokrasisinin kendine has özellikleri olduğunu söylemektedir. Bu hususlar: devlet faaliyetlerinin kapsamı ve yoğunluğu,

kamuya karşı hesap verme mükellefiyeti ve bürokrasinin siyasi bir karaktere sahip olmasıdır (Abadan, 1959: 101).

Devletin hâkimiyeti altında yaşayan insanlara karşı belli başlı sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukları yerine getirirken bürokratları birer elçi olarak kullanır. Başlıca görevleri adalet, zabıta, milli savunma ve dış işlerin düzenlenmesinden ibaret olsa da işsizliği önlemek, mültecileri yerleştirmek, yüksek dereceli bir sosyal düzenlik sağlamak, halka gittikçe yükselen bir hayat standardı sağlamak, ilmî ve kültürel araştırmaları desteklemek gibi birçok vazifesi vardır. Bu görevleri söylemekle birlikte bürokrasinin işlevinin ülkeden ülkeye değiştiğini söyleyebiliriz. Çünkü her ülkenin tarihî, ekonomik ve sosyal faktörleri farklıdır. Bunun dışında her milletin nesilden nesile aktarılan kendine ait kodları olduğunu ve bu kodların bu faktörleri şekillendirdiğini söyleyebiliriz. Bilal Eryılmaz ise bütün ülkelerde bürokrasinin üç temel fonksiyonu icra ettiğini söyler. Bu fonksiyonlar: sevk ve idare işleri, kamu politikalarının hazırlanması ve istikrar ve sürekliliktir. Sevk ve idare işlerinden kastedilmek istenen bürokrasinin yasaları, mevzuatı ve kamu politikası kararlarını sadakatle uygulamak ve günlük kamu hizmetlerini yürütmektir. Bu fonksiyonun sağlıklı olarak gerçekleştirilebilmesi için bürokrasinin nitelikli memurlara ve sağlam bir denetim mekanizmasına sahip olması gerekir. Kamu politikalarının hazırlanmasında bürokrasi bilgi toplayan, yorumlayan ve uygulayan bir mekanizma görevindedir. Yani kamu politikalarını hazırlayan hükümetler bürokrasiye ve bu konuda ehil olan bürokratlara muhtaç durumdadır. Yeni bir yasa, tüzük veya yönetmelik gibi metinler hazırlanırken ilk taslaklar bürokrasinin içinde oluşturulur ve parlamentoya sunulur. Bürokratlar bu uzmanlık bilgilerin akışını ve değerlendirmesini kontrol altına almak isterler. Bürokrasinin sahip olduğu bu uzmanlık bilgisi siyaset karşısından onun gücünü artırır. Kamu politikası için gerekli bilgiler bürokrasinin elinde ise kamu politikalarının belirlenmesinde bürokrasi çok önemli bir işleve sahiptir. Hükümetlerin sorumlulukları arttıkça ve politika hazırlama işi karmaşık hâle geldikçe amatör siyasetçiler profesyonel bürokratik danışmanlara bağımlı olmaya mecburdurlar. Son işlevi ise devlet yönetimi ve siyasal sistem içinde istikrar ve süreklilik unsuru olmasıdır. Bu devletin yaşaması bakımından ve kaosa sebebiyet vermemesinden dolayı bürokrasinin en önemli işlevidir. Çünkü demokratik ülkelerde seçimler ile iktidarlar el değiştirebilir veya darbeler ile ülke bir süre hükümeteşiz kalabilir. Böyle durumlarda kamu bürokrasileri (eğitim, sağlık, güvenlik, ulaşım, haberleşme, dış politika vb.) herhangi bir aksamaya veya düzensizliğe yol açmadan rutin olarak yürütmek zorundadır. Bu nedenle “hükümetler değişir, bürokrasi yerinde kalır” sözü klişe hâline gelmiştir. Siyasi istikrarsızlığı kronikleşmiş

ülkelerde kaotik bir ortamın oluşmaması için eğitimli ve tecrübeli bürokratların olması bir güvence olarak görülebilir (Eryılmaz, 2017: 34).

2.5. Tanzimat Öncesi Klasik Osmanlı Bürokrasisine Genel Bir Bakış

Osmanlı Devleti'ni kendinden önceki Türk devletlerindeki siyaset ve bürokrasi geleneğinin varisi olarak görmek mümkündür. Bunun dışında Osmanlı Devleti'nin etkileşimde bulunduğu devletlerden etkilendiğini de söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti'ndeki ilk teşkilatlanmalar ile kanun ve nizamnameler hazırlama ve uygulama faaliyetleri Orhan Bey zamanında başlamış ve I. Murat (Hüdavendigâr) tarafından geliştirilmiştir. II. Mehmet döneminde, gelinen konum itibarıyla birçok yasalar çıkarılıp, teşkilat düzenlenmeleri yapılmıştır. (Özdemir, 2001: 27)

İlber Ortaylı'ya göre klasik dönemdeki Osmanlı bürokrasisini, merkez ve eyalet başlıkları altında incelemek gerekmektedir. Merkez teşkilatlanmasını padişah ve saray, divan-ı hümayun ve ona bağlı bürolar, vezir-i azam ve bâb-ı âli, bâb-ı fetva ve ilmiye örgütü, defterdarlık ve maliye örgütü, kapıkulu ocakları ve donanma teşkil etmektedir. (Ortaylı, 2016:169). Sözlük anlamı iktidar sahibi kimse, hükümdar anlamlarına gelen Farsça padişah kelimesi Osmanlı hükümdarlarının en fazla kullandığı unvanlarından biridir. Osmanlı merkez örgütünün en yetkili kişisi padişaktır. Devletin yapısı padişahın kişisel siyaset ve yönetim anlayışına dayanmaktadır. Kuvvetler ayrılığı yoktur, bütün güçler padişahın kişiliğinde toplanmıştır. Mardin, sistemi Weberyen anlamda "sultanlık rejimi" olarak tanımlamış, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda sistemin Doğu despotluğunda dönüştüğünü söylemiştir (Heper, 1977: 59). Bu tespitlerden hareketle Osmanlı bürokrasisinde yasama, yürütme ve yargıdan oluşan kuvvetler ayrılığının olmadığını, bütün kuvvetlerin tek elde yönetildiğini söyleyebiliriz.

Devlet işlerinde birinci derece sorumlu olan organ ise divân-ı hümayundur. Divân-ı hümayun gerçekte devlet işlerinin padişah adına görüşüldüğü ve karar alınmasına yardım edilen bir kurumdur. Bu kurum padişahın devlet işlerinde hususi olarak yardım aldığı istişare kurumudur. Dış meselelerde devletin temel politikasının belirlenmesi, devletlerle olan münasebetlerde yerleşmiş prensiplerin korunması ve geliştirilmesi, elçi kabulleri, İstanbul'da ikamet eden Avrupa elçilerinden gelen görüşme taleplerinin değerlendirilmesi, savaş şartlarının ve mühimmatının takibi gibi görev ve sorumluluklar divan-ı hümayunun yetkileri arasında idi. Bunun dışında

hukuksal olarak padişah adına örfi kanun ve mevzuat çıkarması, reaya ve askeri sınıfa mensup kişilerin divanda yargılanması, daha önce karara bağlanmış bir davanın taraflardan birinin müracaatı üzerine tekrar görülmesi divân-ı hümayunun görev alanına girmektedir. Ekonomik olarak yetkileri ise devletin vergi politikasının belirlenmesi, verginin toplanması için alınacak tedbirler, para politikasının belirlenmesi, miri toprakların, vakıfların ve mülklerin statülerinin belirlenip korunması, ticaret yasağı uygulanacak ürünlerin belirlenmesi ve ticaret ilkelerinin tespitidir.

Osmanlı bürokrasisinde kullanılan kalem ifadesi günümüzdeki büro kavramını karşılamaktadır. Devletin önem arz edecek iç ve dış yazışmaları bu bürolarda yazılıp saklandığından divân-ı hümayun kalemi devletin kara kutusu konumundadır. Avrupa devletleri ile yapılan anlaşmalar, İstanbul'daki elçilerin devletlerine ait işler ticaret anlaşmaları, emir ve beratlar burada bulunurdu. Devletin iç işlerinde; eyalet valilerinin, sancak beylerbeylerinin, kale dizdarları vesairenin tayin ve azil beratları, bunlara gönderilen emir ve kanunlar bu bürolarda yazılarak saklanıyordu. Bu örgütün başı 17. yüzyıla kadar nişancı idi. Divan-ı Hümayun'a bağlı bürolarda yazışma işlerinin şefi ise başlangıçta nişancıya bağlı reisu'l-küttab denen yüksek rütbeli memurdu. Reisülkütuba bağlı ofisler a. beylikçi kalemi b. tahvil kalemi c. ruus kalemi idi (Ortaylı, 2016: 215).

- a. Beylikçi kalemi: Divan kalemi de denir. Burada bütün kanunnameler, ahidname ve fermanlar kaleme alınıp kaydedilirdi.
- b. Tahvil kalemi: Yüksek devlet memuriyetlerinin tayin, terfi işleri ve dirlik tevcihinin kayıtları ile meşgul olan büro idi.
- c. Ruus kalemi: İmparatorluğun timar ve has sahipleri dışında kalan bürokrasisinin maaş, tayin, emeklilik işlerine bakardı (Ortaylı, 2016: 216)

Bu şekilde merkezi bir devlet organizasyonunu temsil eden divan-ı hümayun fonksiyonlarını zaman içinde sadarete ve 19. yüzyılda bakanlıklara yani nezaretlere bırakmıştır.

Osmanlı devletinin Karlofça'dan sonra batılı devletler karşısında taarruzdan savunma durumuna geçmesi devletin başta askeri ve ekonomik olarak çöküşüne zemin hazırlamıştır. Yüzyıllar boyunca Batı'dan kendini üstün gören devlet idaresi,

artık imparatorluğun yeni çağa ayak uyduramadığını anlamış ve başta askeri ve ekonomik olarak yeniliklere mecbur bırakılmıştır. Askeri alanda alınan mağlubiyetler, hem masrafların artmasına hem toprak kaybına neden olmakta idi. Savaşlar yüzünden imparatorlukta oluşan kötü hava bütün kurum ve kuruluşları etkiliyor ve birçoğunun değişmesine sebebiyet veriyordu. Değişme yenileşme çabaları devlet idarecilerinin kişisel arzu ve çıkarlarına hitap ediyor ve bir türlü halk nezdinde itibar görmüyordu. Devlet git gide bir değişim ve dönüşüm ülkesi olma yolunda ilerliyordu. İşte bu dönem içerisinde devletin alt birimleri değişmek zorunda kaldı. Bu değişim rüzgârı ise kendini en çok bürokraside hissettirdi.

2.6. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bürokrasi

Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden meşrutiyetin ilanına kadar geçen dönem, tarihimizde Tanzimat dönemi diye isimlendirilmiştir. Tanzimat, Türkçe Sözlük'te "İdari işlerin düzeltilmesi için alınan önlemlerin ve uygulamaların tamamı" şeklinde tanımlanmıştır. Bu dönemi ele alırken III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde yapılan reformlar göz ardı edilmemeli ve bu dönem idari, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik tarihimiz açısından önemli gelişmelere vesile olan bir dönüm noktası olarak görülmelidir (Terzi, 2016: 213).

Bu dönüm noktasını anlatmadan önce III. Selim ve II. Mahmud dönemine bakmamız gerekecektir. Bilindiği üzere Osmanlı devlet adamları tarafından yenileşmenin gerekliliğinin veya diğer bir ifadeyle, bazı şeylerin iyi gitmediğinin farkına varılmasından sonra, sorunun uzun süre askerlik alanındaki gerilikle ilgili olduğu sanıldı. Çünkü Batı'yla aralarında bulunan fark ilk olarak savaş alanlarında ortaya çıktı. Askeri alanda yapılan yenilikler gidişatı değiştirmeyince askeri karakterli bir çözüm yerine farklı arayışlara girildi. Devlet yönetiminde başka problemler olduğunun farkına varıldı. III. Selim'den itibaren reformlar idari yapıya doğru yönelmeye başladı (Akyıldız, 2015: 18). III. Selim döneminde ilk daimi elçiliklerin açılması problemlerin çözümünün askeriyede değil başka sahalarda arandığının göstergesidir. Bu yeniliğin dışında III. Selim Nizam-ı Cedit adıyla birtakım düzenlemeler yaparak kıvılcımı yakan isim olmuştur. II. Mahmud dönemi reformları şekilci bir kimliğe bürünse de Tanzimat döneminin filizlendiği bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanzimat'ın ilanı olan 1839'a kadar geçen sürenin panoramasına iyi bakmak gerekir. II. Mahmud'un reformların önünde büyük engel olarak gördüğü Yeniçeri Ocağı'nı kaldırması sivil bürokrasinin yükselişinde bir milat

sayılabilir. Yeniçeri ocağının yerine yeni bir ordu kuran sultan, Harbiye ve Tıbbiye gibi Batı örneklerine benzer okullar inşa etmiş, müsadereyi kaldırarak memurların mal emniyetini güvence altına almış, günümüz idari yapılanmasına benzer nezaretler kurdu muştur (Önder, 2016: 211). Bunun yanında II. Mahmud döneminde köy ve mahallelere muhtarlar atanması, ilk defa Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi idari anlayışta çözüm odaklı yapılan reformlar olarak görülebilir. Ayrıca bu dönemde açılan ilk diplomatlarımızın yetiştiği Tercüme Odası bürokrasimiz için büyük bir öneme sahiptir. Tercüme Odası Avrupa'ya gidecek elçilerin yetişmesi ve sivilleşen bürokrasimizin bir altyapısı olması yönünden Tanzimat'a birçok bürokrat kazandırmıştır. Tercüme Odası'nın açılmasının gündemi Müslüman tercümanların eksikliğini bariz bir şekilde hissedilmesi olmuştur. Devlet yabancı dil bilen Müslüman memur açığının giderilmesi dolayısıyla memurlara yabancı dil öğretmek için Tercüme Odasını Bâb-ı Ali bünyesinde açmıştır. Bu süreçlerden sonra 3 Kasım 1839 günü, devlet ileri gelenlerinin, kalabalık bir halk kitlesinin, Osmanlı tebaasının her din ve sınıftan ahalisini temsil eden ruhanî reislerin ve yabancı diplomatların önünde okunan hatt-ı hümayun, imparatorluğun devlet ve toplum hayatında bir dönüm noktasını teşkil ediyor, yeni bir devri açıyordu. Bundan sonra aydın bürokrat zümre, imparatorluğun işlevini yitirmiş kurumlarını ve sarsılan merkezî otoriteyi yeniden kurmak, devleti malî, idarî, adlî alanlarda düzenli bir yapıya kavuşturmak için hâkimiyeti ele geçirdiler (Ortaylı, 2016:401).

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte bürokrasideki memurlar can ve mal güvenliğine kavuşmuşlar ve sivil bürokrasi artan bir şekilde yönetimde söz sahibi olmaya başlamıştır. Tanzimat Fermanı'nın hükümlerine göz attığımızda başlıca amaçların taşrada merkezi otoriteyi arttırmak ve fert benliğini kayıtlayıcı kurum, kanun ve usulleri kaldırmak olduğu anlaşılmaktadır. Fakat ferman çelişik bünyesi ile bu gayeleri gerçekleştirilememiştir. Bu fermanla oturmamış yeni kurumlar ve geleneklerin çatışmasından doğan bir düalizm vardır. Bununla beraber ferman birçok yenilik getirmiştir (Ortaylı, 2016: 405).

Toparlamamız gerekirse Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar devletin büyük bir buhran içinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu kötü gidişi insanlar toprak kaybı olarak görmüşlerdir idare ise dağılan ve fonksiyonlarını kaybeden devlet ve toplum kurumlarından oluşan bir problemler silsilesi olarak görmüştür. Bu durumun düzeltilmesi için iyi niyetli ama yapıcı olmayan çözümler sunulmuştur. Bu çözüm arayışları derman olmamış aksine kötü gidişat hızını artırmıştır. Tanzimat tüm bu birikmiş çözüm arayışlarının toptan bir tezahürüdür. Kökten bir anlayışla büyük bir

değişim sürecine gidilmiştir. Sonuç olarak 19.yüzyıl Osmanlı tarihi idarî ve hukukî reformlarla doludur ve Osmanlı tarihinin panoramasını değiştirmiştir (Ortaylı, 2016: 467). Bu dönemde idare Batılı reformların kimliğine bürünmüş ve klasik dönemdeki devlet yapısı kalıcı değişikliklere uğramıştır. Tanzimat reformları, merkezi bir bürokratik devlet sistemi yaratmayı amaçlamıştır. Tanzimat döneminin reformları 1876'da ilân edilen ilk Osmanlı Anayasası ile doruğa ulaşmıştır. Halil İnalçık, Tanzimat yani devlet idaresinin Batı örneğinde yeni nizamlarla yapılanması olarak bilinen reformları liberal olarak nitelendirmiş ve reformların aslında birtakım Fransız kanunlarının uygulanmasından ibaret olduğunu ve bu reformların 1876'da ilan edilen Kanun-i Esasi ile doruğa ulaştığını belirtmiştir (İnalçık, 2004: 65).

Osmanlı İmparatorluğu'nun idarî tarihini dönemlere ayırmak bütün dönemlemeler gibi kesin tasvir ve geçerli genel kabul görebilecek ölçülere dayanmaz. Ancak idarenin gelişmesi ve yapılanması bakımından bazı dönemsel ayırmalara gidilebilir. Bunların içinde II. Abdülhamid dönemi; bürokratik teşkilatlanmadaki yenilikler dolayısıyla Tanzimat asrı reformlarının devam ettiği ve bazen de önemli sonuçlar alınan, özellikle vilâyet idaresi ve bilhassa adliyenin teşkilâtlanması bakımından muasır Türkiye idaresinin müesseselerinin de oluştuğu bir devirdir. Bundan başka II. Abdülhamid döneminde imparatorluğun Anadolu ve Suriye kıtaları hem ulaşım, hem maarif bakımından altyapısal bir modernleşme sahasına girmiştir (Ortaylı, 2016: 513). Abdülhamid tahta çıktıktan sonra kısa bir süre içinde 23 Aralık 1876'da ilk yazılı Osmanlı anayasası olan Kanun-i Esasi yürürlüğe girmiş ve ilk kez yönetim şekli değişmiştir. Meclis-i Vâlâ ve Meclis-i Mebûsan'dan oluşan parlamentonun açılmasıyla "meşruti-monarşi" tarzı idareye fiilen geçilmiş oldu. II. Abdülhamid'in temel amacı Osmanlı Devleti'nin dağılmasını önlemek olmakla birlikte halkı yönetime katarak azınlık ayaklanmalarını durdurmak ve aydınları memnun etmek Abdülhamid'in öncelikli amaçları arasında gösterilebilir. Kanun-i Esasi dönemi çok uzun sürmemiştir. Haziran 1877'de Meclis-i Mebusan feshedilmiş ve mebuslar dağıtılmıştır. Kanun-i Esasi'yi belli aralıklarla devam eden batılılaşma hareketlerinin bir sonucu olarak görmek gerekir. Kanun-i Esasi'den sonra II. Abdülhamid Babîâli'nin karar ve yürütme alanındaki tekeline devreden çıkarmış ve sarayı devlet işlerinin merkezi haline getirmiştir. Amcası Abdülaziz dönemine iyi bir şekilde tanıklık eden II. Abdülhamid dönemin bürokratlarına güvenmemiş ve devlet işlerini sarayda toplamaya başlamıştır. Tanzimat döneminde yetişen bürokratlar II. Abdülhamid döneminde ortadan silinmişlerdir. Buna mukabil 1880 ve 1890 jenerasyonu bürokraside sonraki yıllarda etkili olacak bir kuşak meydana gelmiştir. Bu kuşak tarihimizde Jön Türkler olarak adlandırılmaktadır. Jön Türk

hareketinin ilk nüveleri Asker-i Tıbbiyede görülmüştür. Yeni fikirlerin gelişmesi Askeri-i Tıbbiye ile sınırlı olmamıştır. Benzer etkiler Harbiye, Mülkiye ve Bahriye gibi elit okullara da sıçramaya başlamıştır. Askerî Tıbbiyede beş öğrencinin 1899 yılında kurduğu “İttihad-ı Osmani Cemiyeti” Jön Türk tarihinde milat olarak kabul edilir. Bu örgütlenme daha sonra “Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti” adını alacaktır (Özgür, 2016: 238- 240). Bu hareketin baskısı ile II.Abdülhamid 1908 yılında tekrar Kanun-i Esasi’yi yürürlüğe koymak zorunda kalmıştır. Bu süreçten sonra devlet idaresi tamamı ile İttihat ve Terakki kadrolarının eline geçmiştir. Daha sonra rejim karşıtları tarafından çıkarılan 31 Mart Ayaklanması Harekat Ordusu tarafından bastırılmış ve II. Abdülhamid meclis tarafından tahttan indirilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı bürokrasisi klasik Tanzimat devrindeki özelliğini önemli ölçüde kaybetmiştir. İlber Ortaylı; bürokrasinin evvelce kendi içindeki tayin ve terfi işlemleriyle belli kaidelere bağlı olduğunu ve asıl önemlisi bağımsız olarak bu meslek yolunu muhafaza edebildiğini hatta II. Abdülhamid döneminde bile müdahale olmasına rağmen bürokrasinin kendi içindeki kapalılığını koruduğunu dile getirir. İttihat ve Terakki ise parlamento olmasına rağmen bürokrasinin hemen her sınıfı arasında imparatorluk çapında örgütlenmiştir (Ortaylı, 2016: 524).

Sonuç olarak çok partili bir rejimi vaat eden ve kuvvetler ayrılığı sistemini benimsediğini söyleyen İttihat ve Terakki fiili olarak tek parti rejimiyle ülkeyi yönetmiştir. Bu tek partili otoriter anlayış Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar devam etmiştir. Bu savaşın kaybedilmesinden sonra parti kendisini feshetmiştir. Partinin yöneticileri ise ülkeyi terk etmişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti’nin tarih sahnesinden çekilmesinin bir göstergesi olarak görülebilir. Bu savaştan sonra Türkler için bir var olma meselesi tezahür etmiştir. Bu var oluş mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlandıktan sonra yeni kurulacak devletin teşekkül edeceği coğrafi saha belirli hatlarıyla meydana gelmiştir. Yeni bir devlet ve rejim olarak Cumhuriyet, ideallerini geçmişten kopuk olduğu ileri sürülen değerler üzerine kurmaya çalışsa da kültürel, düşünsel ve kurumsal birikimlerinden birçok unsuru miras almıştır. “Kopuş-süreklilik” tartışmalarında kopuşun radikal bir vurguyla gerçekleştiği iddia edilmekle birlikte, dikkatli bir bakış açısı süreklilik unsurunun da etkisini ciddi şekilde sürdürdüğünü ortaya koyar. Halil İnalçık’ın da vurguladığı şekliyle “laik bir Türkiye Cumhuriyeti düşüncesi başta olmak üzere, bugün etkisi görülen düşüncelerin ve gelişmelerin geçmişi, imparatorluğun son yüzyılında Osmanlı toplumunda ortaya çıkan değişikliklere uzanmaktadır (Önder, 2016: 270). Kopuş- süreklilik tartışması ile ilgili

Ahmet Oktay'ın "Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı" adlı eserinden şu dipnotu düşmemiz gerekmektedir: Mustafa Kemal 2 Kasım 1922 tarihinde Petit Parisien muhabirine verdiği demeçte, Büyük Millet Meclisi'nin varlığını belirterek şöyle diyor ve gelecek toplumsal/siyasal dönüşümü açıkça vurguluyordu: "Yeni Türkiye'nin eski Türkiye ile hiçbir alakası yoktur. Osmanlı hükümeti tarihe geçmiştir. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur. Ankara'da hükümet-i milliye teessüs etmeden evvel İstanbul'da bir sultan ve bunun bir hükümeti vardı. Millet memleket işlerine, vazifesi kanun yapmaktan ibaret olan bir meclis vasıtasıyla iştirak edebiliyordu. Bu tarz-ı hükümet, millete hahişkâr olduğu istiklâl ve hürriyeti vermeğe kafi değildir. Bu tarz-ı hükümetin verdiği neticeler meydandadır (Oktay, 1993: 5). Bu açıklama ile Mustafa Kemal'in büyük bir dönüşüm amaçladığını görebiliriz. Yapılan inkılaplar ise bu dönüşümü simgeleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncesinde Osmanlı'nın yaklaşık yüz yıllık reformlaşma hareketinin ortaya getirmiş olduğu merkezîyetçilik anlayışı ve Osmanlı'nın bürokratik kadroları Cumhuriyet'e miras kalmış ve Cumhuriyet bu unsurlar ile şekillenmiştir. Cumhuriyet'in tek parti dönemi klasik hâline gelmiş bir söylemle ifade edilecek olunursa bürokrasinin "altın yılları"dır. Bunun temel nedeni bürokrasinin modernleşirmenin anahtar kurumu olarak görülmesidir. Cumhuriyet, bu modernleşirme hedefi doğrultusunda Osmanlı asker ve sivil bürokrat aydınlarının öncülüğünde kurulmuştur. Cumhuriyet'i kuran nesil, hürriyet, halkçılık, halk idaresi, milliyetçilik, pozitivizm gibi kavramların konuşulduğu ve tartışıldığı bir ortamda yetişmiştir. Yeni devlet kurulduğunda bu değer ve düşüncelerin büyük oranda siyasal sistemin çerçevesini belirlediği görülmüştür. Cumhuriyet bürokrasisi, bu yeni yapının anahtar kurumu konumuna erişmiştir (Önder, 2016: 74).

Atatürk modernleşmenin gerçekleştirilmesi için elde bulunan bürokratik kadroyu yeterli görmemekle birlikte yeni rejimini kurarken geleneksel değerlere bağlı ve sultan himayesindeki bürokrasi üzerinde otorite kurmak konusunda oldukça zorlanmıştır. Bundan dolayı öncelikli amacını bu yorgun ve yetersiz bürokratlardan kurtulmak olarak belirlemiştir. Keza Osmanlı'dan kalan birçok bürokrat hâlâ padişaha körü körüne bağlılık duymaktaydı. Bu sebeple Atatürk, yeni devlet yapılanmasının yeni bir bürokrasi ile yapılacağı kanısına sahiptir. Atatürk bu düşüncesini şu sözlerle ortaya koymuştur: "Geçmiş sisteme bağlı kalanlar, geleneklerden sıyrılamayanlar hiçbir zaman modern devlet meydana getiremezler." (Şavkılı ve Aydın, 2013: 76). Bu durum rejimin ilk yıllarında Bâb-ı Ali memurları ve Cumhuriyet'in genç memurları arasında sürekli ikilik yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Bunu önlemek ve yeni düzene uygun memurlar yetiştirmek için düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca kamu personel sisteminin kapsamlı biçimde

düzenlenmesi, 1924 Anayasası temelinde 1926 tarihli Memurın Kanunu ile gerçekleştirilmiştir (Terzi, 2015: 296). Memurlara getirilen ayrıcalıklar birçok olumsuz durumu da beraberinde getirmiştir. Bu ayrıcalıklar Cumhuriyet Dönemi'nde bürokratik bir oligarşinin hazırlanmasına sebep olmuştur. Her ne kadar bu dönemde devrimleri yaymak için idealist ruha bürünen memur topluluğu olsa da elindeki gücü olumsuz kullanan otoriter ve vesayetçi memurlar da çoğunluktadır. Cumhuriyet bürokrati, siyasi, ekonomik ve hukuki araçlarla bir iktidar odağı hâline gelmiştir. Bu gelişme olumsuz çıktılılarıyla günümüze kadar gelmiştir. Günümüzün bürokratik görünümlü siyasal ve toplumsal sorunları bu gelişim çizgisinde saklıdır. Erken Cumhuriyet dönemindeki memuriyet rejimi için Cahit Tutum'un yaptığı karakteristik bir çerçeve söz konusu çizgiyi daha anlamlı kılar. Tutum'a göre memuriyet; "hukuk yönünden güvenceli, ekonomik açıdan çekici, kendi içinde disiplinli, halkla ilişkilerde otoriter ve vesayetçi, hizmete giriş açısından diplomaya, yükselme açısından kıdeme dayalı, kuralcı, biçimci ve işleyiş bakımından kırtasiyeci olmuştur (Önder, 2016: 301). Cumhuriyet dönemindeki icraatlara farklı bir gözle bakan Doğan Avcıoğlu, Cumhuriyet'in ilk yılları ile ilgili şunları söyler: Atatürk devrinde yapılan hareketleri incelediğimizde çağdaş uygarlık ve milliyetçilik fikirlerinin ön plana çıktığını görürüz. Milliyetçilik, politik, ekonomik her alanda tam bağımsızlık biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bağımsızlık içinde çağdaş uygarlığa ulaşılacaktır. Fakat çağdaş uygarlığa ulaşmanın yolu nedir? Tanzimat'tan beri tartışılan bu soruya doğru cevabı ilk veren Atatürk'tür. Çağdaş uygarlığa "Batı'dan ne alalım, ne almayalım" biçimindeki anlamsız tartışmalarla değil içeride gerçekleştirilecek toplumsal devrimlerle ulaşılacaktır. Milliyetçiliğin ifadesi olan bağımsızlık, aynı zamanda toplumsal devrimlere girişebilme olanağını kazanabilmenin ön şartıdır. Yarı sömürge bir Türkiye'de, emperyalizm bütün değerlere ve kurumlara kendi damgasını vururken "ne alalım, ne almayalım" tartışması komiktir. Fakat bağımsızlık kazanıldıktan sonra, toplumsal devrimlerle Batılılaşmaya yönelince, "ne alalım, ne almayalım" tartışması kendiliğinden baş mesele olmaktan çıkacaktır. Baş mesele toplumsal devrimlerin gerçekleştirilmesi olacak ve yeni toplumsal yapı, kendisiyle bağdaşan değerleri ve kurumları geniş ölçüde belirleyecektir. Yeni toplumsal yapının gereklerine aykırı düşmediği ölçüde, Ziya Gökalp'in üzerinde titrediği milli kültür gelişebilecek, zenginleşebilecektir. Güçlükler bu devrimci tezin hayata geçirilmesinde kendini göstermektedir. Ağası, şeyhi, derebeyi ile değiştirilemeyen bir toplumsal yapı üzerine oturtulmak zorunda kalınan üst yapı devrimleri, derinlere nüfuz etmekte güçlüklerle karşılaşacaktır. Bu geri toplumsal yapıyı değiştirmeden girişilen köy kalkınması, eğitim hamlesi ve sanayileşme hareketleri beklenilenden farklı sonuçlar verilecektir. Tarımda 1937-1945 döneminde uygulanmak istenen

köklü bir devrim hareketi, eşrafın ve bürokrasinin tutucu kanadının direnmesiyle başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Fakat bütün bunlar, “bağımsızlık içinde, toplumsal devrim yoluyla çağdaş uygarlığa ulaşma” diye özetlediğimiz Atatürkçü tezin doğruluğunu ve bugün için de geçerliliğini değiştirmez (Avcioğlu, 1969: 164-165). Bu cümleler doğrultusunda Cumhuriyet bürokrasisinin kökten değişimi tam olarak sağlayamadığını geleneksel toplumun buna izin vermediğini söyleyebiliriz. Cumhuriyet bürokrasisinden yeni devletin değerler dünyasına sahip çıkması ve onu temsil etmesi istenmiştir. Modernleştirici bürokrasi; günümüze kadar taşınacak olan devletçi, laik, ulusal ve üniter değerler bağlamında öncelikle ideolojik bir inşaa süreci yaşamıştır. Geçmişin karasız ve sentez anlayışına son verilmiş ve bürokrasi yeni rejimde modernleşme misyonunun üreticisi, taşıyıcısı ve yayıcısı olmuştur (Önder, 2016: 284). Tek parti döneminde devletle bütünleşen bürokrasi, Kemalist ilkeleri toplumda yerleştirme fonksiyonunu benimsemiştir (Heper, 1977: 72). Cumhuriyet’in ilk yıllarında halkçılık revaçta olan bir görüştür. Halkçılığın uygulama aracı olan halkçı tek parti de bütün sınıfları temsil etme iddiası ile kurulmuştur. Doğan Avcioğlu CHP’nin bu iddiasına rağmen eşraf egemenliğini yansıtan, eşraf-memur karması bir parti olarak gelişeceğini savunur. 1923 Parti Nizamnamesinde, “halk mefhumunun herhangi bir sınıfa münhasır” olmadığı belirtilmektedir. Gerçekte ise, CHP, kitlelerin eşraf egemenliğinde pasif kaldığı bir ortamda, eşraf ve aydın memur karması bir siyasi teşekkül olmuştur. CHP yöneticilerinden Prof. Dr. Turan Güneş, CHP’nin toplumsal yapısını şöyle açıklamaktadır: “Batılılaşma ameliyesine en yatkın zümreler, CHP’nin kurulduğu senelerde, mahalli eşraf ve memurlardı. Atatürk, inkılaplarını yaymak için devlet teşkilâtı olarak memurları, parti teşkilâtı olarak da mahalli eşrafı kullanmıştır. Bunun sebepleri aşikârdır. Bir kere Cumhuriyet’in kuruluş senelerinde Türkiye’nin nispeten aydın zümresini bunlar teşkil ediyorlardı. İkincisi, memurlar devlet makinasının çarkları olarak, tabiatıyla devlet icraatine bağlıydılar. Eşraf da devletle ve binaenaleyh iktidarda bulunanlarla en sıkı teması olan ve devlete bağlı olan bir zümre teşkil ediyorlardı. Vilâyetlerdeki Cumhuriyet Balolarını hatırlayanlar, Vali Bey’in yanında belde eşrafının da eşleriyle birlikte, şöyle salonun bir kenarına iliştiğini unutmamış olacaklardır. Devlet teşkilâtı ile parti teşkilâtını zaman zaman birleştirme temayülü bir yana, yakın bir tarihe kadar, parti üst kadroları ile devlet kadroları arasındaki oldukça sıkı transferler de uzmanlarca üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Netice itibarıyla, tek parti devrinin siyasi hayatı, hemen hemen dar bir zümreye inhisar etmiş, halk toplulukları idareye fiilen iştirak şöyle dursun, bilâkis siyasi faaliyetlerin dışında kaldıkları izlenimine kapılmışlardır.” Yüksek memurların yönetiminde eşraf temsilcilerinden kurulu bir parti, bu özelliğiyle bürokrasinin bir parçası haline gelmiştir. Partinin bu özelliği

devrimci gidiş engellemiştir. Bürokrasi-eşraf karması bir örgütlenme ile toplumsal yapıda köklü dönüşümleri gerçekleştirmenin güçlüğü kabul edilmelidir. Nitekim bir toprak reformu söz konusu olur olmaz, en şiddetli tepkiler CHP'nin içinden gelmiştir (Avcıoğlu, 1969: 175-176).

Bunların sonucunda Kemalist Devlet'in otoriter bir rejim olduğunu söyleyebiliriz. Tutucu eşraf desteğinden başka bir desteği olmayan milliyetçi kadronun devrim yapma isteği zorunlu olarak otoriter bir yapı doğurmuştur. Devrimlerin köylü ve işçi kitesine ulaştığını söylemek mümkün değildir. Çünkü aradaki eşraf demir perdesi kırılmamıştır. İşçi ve köylü kitleleri bu durum karşısında sessiz ve hareketsiz kalmışlardır. Bu durum olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Eşraf devletin gücünü kullanarak kendini güçlendirmeye ve zengin etmeye çalışmıştır. Sonucunda memur-halk karşıtlığı meydana gelmiştir. Memur-halk karşıtlığı geniş ölçüde ağa, bey eşrafın hareketleri, ekonomik sıkıntılar ve bunların üzer, tefeci ve tüccar yararına işlemek durumunda kalan bir bürokrasinin yarattığı bir görüntüdür. Köylüler ağalardan yaka silmektedir. İnsanlık dışı uygulamalar yaygın şekilde görülmesine rağmen köylülerin ekonomik olarak müşkül durumları köylüyü ağaya mecbur bırakmaktadır. 1929 yılında yaşanan buhran ardından gelen İkinci Dünya Savaşı kitleleri ezmiştir. Tüm bu durumların üstüne bürokratik sertlik de eklenince bürokrasiye karşı büyük bir hoşnutsuzluk oluşmuştur (Avcıoğlu, 1969: 242-244). Çok partili dönemde görülen oy ve parti rekabeti işçilere ve köylülere karşı tutumun değişmesine sebep olmuştur. Tek parti döneminde görülen radikallik yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmuştur. Köylüler üzerindeki jandarma baskısı azalmış idareciler köylüye daha ılımlı yaklaşmışlardır.

3. TANZİMATTAN CUMHURİYETE TÜRK EDEBİYATINDA BÜROKRASI

1850'li yıllardan itibaren Türk edebiyatında büyük değişimler görülmeye başlar. Bu değişimlerde kilit rolü oynayan hiç şüphesiz içeriktir. 19. yüzyıl Türk edebiyatı, eski edebiyattan ayrılarak sosyal değişimleri gerçekleştirecek yeni değerlerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. İstibdattan demokrasiye, Osmanlıcılıktan Türkçülüğe, teokrasiden laikliğe geçişin emeli olan değer kavramları Batı'dan gelmektedir. Bu uzun gelişme ve değişimin izleri edebiyata yansımıştır. Edebiyatın sosyal ve siyasî konularla kaynaşmış olması, Türk edebiyatının bir özelliğidir. (Enginün, 2012: 9). Edebiyatın sosyal ve siyasî konularla kaynaşması ile sanatçılar bireysel konuların yanında halkı aydınlatmak için toplumsal sorunlara da değinmiştir. Bu yönüyle edebiyatın bürokrasi ile ilişkisini batılılaşma devri ile başlatmak sağlıklı olacaktır. Carter V. Findley "Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi" adlı eserinde edebiyatın bürokrasi ile ilişkisi bağlamında dikkat çekici tespitlerde bulunmuştur. Türk romanlarındaki memur karakterlerin ağırlığının olmasının rastlantı olmadığını savunarak memur ile aydın kategorilerini birbirine sınırdaş olarak kabul eder. Carter V. Findley aynı eserde Mahmut Kemal İnal'ın son dönem Türk şairlerini anlattığı eseri, mülkiye memurları için başlıca kaynaklardan biri olarak kabul etmektedir (Findley, 12: 1996).

Devletin millet nezdinde somut bir biçimi olan bürokrasi gerçek anlamıyla Tanzimat döneminde edebiyatımızda kendine yer edinmiştir. Tanzimat'ın sosyal ve siyasî hayatı etkilemesiyle edebiyat ve fikir alanında da değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler neticesinde bürokrasi edebiyatın sahasına girmiş ve roman ile hikâyede göze çarpan temalardan biri olmuştur. Bunun nedenini Tanzimat Döneminden Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen sürede meydana gelen siyasî olayların en önemli etmenlerinden birisinin de bürokrasi olmasıyla açıklamak yerinde olacaktır. Bu süre zarfında gerçekleşen bu gelişmeler edebiyatın havasına da tesir etmiştir.

Tanzimat'tan itibaren devlet düzeyinde yapılan radikal reformlar iyi yetişmiş bir sivil bürokrasiye olan ihtiyacı gündeme getirmiştir. Devlet düzeyinde Batılılaşma, idari merkezileşme ve taşraya nüfuz etme ihtiyacı, sadece giderek artan yabancı dil bilgisi talebini ve yoğunlaşan resmî yazışmaları değil, eğitim, habercilik ve hukuk bilgisinin gelişimini de doğrudan etkilemiştir. Tanzimat reformları Tercüme Odası'nın faaliyetlerinin yanı sıra, nezaret emri, kalem görevi, "tahrir heyetleri" gibi görev ve

konumları öne çıkarmıştır (Özcan, 2017: 464). Bu durum Tanzimat Dönemi edebiyatçılarının aynı zamanda Tercüme Odası'ndan çıkan siyasetçiler olmasına zemin hazırlamıştır.

Tanzimat ve Islahat başta olmak üzere bütün bu kanunlaştırma hareketlerinin neticesinde sosyal ve siyasî hayatımızda vuku bulan değişiklikler şunlardır: Batılılaşma, Avrupaî manada kanun fikrinin doğuşu ve kanun vaz'ına çalışma; devlet tarafından Avrupaî tarzda mekteplerin teşekkülü; fikir hayatında gazetenin mihver konumuna geçmesi, Avrupa'nın edebî-fikrî gelişiminin matbuat vasıtasıyla geniş kitlelere mâl olması; faiz ve bankaların yaygınlaşması; Bâbiâlî'nin sarayın nüfuzunu önlemesi; belediye, giyim-kuşam, eski muaşeret kaidelerinin yerini Avrupaî muaşeret kaidelerine bırakması dolayısıyla günlük hayatın değişmesi. Bütün bu düzenlemeler ve bunların neticelerinin Türk romanına da yansımaları olmuştur (Şeker, 2014: 48). Bu yansımaları Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal ve Mizancı Murat'ın eserlerinde görmek mümkündür. Ahmet Mithat Efendi'nin "Jön Türk" romanı aşkın yanında devrin sosyal meselelerine değinen bir romandır ve Ahmet Mithat Efendi, "Jön Türk" romanında ele aldığı problemi eleştirel bir tutumla ortaya koyar. Romanda II. Meşrutiyet'le sonrası gelişmeleri de değerlendiren yazar, Meşrutiyet'le gelen özgürlüğün anarşiye bulanmış bir özgürlük olduğunu ve bu özgürlüğü onaylamadığını sezdirebilir. (Çonoğlu, 2015: 96) Bununla birlikte Ahmet Mithat Efendi'nin "Firkat", "Felâtun Bey'le Râkım Efendi", "Yeryüzünde Bir Melek", "Bahtiyarlık" ve "Vah" isimli eserleri dönemin kalem hayatını ve memur yaşantılarını yansıtır. Bu dönemde yazılıp devrin kalem hayatını yansıtan diğer eserler şunlardır: Şemsettin Sami (Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat), Namık Kemal (İntibah), Mizancı Murat (Turfanda mı Yoksa Turfa mı) ve Recaîzade Mahmut Ekrem (Araba Sevdası).

Sonuç olarak, Tanzimat'tan itibaren edebiyat ile bürokrasi iç içe geçmiş ve dönemin bürokratik yaşantısı kaçınılmaz olarak eserlerde yansıtılmıştır. Yazarların çoğunun bürokrat olması gözlemlerin gerçekçi bir şekilde yansıtılmasını sağlamıştır.

Tanzimat sonrasında ise dönemin baskıcı yönetiminden dolayı edebî eserlerde bürokrasi kavramına pek rastlanmamaktadır. Tanzimat döneminin ikinci neslinde ve Edebiyat-ı Cedide neslinde yazarlar eserlerinde bireysel meseleler üzerinde durmak zorunda kalmışlardır. Devrin siyasi rejiminin buna ortam hazırladığını söylemek mümkündür. 1877'den beri giderek daha kapalı, sansüre ve jurnallere dayanan bir rejim bu neslin edebiyattaki tutumu için daha da önem kazanmıştır. Bu durum edebiyatta içe kapanmaya ve yalnız kendi ıstıraplarını dile

getirme şeklinde tezahür etmiştir. Siyasi/sosyal problemler yerine estetik değerlerde gelişme ve derinleşme görülür (Okay, 2005: 138).

İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte edebiyat tekrar sosyal ve siyasi iklimin etkisi altına girmiştir. Şerif Aktaş'ın bu dönemin genel atmosferi ile ilgili görüşleri bu dönemin ruhunu anlamamıza yardımcı olacaktır. Şerif Aktaş, Meşrutiyet'in ilânından sonra basın ve yayın hayatında olağanüstü bir canlılık olduğunu dile getirir. Basın hürriyetinin sunduğu imkânlar insanların zihinlerini yıllardır meşgul eden konuların anlatılmasına zemin hazırlamıştır. Bunların başlıcaları Meşrutiyet'in ilânından önce yönetimle mücadeleye girişen insanların karşılaştığı güçlükler, insanların siyasî faaliyetleri sebebiyle cezalandırılmaları, bozulan devlet düzeninin yeniden inşa gayreti gibi sosyal ve siyasi konulardır (Aktaş, 2000: 153). Ayrıca İttihat ve Terakki hareketi bu dönemde yazılan edebi eserlerde geniş bir yer tutmuştur. Bu oluşan yeni iklim ve işlenen konular edebiyat ile bürokrasinin iç içe geçmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca bu dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi zemininin hazırlandığı bir dönem olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Bilge Ercilasun'un ise bu dönemdeki edebiyat ve yönetim ilişkisi hakkındaki şu tespitleri edebiyatın siyaset üzerindeki etkisini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Tarihin hiçbir devresinde hiçbir idare edebiyatçılara bu kadar dayanmamış, onların önderliğinde hareket etmemiştir. Fikir ve sanat adamlarıyla siyaset mensupları arasında görülen bu dayanışma, Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam edecektir.” (Ercilasun, 1995: 56).

Bilge Ercilasun'a göre edebiyat-yönetim ilişkisi, aynı şartlarda yetişen Enver Paşa ile Meşrutiyet yıllarında başlayacak, Atatürk ile Cumhuriyet yıllarında devam edecektir. Edebiyatla yakın ilgi kuran ve edebiyatın sosyal ve siyasi alanlarındaki etkisine ve ağırlığına inanan siyaset adamları, ediplerden geniş ölçüde faydalanacaklar ve Yeni Türkiye'nin temelini atacaklardır. Böylece, yeni bir edebiyatla birlikte yeni bir millet de yaratılmış olacaktır. Bilge Ercilasun'un bu görüşlerinden hareketle edebiyatın yeni bir bürokrasi yarattığını ve bu dönemin siyasi ve fikir hayatına edebiyatçıların şekil verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Meşrutiyet dönemine ve Cumhuriyet dönemine fikirleri ile şekil veren, Atatürk'ün görüşlerini etkileyen en önemli düşünce adamı hiç kuşkusuz Ziya Gökalp olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde edebiyat ile siyaset keskin bir biçimde aynı noktada buluşmuş ve bürokrasi edebi eserlerde kendine yer edinebilmiştir. Bu dönemde oluşan siyasî iklim Türkçülük, Batıcılık, Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi çeşitli

ideolojilerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve edebi eserlerde bu fikir hareketlerinin savunuculuğu yapılmıştır (Ercilasun, 1995: 58).

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise edebiyat yeni kurulan devletin sözcülüğü görevini üstlenerek bu dönem yapılan inkılaplara ve geçirilen dönüşümlere yer vermiştir. Cumhuriyet'in kuruluşu ve gerçekleştirilen inkılapların Türk kültürel hayatında yeni bir çığır açtığını ve dolayısıyla Türk edebiyatının yeni bir döneme girdiğini söylemek doğru olacaktır. Cumhuriyet ile birlikte 1950 yılına kadar bürokrasi bağlamında işlenen temaları şu şekilde sınıflandırabiliriz: Anadolu halkının yaşantısı, Millî Mücadele, Anadolu halkı ile karşılaşan aydınlar ve memurlar, inkılapların anlatılması, çok partili hayata geçiş süreci ve İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri. Burada II. Dünya Savaşı'nın Türk edebiyatındaki yerinden bahsetmek bürokrasi-edebiyat ilişkisi bağlamında faydalı olacaktır. Roman ve hikâyelerde 1938-1945 yılları arasında Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasî ve sosyal durum yoğun olarak işlenmiştir. Türkiye fiilî olarak savaşa girmese de dolaylı olarak bu savaştan etkilenmiştir. Köylüsü ve şehirlisi ile hemen hemen bütün Türk vatandaşları eğitim düzeyleri ve birikimleri doğrultusunda savaştan bahsederler, birbirleriyle tartışır. Bu savaş, Türkiye'de günlük hayatın önemli bir parçası hâline gelir. Türk insanı savaşı konuşmanın dışında savaş dolayısıyla pek çok sıkıntıyla karşılaşır. Parasızlık ve gittikçe artan fakirlik, gıdasızlık, ilaçların dahi karaborsaya düşmesi beraberinde sağlık problemlerini getirir (Sınar, 2003: 31). Savaşın ortaya çıkardığı durumlar karşısında devletin politikalarını yazarlar eserlerine yansıtmış ve bu politikalar karşısında halkın tutumunu anlatmışlardır.

Sonuç itibarıyla Tanzimat'tan itibaren dönemin siyasî ortamı ile edebiyat arasında etkileşimler olmuştur. Bu etkileşimle birlikte edebiyat ve bürokrasi ilişkisi kesintisiz devam etmiş, bürokrasi edebi eserlerde kendine yer bulmayı başarabilmiştir.

4.TÜRK ÖYKÜSÜNDE BÜROKRASİ VE MEMURLAR

4.1. Türk Öyküsünde Bürokrasi

4.1.1.Devletin Demir Kapısı: Bürokrasi ve Bürokratik Çarpıklaşma

Cumhuriyet'in ilanından 1950'ye kadar geçen sürede eser veren öykücülerin bürokrasiye değindikleri en önemli noktalar yeni bir yapılanma içerisinde olan bürokrasinin halkla ilişkisi ve bürokrasi içindeki düzensizlik ve eşitsizliklerdir. Öykücüler Anadolu ve Anadolu insanına yönelerek taşradaki bürokrasi algısı ve devlet-vatandaş ilişkisini gözler önüne sermişlerdir. Öykücülerin bürokrasinin katı bir durum içinde olmasını eleştirmesi dönemin siyasî hayatı ile yakından ilişkilidir. Çünkü bu dönemde sosyal ve siyasi alanda kökten değişimler olmuş ve bu değişimler topluma yansımıştır. Edebiyatımızda Tanzimat ile yer etmeye başlayan bürokrasi Cumhuriyet döneminde zirveye çıkmıştır. Bunun başlıca sebeplerinden birisi yeni yönetimin çağdaşlaşma sürecini başlatmasıdır. Bu çağdaşlaşma sürecinin köyden kente her yerde uygulamaya konulması zorunlu olduğu için taşrada zorluklar meydana gelmiştir.

Bu dönemin bürokrasi anlayışına ve taşradaki insanların bürokrasiyle olan çıkmazlarına öykülerinden yer veren başlıca yazarlar Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Haldun Taner, Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Sadri Ertem, Memduh Şevket Esenal, Bekir Sıtkı'dır. Bunun yanında Sait Faik Abasıyanık, Reşat Nuri Güntekin, İlhan Tarus, Umran Nazif ve Fahri Celâl'in öykülerinde de az da olsa bürokrasinin çıkmazları ve düzensiz uygulamaları işlenmiştir.

Sabahattin Ali 1923-1950 yılları arasında bürokrasinin ve köylülerin sorunlarına ve bürokrasideki çarpık uygulamalara en fazla yer veren öykücüdür. Sabahattin Ali'nin eğitim hayatı, askerlik görevi ve öğretmenlik vazifesi sebebiyle yurdun farklı coğrafyalarında bulunması, ona yurt tabiatını ve bu yörelerin insanlarını tanıma fırsatı sağladığı gibi eserleri için önemli bir kaynak da olur. O, gözlemlerini/tanık olduğu hadise ve durumları eserlerine son derece canlı bir biçimde yansıtır (Güneş, 2017: 79). Öykülerinde bürokrasiye ve memurlara ağır bir eleştiri söz konusudur. Sabahattin Ali'nin toplumsal konulu öykülerinde köy ve

köylünün sorunlarıyla ilgili olanlar, bu konuda yazılmış öyküler arasında Türk köyünü ve köylüsünü sistemli bir biçimde inceleyen ilk öyküler özelliğini taşırlar. Köy ve köylülerle yakın ilişki kurmuş bir yazar olarak öykülerinde onların, sosyal ve ekonomik durumlarını, doğayla mücadelelerini, köylülerin devlete, yöneticilere ve aydınlara duyduğu güvensizliği, ürettiklerini satmakta çektikleri güçlüğü dile getirir. Yazarın kimi öykülerinde de işçilerin üzerinde durduğu görülür. Bu öykülerinde işçilerin çalışma koşulları, sosyal güvencelerinin olmayışı, ücretlerinin düşüklüğü ve patron-işçi ilişkileri incelenir (Önertoy, 1984: 222). Sabahattin Ali bunları dile getirirken gözlemlerini gerçekçi bir şekilde aktarmakla birlikte duygusunu da okuyucuya hissettirir. Her kesimden insana öykülerinde yer vermekle beraber doktor, öğretmen, bürokrat, işçi, ağa ve köylüler öykülerinde en çok yer verdiği kahramanlardır. Bürokrasi eleştirisini ise bu kahramanlar arasındaki çatışmalar ile vermektedir. Mağdur ve güçsüz olan köylü Sabahattin Ali'nin öykülerinde çaresizdir. Güç karşısında çaresiz kalan köylü birkaç öykü dışında yazgısına boyun eğmektedir. Alâattin Karaca, Sabahattin Ali'nin öykülerindeki içeriği şu şekilde özetlemiştir:

“İlk öykü kitabı Değirmen'deki çoğu öyküler dışında, diğer öykülerinde toplumsal sorunlara değinen bir yazar olarak dikkati çeken S. Ali, öykülerinde genellikle köy ve kasabalıların sorunlarını dile getirir. Yazdığı öykülerde “... yakından tanıdığı, sıkı ilişkiler içine girdiği köy ve kasabaları; köy kent ikiliğini; geri bir ekonomik düzenin ve baskıcı bir yönetimin ürünü yoksunluklar, yoksulluklar içinde ekmek uğruna, su uğruna, toprak uğruna, ölen, öldüren, hapislere düşen Anadolu insanını; ağa, esnaf, köylü, bürokrat ilişkileri...”ni bütün gerçekliğiyle görmek mümkündür.” (Karaca, 1988: 231). Devrin bürokratik yaşantısını anlattığı ve eleştirisini yaptığı öykülerinde köylülerin jandarma korkusu, köylülerin bürokrasi ve iktidar ile mücadeleleri, bürokratların sert ve ahlakî olmayan tutumları ve yoksulluk en fazla işlenen konulardır. Ramazan Korkmaz ise Sabahattin Ali'nin öykülerindeki bürokrasi temasını şu şekilde özetler: “Sabahattin Ali'nin hikâyelerinde, karşı güç grubunda anlatılan bilgisiz, gösteriş meraklısı, korkak, özentici ve “nutukcu” bürokratlar; halkın sorunlarına hep tek taraflı bakarlar. Gerçeği görmek, halkı anlamak, sevmek yerine; sloganlarla düşünür ve bütün imkânlarıyla “adi, alelade ve çürük ruhlu” olarak gördükleri halkın karşısına birer “engel” ve korku unsuru olarak çıkarlar. Bütün bunlar vatandaşın zihninde işlemez, baskıcı ve korku unsuru hâline gelmiş bir bürokrat ve bürokrasi imajı uyandırır (Korkmaz, 1997: 123).

“Komik-i Şehir” öyküsünde bir kasabadaki bürokrat ve memurların karakteristik özellikleri ve bu memurların kasabaya gelen tiyatro kumpanyasına karşı gösterdikleri ahlak dışı muamelelerden bahsedilmektedir. Öykünün ilk bölümünde kaymakam, savcı, jandarma komutanı, hususi muhasebe memurunun karakteristik özellikleri anlatılmıştır. Tanıtılan memurların hepsi kötü özelliklere sahiptir ve ahlak dışı işler peşindedir. Örneğin jandarma komutanı tanıtılırken şu cümleler ahlakî yapı hakkında bize belirgin ipuçları vermektedir: “Yanında oturan da candarma komutanı. Kaymakamın hemşerisi... Bilseniz ne habistir... Memlekete yeni gelen memurlara her türlü kolaylığı gösterir... Sırf onlarla ahbap olarak gece toplanmaları yapmak, böylece aile kadınlarıyla çeşmiçerez geçinmek için” (Ali, 2017:123).

Öyküde gelişen olaylar Anadolu’daki bürokratik yozlaşmanın uç boyutlarda olduğu iletisini verir. Gösterilerin olduğu akşam kavga çıkar ve o esnada Rahmi’nin eşi Viktor da kaçırlır. Rahmi eşinin bulunması için jandarmadan yardım istemesine karşın jandarma komutanı çok kar olduğu için yanaşmaz. Daha sonra kaymakamın yanına giden Rahmi kaymakamın cevapları karşısında şaşkınlık geçirir. Kaymakam, Rahmi’nin karısını hayat kadınlığı ile itham eder. Ayrıca Viktor’u Çömlekçizâdeler kaçırmıştır. Kaymakam onlarla uğraşıp başına dert almak istemez. Sonunda Rahmi tek başına aramaya çıkar. Aramanın üçüncü günü bulduktan sonra Viktor’u kasabaya getirir. İki gün sonra kaymakam Viktor’u çağırır ve odasında onu taciz etmeye kalkar. Kendisine direnen Viktor karşısında sinirlenen kaymakam Viktor’un fahişelik yaptığını bildiren bir kağıt yazıp onun umumhaneye gitmesine neden olur. Bu olaydan sonra Rahmi kaymakamı ölümle tehdit eder. Bu tehdit üzerine kaymakam iki jandarma refakatiyle kumpanyanın çıkarılmasını ister. Kumpanya kasabadan çıkarken araba sürüklenerek dereye uçar ve sulara gömülür. Bu kazadan kurtulan jandarma onun söylediği gibi olmadığını şüphe uyandıracak bir durum olduğunu kaymakama söyler. Kaymakam ise çenesini kapatmasını ister (Ali, 2017: 122).

Bu öyküde bilhassa gücü elinde bulunduran kaymakamın gücü kullanarak sergilediği ahlakî olmayan davranışları ve uygulamaları belirgin bir şekilde anlatılmıştır. İnsanî değerlerden uzaklaşmış bir bürokrat kişisel istekleri doğrultusunda tuzak kurarak insanların ölümüne sebebiyet vermiştir. Bürokratik çarpıklığı bariz bir şekilde dile getiren bu öyküde Anadolu’da yaşayan insanların memurlar ve bürokratlar nezdinde nasıl bir varlık oldukları ortaya konmuştur.

“Çakırcı'nın İlk Kurşunu” öyküsünde bürokrasi teması gerçek bir eşkıyanın devlete başkaldırısı etrafında ele alınmıştır. Yazar gerçek bir olayı kendi dünya görüşü ile harmanlayarak hikâyeye yeni bir boyut kazandırmıştır. Öykünün başlangıcında Çakırcalı Mehmet'in babasını vuran Abdullah Çavuş'u öldürerek babasının intikamını alması anlatılır. Bu olaydan sonra gelişen olaylar bürokrasi ile ilgilidir. Öyküde anlatılan zaman dilimi 1890-1910 yılları arasındadır. Çakırcalı'nın ilk cinayetinden sonra yazar dönemi şu şekilde yansıtarak Çakırcalı'nın macerasını dile getirmiştir:

“İkinci Abdülhamit'in, artık en ezalı zulümlere başladığı bir zamanda Ödemiş'te patlayan bu tüfeğin bu saltanatla eğlenecek bir ses olduğunu kim tahmin edebilirdi? Çakırcalı ilk kurşununun sesiyle beraber isyan sesini de yükseltmiş ve bir daha diri olarak ele geçmemeye ahd etmişti” (Ali, 2017: 36).

Yazar, bu isyanı devletin Anadolu insanına yaptığı zulümlere karşılık bir kıvılcım olarak görüyor. Öykünün devamında Çakırcalı ile devlet arasındaki mücadele başlar. Bu mücadele başlamadan evvel dönemin memur ve bürokratlarının para ile buldukları makama geldiğini ayrıca devlet ve millet işlerinin özel bir ticaret anlayışıyla yürütüldüğünü vurgular. Çakırcalı aranmaya başladıktan sonra ilk olarak babası ile birlikte İzmir hükümet konağını basan Ahmet Efe'nin yanına gider. Öykünün akışında geçmiş bir olay olarak dile getirilen bu olay Anadolu'da devletin hâkimiyetinin ne denli azaldığının ve efelerin kontrolü ele geçirdiğinin göstergesidir. Yazar dönemin bürokratik yaşantısını ve efelerin devlete isyan etmesini ise şu cümlelerle dile getirmektedir:

“Abdülhamit, bütün melanetiyle, zulmünü en şiddetli, en tahammül edilemez bir hale getirdiği zamanda, devletin idare çarkını sade rüşvetlerden akan paralar döndürüyor, memuriyetler, kaymakamlıklar, tahsildarlıklar, hatta en küçük jandarmalıklar bile, verilecek para nisbetinde kabul ediliyordu. Paraya sahip olabilmek ve onu verebilmek hakka, hayata sahip olabilmek demektir.

Köylerde eşraf ve mütegalibenin zulmü son haddine varmıştı. Kaymakamın, jandarma kumandanının evlerine gönderdikleri hediyelerle, bunların himaye cenahlarına sığınabilmek “lütfuna” mazhar olan mütegalibe, halkın, köylünün başı üstünde en tahammül edilmez bir bela oluyorlar, bu zavallıların en hususî hayatlarına, hatta evlenmelerine bile karışıyorlardı.

Sakin ve fakir halkın, sözünü dinletebilecek bir kapı, bir merci, bir yaşam yoktu. O yaşayabilmek için mütegalibenin emri altında hareket eden ve onun arzusu ile kımıldayan bir makine haline girmek mecburiyetinde idi. Mütegalibe arzu ederse karısını bile boşayıp ona vermek mecburiyetinde idi.

İşte bütün bu haller, Aydın'ın dağlarını, ormanlarını isyan eden çetelerle doldurmuştu.” (Ali, 2017: 43-44).

Anadolu insanı müşkül ve çaresiz bir durumdadır. Bunun en büyük sebebi İstanbul ile halk ile arasına uçurum koyan devlettir. Yazar bürokrasiye ağır eleştiriler getirmekte ve bütün bunların sorumlusu olarak devleti göstermektedir. Ahlâkî ve ekonomik olarak çöküntü içine girmiş bir devlet yapılanması halkı açlık ve sefaletle karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum çetelerin devlete başkaldırmasına vesile olmuştur. Çetelerin devlete başkaldırması durumunda olan yine günahsız halka olmuştur. Halk iki taraf arasında ezilmiştir. Devletin yapması gereken yükümlülükleri çeteler yerine getirmeye başlamıştır. Çakırcalı'nın mektep, yol ve köprü yaptırması bunun somut örneklerinden birisidir. Devlet ile birçok kez çatışmaya giren Çakırcalı öykünün sonunda yanlışlıkla öldürülür. Ölmüştür fakat başkaldırdığı devlete yenilmemiştir. Öyküyü özet olarak bürokrasi kavramı etrafında incelersek; bürokrasinin önlenemez çöküşünün ve bürokratların ahlakî olarak olumsuz bir kimliğe bürünmelerinin en ağır sonuçlarını halk yaşamaktadır. Anadolu insanından bihaber olan bir bürokrasi bütün kontrolünü kaybetmiştir ve çetelerle bile baş edememektedir.

“Ayran” öyküsünde Küçük Hasan'ın acıklı bir yaşam öyküsü taşranın ıssızlığı üzerinden aktarılmıştır. Taşra ıssız ve yoksuldur. Bununla birlikte eğitim, sağlık ve ulaşım gibi hizmetler taşra için ütopya sayılabilecek kadar uzaktır. Taşrada yaşayan insan da çok çetin mücadeleler vererek yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu öyküde memur için taşralı bir hiç demektir. Küçük Hasan annesi ve iki kardeşi için köyden iki saatlik mesafedeki tren istasyonuna giderek yolculara ayran satmaktadır. Soğuk kış günlerinin birinde sise, kara ve soğuğa aldırmadan güğümünü yüklenip ayran satmaya gitmiştir. İlk trende para kazanamayan Küçük Hasan soğuk kış gününde akşam trenini beklemeye başlar. Akşam treninin ise durması ve kalkması bir olduğu için ayranını satamayan Küçük Hasan köye geri dönmek için yola çıkar ve yolda soğuk bir kış gününde “Anaa...Anacığım...Ana!” diye mırıldanarak hayatını kaybeder. Bu öyküde taşranın yoksulluğunun sebebini bürokrasinin taşraya olan ihmalkârlığı zemininde açıklamak mümkündür. Ama bu öyküde asıl önemli olan

husus ise öyküde birkaç yerde adı geçen istasyon memurudur. “Tren geldikçe rahatsız edilmiş bir suratla ortaya çıkan istasyon memuru, işi biter bitmez derhal odasına çekilir, bütün gününü, on senelik akümülatörlü radyosundan bir ses çıkarabilmek için asla yeis getirmeden uğraşmakla geçirirdi.” (Ali, 2017: 33). Bu ifadeden memurun istasyonda odası olduğunu ve orada yaşadığını çıkarabiliriz. “Kar adamakıllı serpiştirmeye başlamıştı. Küçük Hasan eve eli boş dönmektense akşam trenine kadar beklemeye karar verdi. Soğuktan donan ellerini ovuşturuyor ve annesinin keçi kırpıkları makasla kestiği kertikli saçlarını kaşıyordu. Rüzgârdan gözleri yaşıyor ve mavi gözlerini saran kirpikleri çapaklanıyordu. Akşama kadar bu köşede bekledi.” (Ali, 2017: 36). Bu ifadeleri dikkate alacak olursak istasyon memurunun çocuğu göz ardı etmesi acıklı bir durumdur. Çocuğun ise hiçbir talepte bulunmamasını memur-taşralı çerçevesinde değerlendirmemiz mümkündür. İstasyonda donmak üzere olan çocuğun memurdan bir talepte bulunmaması veya bulunmaması bununla birlikte memurun çocuktan haberdar olmasına rağmen ona yardım etmemesi arada büyük bir uçurumun olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu uçurum köylü ile memur arasındaki derin uçurumun ta kendisidir.

“Isıtmak İçin” öyküsünde anlatıcının evine on beş günde bir çamaşır yıkamaya gelen kadının küçük kızcağızının ölümü anlatılmaktadır. Bürokrasi ile doğrudan ilişkisi olmamasına rağmen öyküde kızın açlıktan ve yoksulluktan ölümü bununla birlikte annenin hiçbir yerden yardım isteyememesi devletin bir zaafı olarak görülebilir (Ali, 2017: 40).

“Kafa Kâğıdı” öyküsünde bir hapisanede anlatıcı ile ihtiyar bir mahkum arasında konuşma geçmektedir. Bu diyalog bize bürokrasinin akla uygun olmayan zihniyetini ve vatandaş ile bürokrasi arasındaki uçurumu anlatmaktadır. Öncelikle yol parası vermediği için tutuklanan bir kalabalık hapisaneye getirilmiştir. Bu durum basit karşılanabilecek bir olay karşısında bile devletin katı bir tavır sergilediğini göstermektedir. Bu kalabalıktaki insanlardan birisi de perişan bir vaziyeti olan yaşlı bir dededir. Altmış yaş üstü insanlardan yolcu ücreti alınmamaktadır. Yaşlı insanın altmış yaşından büyük olduğu aşikâr olmasına rağmen tutuklanmıştır. Bu durumu sorgulayan anlatıcı yanlılığı anlar. Tutuklanmasının sebebi ise geçmişteki bir mahkeme yüzünden kendisinin yerine ölen torununun kafa kâğıdını kullanmasıdır. Anlatıcı bunu niye yaptığını sorduğunda ise “Ne olurmuş sanki? Hepsi devletin kâğıdı değil mi?” diye karşılık verir. Bu yanıt köylünün devlet işlerine ne kadar yabancı olduğunu net bir şekilde anlatmaktadır. Ayrıca mahkeme sürecinde ise

bürokrasinin hantallığı ile ilgili çarpıcı durumlar dikkat çekicidir. Yaşlı amca, ağası ile tarla meselesi yaşamaktadır. Yaşlı amca bu süreci şu şekilde dile getirmiştir:

“Mecbur olduk hükümet kapısına düşmeye. İki sene mahkememiz sürdü. Bizim tapumuz filan yoktu ama bütün köylü o tarlanın bize dededen kaldığını bilirdi. Bunu soran olmadı, ağa yalancı şahit dinletti, mahkemeyi kazandı. Mahkeme sürerken benden kafa kâğıdı istediler, nerden bulayım? Askerden döneli devlet kapısına işim düşmemişti; aradım aradım yok...” (Ali, 2017: 20).

Köylü devlet işlerinden uzaktır ve mahkeme süreci ile evrak işlerinden habersizdir. Bununla birlikte bürokrasi hantal bir yapıya sahiptir ve bu hantallık köylüyü mağdur bir duruma düşürmektedir. Bu yavaşlık hasebiyle köylünün tarlası yüzüstü kalmaktadır. Köylü bu yüzden devlet kapısına düşmek istememektedir. Ağa'nın yalancı şahit tutup mahkemeyi kazanması ve köylünün o tarlanın sahibinin yaşlı amca olduğunu bilmesine rağmen kimsenin şahitlik yapmaması ağa düzeninin etkin olduğunu göstermektedir.

“Pazarcı” öyküsünde askerlikten istifa ettikten sonra Üsküdar'a yerleşen bir Pazarcı'nın başına gelen olaylar, istemeden içine düştüğü durum ve bu sebepten dolayı hapse düşmesi ve orada can vermesi acıklı bir şekilde anlatılmaktadır. Üsküdar'a yerleştikten sonra seferberlik çıkınca tekrar askere alınan adam emekli olup tuhafiye dükkânı açar. Çocukları büyüyünce dükkânı kapatır ve pazarcılık yapmaya başlar. Bir gün pazarcılık yaparken başına gelen bir olay hayatının sonunu getirir. Grup hâlinde pazardan dönerlerken eşkiyalar yollarını keserler ve insanların mallarına el koyarlar. Eşkiyalardan birisi adamın askerlik zamanlarındaki emir beri çıkar. Eşkiyalar onun parasını misli ile geri verdikten sonra serbest bırakırlar. Kasabaya gelenler bu durumu karakola haber verir ve adam askerlere habercilik ettiği iddiasıyla tevkif edilir (Ali, 2017: 47).

“Apartman” isimli öyküde inşaatçı çalışan baba ile küfecilik yapan oğlunun hayat mücadelesi ve babanın acıklı bir şekilde ölümü anlatılmaktadır. Baba oğlunu mektebe gönderir ama onu daha sonra göndermez ve ona küfe alarak çalıştırmaya başlar. Öykünün sonunda ise babanın çalıştığı inşaatın karşısına oğlu yük getirmiştir. Ev sahibi şarap şişesini kırdığı için çocuğa parasını vermez. Baba tüm bunları yukarıdan izler ve işten çıkarılıyorum korkusuyla bir şey diyemez. Daha sonra ise dengesini kaybederek inşaatçı düşer. Bu öyküde çocukların okula gidememesi ve çalıştırılmasında devletin zafiyetinden söz edebiliriz. Ayrıca babanın inşaat ölümü

ise gene işçilerin ağır çalışma şartlarının ve devletin denetim eksikliğinin işareti olarak gösterilebilir (Ali, 2017: 53).

“Arabalar Beş Kuruşa” isimli öyküde aynı okulda okuyan biri zengin biri fakir iki çocuğun arkadaşlığı anlatılmaktadır. Zengin çocuk ve annesi bir mağazanın önünde fakir çocuk araba satarken karşılaşır. Burada yazar zengin- fakir ayrımına dikkat çekmiş ve annenin fakir çocuğu aşağılayan tutumunu anlatmak istemiştir. Eğitim eşitliğinin olması ise devletin eğitim konusundaki ilerlemesini ve politikasını yansıtmaktadır (Ali, 2017: 58).

“Bir Skandal” öyküsünde anlatıcı İstanbul’dan Orta Anadolu’ya gelmiş bir muallimdir. Öyküde muallimin izlenimleri ve yaşadıkları anlatılırken başına gelen talihsiz bir olay ile şehirden ayrılmak zorunda kalması ile öykü son bulur. Bu öyküde bürokrasinin taşraya karşı farklı bir nazardan baktığını öykünün anlatıcısının ağzından dinleriz. Anlatıcının şehirdeki memur arkadaşları ile yaptığı konuşmalar esnasında aşağıdaki dile getirdiği ifadeler bürokrasinin şehirli ile köylü arasında nasıl ayırım yaptığını göstermektedir:

“Rica ederim, biraz hakikatlere bakalım, mesela biz şehirliler de hükümete vergi veririz değil mi? Buna mukabil hiç olmazsa sokağımızda bozuk bir kaldırım, yollarda sönük bir lamba, evlerimizin ve şahsımızın selameti için mevcut olduğu söylenen bir zabıta vardır; çocuklarımızı hiç olmazsa boş gezmekten kurtaracak bir mektep buluyoruz. Fakat sorarım size: Köylü verdiği mukabil ne alır? Yolunu kendi yapmaya mecburdur, sokakları zavallı talihinden daha karanlıktır ve mektep, yüz köyün birinde bile yoktur. Candarma oralara asayıştan ziyade vergi tahsilini temin için gider.” (Ali, 2017: 81-82).

“Kanal” öyküsünde kanaldan akan sular ile tarlayı sulayan köylülerin arkların eşit dağılmaması yüzünden çıkan kavgalarının iki ölümle sonuçlanması anlatılmıştır. Dedemköylü Mehmet kendi tarlasında arkları önleyerek suyun Zağar Mehmet’in tarlasına az akmasını sağlar. Bunun üzerine Dedemköylü Mehmet ve kardeşini öldürür. Bu öykünün bürokrasi ile olan ilişkisi ise şehirde bir sulama idaresinin olması ve o idarenin müdürünün ve memurlarının olmasıdır. Öyküye göre bu kurum insanların hakkını savunmamış olmalı ki Zağar Mehmet cinayete başvurmuştur (Ali, 2017: 94).

“Asfalt Yol” öyküsünde anlatıcı bir köy öğretmenidir. Bir köy öğretmenin ağzından köylünün bürokrasi korkusu, bürokratların makam aşkı ve bürokrasinin köylüye uzaklığı anlatılmaktadır. İlk olarak köye giden öğretmen kapalı bir okulla karşılaşır. Muhtar öğretmene harmanların hepsi kaldırılmadığı için çocukların okula gelmeyeceğini ve beş gün dinleneceğini söyler. Bu durum bürokrasinin köye ne kadar uzak olduğunu ve denetimin olmadığını ifade eder. Öğretmen dersleri yoluna koyar ve köyün yol işiyle uğraşmak ister. Bunun için ayrı ayrı köylerden dilekçe verir. Bunu duyan maarif müdürü iğneleyici sözler söyler. Öğretmen köylülere Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nu okur. Köylülerden biri Kadastro’ya dilekçe vermiş, cevap isteyince memurlar “Ne cevabı!” diyerek karşılık vermişler. Köylü ise mecbursunuz, kanun var, demiştir. Sonradan köylünün bu kanunu öğretmenden öğrendiği anlaşılmıştır. Bu kısımdan memurların köylüyü hiçe saydıklarını ve işini görmek istediklerini çıkartmamız mümkündür. Yasayı bilmeyen, bürokrasi bilmeyen köylü memurlar için bulunmaz bir nimettir. Öğretmenin yol meselesi ile uğraşmasından bir ses çıkmaz. Köye yolun yapılması köylülerin işini görmek için değil büyük bir bürokrat geleceği için yapılır. Vali makam aşkı ve gösteriş için yolu yaptırır. Bu yolun masrafını ise sağlık ve eğitimin bütçesinden alınması korkunç bir çarpıklaşma olduğunu temsil etmektedir. Yol açıldıktan sonra kağnılar ve öküz arabaları asfaltı şiddetle tahrip etmiştir. Bunun üzerine vilayet parası ödenmeyen ve büyük zatın şehri bir kere bile şereflemediği için bunların geçmesini yasaklar. Köylü ise şaşırır ve suçu muallimde bulurlar ve onunla konuşmazlar. Öykünün sonunda muhtar öğretmene köyden gitmesini söyler. Çünkü bu işi köylü muallimden bilmektedir. (Ali, 2017: 7)

“Uyku” öyküsünde Yıldızeli’nden Sivas’a kamyon ile yolculuk eden anlatıcının ve bir arkadaşının izlenimleri aktarılmaktadır. Bu öyküde anlatıcı ile şoför arasındaki şu diyalog belediyenin insan sağlığından ziyade paraya önem veren zihniyete dikkat çekmektedir:

“Belediye, arabaları muayene etmez mi?” dedim.

Muavin cevap vermedi. Şoför yan gözle beni süzerek:

“Belediye, maaş verecek parası kalmayınca, ceza yazmak için şoförlere yapıştır... Başka zaman rahat bırakır!” (Ali, 2017: 53).

Bürokratik çarpıklık ve devrin bürokratik yaşantısını eleştiren öykücülerden birisi de Kemal Bilbaşar’dır. Çanakkale’de doğan ve savaş yıllarında çeşitli yerlerde bulunup çalışan yazar Edirne Öğretmen Okulu mezunudur. Çeşitli yerlerde

öğretmenlik yapmıştır (Enginün, 2011: 323). Kemal Bilbaşar öykülerinde bürokratlar ile halk arasındaki uçuruma, ağalık ve burjuva düzenine, rüşvetin devlet kurumlarındaki yerine, küçük memurların yaşadıkları geçim sıkıntılarına ve çok partili hayata geçişin getirdiği zorluklara yer vermiştir.

“Bir Zaaf Yüzünden” öyküsünde dönemin basın hayatının bürokrasi ile ilişkisine değinilmiştir. Numan Hardal vilayette Küçük Asya gazetesinin sahibidir. Gazetesinin aboneleri yalnız devlet daireleri olmakla birlikte tirajı yüksek bir gazete değildir. Gazetenin yeni yazı işleri müdürü Ratip Efendi gazetenin tirajını yükseltmeyi başarır. Bir gün Ratip Efendi, eski bir piyanist olan Macar Ali ile ilgili bir haber yapar. Macar Ali, Ratip Efendi’den para koparmak için belediyenin kendisine sahip çıkmadığını söyler. Bunun üzerine Ratip Efendi Macar Ali’ye para verip İstanbul’a Darülaceze’ye gitmesini söyledikten sonra belediyenin sanatçılara sahip çıkmadığını belirten bir yazı yazar. Bu yazının ardından herkes Ratip Efendi’ye övgüler düzer. Numan Hardal bile bu yazıya mutlu olmuştur. Çünkü şehir meclisliğine aday olacaktır. Belediye reisinin ise vali ile arası çok iyi olduğu için bu olay Numan Hardal’ın işine gelmiştir. Öykünün sonunda ise gerçeğin öyle olmadığı ortaya çıkar ve Macar Ali’nin bir meyhanede ölü bulunduğu haberi ortaya çıkar. Genel hatlarıyla anlatılan bu öyküde Ratip Efendi’nin böyle bir haber yapmasının sebebi belediyeden tahsisat isteyip alamamasıdır. Dönemin siyasi hayatını yönlendirme faaliyetlerinde gazetenin önemli bir işlev olduğu aşikârdır. Öykünün bir bölümünde Himaye-yi Hayvanat Cemiyeti mecmuasının bir makalesinden bahsedilmektedir. Bu makalede arabacıların uzun kırbaçlarından şikâyet edilmiştir. Bu makaleyi gören belediye reisi bu durumu gelir sağlama amacıyla kullanmıştır. Uzun kırbacı olan arabalara ceza yazılmasını emretmiştir (Bilbaşar, 2015: 207).

“Kutsal Sırmalı Uçkur” öyküsünde atlı tahsildarlık yapan Necati Güven üzerinden bir alevi köyünde devrin memur-köylü ilişkisine ve devletin köylü nezdindeki itibarına ait izlenimler edinebiliriz. Necati Güven Alman harbinden sonra tahsildarlık yapmaya başlamış eski bir ustadır. Dağ köylerinden bir türlü vergi toplayamamakta ve bu gidişle hükümet kapısının kendisine kapanacağını düşünmektedir. Şu ifadeler bu duruma ve köylünün devlete bakışına ait ipuçları vermektedir:

“İşe başlayalı üç ay olduğu halde, tahtacı köylerinden üç metelik bile toplayamamıştı. Herifler ağaç keser gibi panganot kesiyorlar, gelgelelim vergi dedin

mi, beş paraları olmadığına tek ayaküstünde yirmi ant birden içiyorlardı. Yakarmanın, tehdidin dağ başında kanun kadar hükmü yoktu.” (Bilbaşar, 2015: 86).

Köylüler tahsildar ile alay etmekte ve onu ciddiye almamaktadırlar. Burada büyük bir otorite boşluğu olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu süreç böyle işlerken karısı nasıl vergi alacağına dair bir söz söyler. Necati Güven Alevi inancı ile alay edici bu sözü söyleyerek köylülerden vergi toplar.

“Çancı'nın Karısı” öyküsünde, anlatıcı olan emekli bir öğretmenin emeklilik payı alabilmek için tekrar doğu illerinin birinde köy öğretmenliği yaparken tanık olduğu olaylar anlatılmıştır. Öğretmen Varlık Vergisi mezadından bir beziryağı değirmeni ele geçirince meslekten ayrılmış ve on dört yıllık meslek hayatına son vermiştir. Bir gün on dört yıllık emeklilik payını devletten almak için başvurur. Altmış beş yaş dolmadan emekli olduğu için parayı alamaz fakat geçici olarak bir işe girerse parayı alabilme şansı vardır. Bunun üzerine doğu illerinde bir köye gider. Gittiği köy memurların yaşamayı tercih etmedikleri bir yerdir. Öğretmen orada bir hana yerleşir. Yerleştiği handa hancı kadından köyle ilgili malumatlar alır. Köyde Çancı'nın çok güzel bir yüze sahip olan karısını merak etmektedir ve milli eğitim memuruna kadının kim olduğunu sorar. Öykünün sonuna değin milli eğitim memuru Çancı'nın karısının hikâyesini anlatır. Bu hikâye üzerinden ahlak dışı uygulanan bir bürokrasiye tanıklık edebiliriz. Orman müdürü bir gün Çancı'nın karısını görür ve onu elde etmek ister. Bunun için bürokrasinin gücünü kullanır. Kanuna göre kaçak oduna ve onu taşıyan eşeklere el konup bunlar satılmaktadır. Çancı'nın karısını sırtında gören orman müdürü ona el koymak gibi şeytani bir fikri hemen gerçekleştirmek için harekete geçer. Çancı'nın karısı Emine satılığa çıkarılır ve açık artırma ile satılacağı ilan edilir. Bu duruma kasaba halkının hiçbir şekilde ses çıkarmaması insanların zihninde korkutucu bir bürokrasi imajı olduğunun göstergesidir. Öyküde geçen şu cümleler bu korkuyu net bir şekilde ifade eder:

“Halk arasında bir mırıltı başlamıştı. Memurların artırmaya katılacaklarını ummadıkları anlaşılıyordu. İhtimal şimdi tutacakları yolu görüşüyorlardı. Artırmaya katılmak, memurlara karşı gelmek sayılacağından korktukları muhakkaktı.” (Bilbaşar,2015:343)

Müzayede sonunda orman müdürü Emine'yi kocasına vermek üzere alır. Kocasını Memo ise parayı denkleştirmek için çalışmaya gider. Orman memuru Emine'yi kaymakamlığa kilitlediği gece ölü bulunur. Daha sonra Memo'ya götürüeyim

deyip kandırmaya çalışan doktor da ölü bulunur. İzinden dönen kaymakam Emine'yi babasına teslim eder. Memo ise göçük altında ölmüştür. Bürokrasiyi temsil eden memurların kasabada zalim bir tavır takındıkları, köylüden kendisi üstün gördükleri ve köylüye aşağılayıcı muameleler ettikleri öykünün gerçekleridir. Bürokratların bu tavrı halkta ürkütücü bir korku ile yansımaları bulmuştur.

“Akrabalar Arasında” isimli öyküde bürokrasinin işleyişine ait küçük ipuçları bulunmaktadır. Öykünün başkahramanı Hüsnü Tapar kömür almaya gitmektedir. Kömür alırken halk izdiham yaratmakta ve herkese kömür kalmamaktadır. Hüsnü Tapar bunun sorumlusu olarak hükümeti suçlar. Çünkü bu durumun meydana gelmesinin ana unsuru kömür tüccarlarıdır. Devlet tüccarlara müdahale edemediği için suçludur (Bilbaşar, 2015: 381).

“Süleyman Efendi'nin Hayal Kırıklığı ve Eğri Yol” öyküsü “Süleyman Efendi'nin Yeniden İşe Girme Kararı” öyküsünün devamıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın geçim sıkıntısı bakımından zor günlerinde devlet emeklileri yeniden işe almaktadır. Süleyman Efendi'de memuriyete dönerek ailesine daha refah bir hayat yaşatmak ister. Dilekçesini yazar ve posta ile gönderir. Bir ay geçmesine rağmen cevap gelmemiştir. Bu esnada Süleyman Bey evrak işlerinin hemen hallolmayacağını düşünür ve cevap gelmemesinin normal olduğunu düşünür. Daha sonra ise cevabın şubeye geleceğini düşünerek İstanbul'a gider. Cevap gelmiştir fakat Süleyman Bey'e iletilmemiştir. Süleyman Bey malulen emekli olduğu için vazife verilmemiştir (Bilbaşar, 2015: 313).

“Teşekkür Telgrafı” öyküsünde bir milletvekilinin halkla olan münasebeti üzerinden bürokrasi ile ilgili birtakım çıkarımlar yapmak mümkündür. Milletvekiline talepte bulunanlar arasında sulak bir toprağa yerleştirilmelerini dileyen göçmenler, hileli orman yangınlarının önüne geçebilmek için kanunun değişmesini isteyen muhtarlar, ofis ambarındaki memurların rüşvet almasından yakınan toprak sahipleri, hayat pahalılığından şikâyetçi öğretmenler ve Medeni Kanun'un toplum yapısına ters düştüğünden yakınan aydınlar vardır. Bu şikâyetler bürokrasinin işleyişi ve yapısı hakkında bize önemli bilgiler vermektedir (Bilbaşar, 2015: 323)

“Çoluk Çocuk Sahibi” isimli öyküde rüşvet ve karaborsacılık faaliyetleri ele alınmaktadır. Rüşvetçi belediye çavuşu Salih Tokgöz kaçakçılık yapan köylülerden ve kamyon şoförlerinden rüşvet alan bir memurdur. İkinci Dünya Savaşı başlayalı karaborsacılık yapan Raif Efendi'den de onun jandarmalar tarafından takip edildiğini

söyleyerek rüşvet alır. En sonunda zabıta amiri Sadettin Bey onun bu huyunu bilerek belediye dairesinde bir iş verir. Salih Tokgöz ise “çoluk çocuk sahibiyim” diyerek inler (Bilbaşar, 2015: 417).

Haldun Taner ise öykülerinde devlet kurumlarındaki çarpıklığa, bürokraside mantığa uymayan kuralcılığa, siyaset kurumundaki ilginç durumlara ve sosyal adaletsizliğe yer vermiştir. Haldun Taner’in öykülerindeki kahramanlar dönemin yaşantısına ışık tutmaktadırlar. Bu kahramanlar aracılığı ile bürokratik açmazları, siyasal iklimi ve zengin-fakir ayrımını ironik bir biçimde anlatır.

“Beatris Mavyon” öyküsünde belirgin bir şekilde bürokrasi kavramına değinilmese de öykünün bir kısmında değinilen Varlık Vergisi’ni bürokrasi ile ilişkilendirmem mümkündür. Bu öyküde Beatris Mavyan zengin bir Ermeni’nin kızıdır. Beatris Mavyan bir müsamerede babasının eski öğrencisi olan Keklikyan’a âaşık olur. Keklikyan ise ona hiçbir şey hissetmemektedir. O tarihte ise hükümet olağanüstü durumu göz önünde bulundurarak Varlık Vergisi çıkarmış ve bu vergiyi ödemeyenleri Erzurum’a sürmektedir. Keklikyan ise çareyi sevmediği Beatris ile evlenerek bulmuştur (Taner, 2016: 30).

“Heykel” öyküsünde zengin bir şahsın heykel diktirmek için bürokrasi ile olan mücadelesi anlatılır. Sıra dışı bir olay üzerinden küçük bir bürokrasi eleştiri yapılmıştır. Tiftik ticareti ile uğraşan Üryanizade Sıdkı kendi heykelini diktirmek ister. Üç tane heykeltıraşa heykelini yaptırır ve heykel evin bahçesine yerleştirilir. Bir sabah iki belediye memuru gelerek yeni şehir planı gereğince bu cadde üzerinde inşaat yapılmayacağını ve heykel için belediyeden izin alınması gerektiğini söylerler. Bunun üzerinde Sıdkı Bey dilekçe verir ve müracaat eder. Belediye uzun bir süre inceleniyor diyerek Sıdkı Bey’i başından savar. Sıdkı Bey en sonunda valiye gider. Vali ise belediye nizamnamesinde böyle bir kayıt olmadığını söyleyerek umumî meydanlara dikilecek anıtlar için hususî kayıtlar olmasına rağmen hususî binalar için böyle bir kayıt olmadığını ifade eder. Mesele şehir meclisine intikal eder fakat oradan da dört ay geçmesine rağmen cevap alınmaz. Öykünün sonunda ise Sıdkı Bey’in çocuğu top oynarken heykeli kırmıştır (Taner, 2016: 24).

“Yaşasın Demokrasi” öyküsünde taşrada bir kasaba dönemin seçim atmosferi bir saz şairi üzerinden anlatılmaktadır. Bu öyküde aslında demokrasi bilincinin halk üzerinde oturmadığını taşrada demokrasinin değişik şekillerde cereyan ettiğini göstermektedir. Demokratlar bir hoparlörlü bir kamyon bulup kasaba

halkına vaatler vermektedir. Göğsündeki altı oklu parti rozetini saklamaya lüzum görmeyen nahiye müdürü, lacivertler giyinmiş seçim heyeti reisi, Halk Partisi başkanı ise bu durum karşısında şaşkınlık içerisinde. Seçmenleri kahveye çekmek için jandarmayı devreye sokarlar fakat başarılı olamazlar. Daha sonra bir otomobilden iki Halk Partili ve köylü kılıklı biri gelir. Bu kişi saz şairi Âşık Mehmet'tir. Âşık Mehmet şarkısını söylemeye başladıktan sonra köylüler bir anda Halk Partisi saflarına geçerler. Demokratlar ne yapsa işe yaramaz. Halk Partililer Âşık Mehmet'e para vermişlerdir. Bunu öğrenen Demokrat Partililer Mehmet'e şarkı söylememesi için para verirler. Halk Partisi Mehmet'in şarkı söylemediği köylerde seçimi kaybeder. Bir sene sonra ise Mehmet iki parti için de şarkı bestelemiştir (Taner, 2016: 37).

"Tuş" öyküsünde vatandaşın mevki sahibi insanlardan çekinmesi ve vatandaşın içselleştirdiği bürokrasi korkusunun her türlü ahlakî sapıklıktan üstün geldiği bir olay üzerinden anlatılmıştır. Aydemir Bey bir mebus oğludur ve mahallede genç bir kıza tecavüz girişiminde bulunmuştur. Bunu duyan mahalleli Dilaver Bey öncülüğünde birleşir ve Aydemir Bey'i hapse attırmak için uğraşmaya karar verirler. Aydemir Bey'in mebus babası İstanbul'a gelerek devreye girer ve olayın şahitlerinin şahitlikte bulunmamasını sağlar. Mebusun devreye girmesiyle Dilaver Bey'in etrafındaki mahallelide teker teker dağılır bununla da kalmaz Nesrin'i suçlu bulurlar. Daha sonra Nesrin'de firar eder ve dava kapanır (Taner, 1954: 3).

"Bir Çuval İncir" öyküsünde dönemin devlet ideolojisini yansıtan bir durum ele alınmıştır. Öykünün konusu Cumhuriyet döneminde bir Çerkes mebusun Çerkes olduğunu gizlemeye çalışmasıdır. Şerafettin Bey öykünün anlatıcısı ve Mebus Mükerrerem Bey'in akrabasıdır. Tahrirat kâtipliğinden emekli olan Şerafettin Bey emeklilik maaşı ile geçinemeyince akrabasının yanına yardım istemeye gider. Şerafettin Bey Mükerrerem Bey'in yanına gittiğinde onun birçok üst düzey devlet adamıyla sohbet ettiği bir ortam ile karşılaşır. Bu ortamda Çerkes olduğunu ve Şerafettin Bey ile akraba olduklarını söyler. Şerafettin Bey ise durumu inkâr eder ve Mükerrerem Bey'i evden kovar. Öykünün sonundaki şu ifadeler devrin ideolojisini anlamamız açısından yeterli olacaktır:

"Zira malûm a; devir, Tarih Kurultaylarının Dolmabahçe'de mütevaliyen içtima akdettiği ve cümle ekâbirin kendilerine Atilla. Cengiz, Özaltaymisillu katıksız soyadları aradığı, muhataralı bir devirdi (Taner, 1954: 47).

“Bu Bir Hikâye Değildir Yahut 8’den 9’a Kadar” öyküsünde bir Askerî Hastane’de genç bir doktorun kış vakti nöbetteyken meydana gelen bir olay hikaye edilmektedir. Karlar içinde kıvranan bir köylü kadını doğurmak üzereyken doktor ve bir çocuk tarafından sedyeye hastaneye getirilir. Doktor hemen doğum kısmına teslim eder. Genç doktorun daha sonraki şu iç konuşması memurların taşraya ve taşralıya bakışı ile ilgili fikir vermektedir:

“Genç asistan tekrar masanın başına oturdu. Karın altında sırlıklam doğum sancısı ile kıvranan çamaşırcıyı düşündükçe acıyacak gibi oluyordu. Fakat vazgeçti. Yıllarca evveli Yakup Kadri’nin Yaban’ını okumuştur. Anadolu’da lohusaların ipe tırmanıp çocuk doğurduğunu, doğan çocukların yarı beline kadar toprağa gömüldüğünü biliyordu. Onun için, çamaşıra giderken şalvarına doğuran kadını talihle buldu. Nisaiye kliniğinde doğurmak her çamaşırcıya nasip olmasa gerek.” (Taner, 1954: 106).

Dönemin toplumcu gerçekçi yazarlarından biri olan Orhan Kemal’de zaman zaman öykülerinde bürokrasi ve siyaset eleştirisi yaparak dönemin eşitsizliklerini, devletin varlıklı insanları kollayıp gözetmesini ve adli mekanizmadaki bozuklukları anlatmıştır. Bunları anlatırken hep zayıftan yana taraf olmuştur. Yoksulluk içindeki halkı, eşitsizlikleri ve küçük insanın bürokrasi karşısında düştüğü acıklı durumu hümanist bir pencereden anlatmıştır. Öykülerindeki başlıca kahramanlar tarım ve fabrika işçileri, geçim kavgası veren memurlar, cezaevlerinde tutuklu insanlardır.

“Ekmek Kavgası” öyküsünde İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşlıların bir askeri bölgedeki yemek artıklarını yaşlıların alacak duruma düşmesi konu edinilerek halkın savaş yıllarındaki muhtaç durumu anlatılmaktadır. Belirgin bir şekilde bürokrasi kavramı ele alınmamakla birlikte devletin ekonomik durumu ve savaş ortamının halkın fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olmuştur (Kemal, 2017: 1).

“Dönüş” öyküsünde bir tren istasyonunda iki çocuk ile bir anne babanın tren istasyonunda sabahlamak zorunda kalması ve istasyonda görevli birisinin yasak diyerek onları kovması ele alınır. Muhtemelen çalışmaya gelmiş olan ailenin kalacak yeri yoktur ve geceyi istasyonda geçirmek isterler. Gecenin ilerleyen saatlerinde istasyonda görevli kişi yanlarına gelerek kaba bir şekilde onları kovar (Kemal, 2017: 83).

“Yemişçi” öyküsünde Millî Mücadele yıllarında yaşayan Yemişçi'nin hayatından aktarılan kesitlerle dönemin toplumsal ve siyasal olayları anlatılmaktadır. Yemişçi ikinci karısını aldığı zaman otuzuna yeni basmıştır. Otuz beş yaşında ise “Kaçkaç” denilen hadise meydana gelir. Bu Kaçkaç olayı ittifak devletlerinden cesaret alarak ayaklanan Ermenilerin yerli halka saldırması ve yerli halkın Orta Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmasıdır. Yemişçi de bu sırada askere alınır ve Millî Mücadele'ye katılır. Zafer kazanıldıktan sonra geri döner ve o süreçte ailesini kaybeder. Bir gün evinde ansızın ölür. Ölüsü ise sayım memuru tarafından anlaşılır (Kemal, 2017: 101)

“Köpek Yavrusu” öyküsünde bürokrasinin basit olarak kabul edilebilecek bir olaya farklı ve ciddi bir tepki vermesi ele alınmaktadır. Öyküde yaramaz çocuklar köpek yavrusuna eziyet etmektedir. Hamal Memet Bey çocukları uyaracak olur. Çocuklar Hamal Memet Bey'e taş ve karpuz kabuğu atmaya başlarlar. Sersemleyen Memet Bey içlerinden birine tokat atar. Bu olay üzerine bir polis ve iki bekçi gelir. Memet Bey cadde ortasında bir çocuk tokatlamak suçundan karakola götürülür (Kemal, 2017: 18).

“Cünha” öyküsü bürokrasinin belirgin bir şekilde ele alındığı köylünün bürokrasi ile arasındaki büyük duvarı ortaya koyan bir öyküdür. Anlatıcı öykünün başında ilçe adliyesini şu şekilde betimler:

“İlçenin harap adliyesine erken gelmiş olacağım, temizlikle uğraşan iki kadından başka hemen hemen kimse yok. Oysa saat dokuzu geçiyor. Kasabayla adliye arasında yol çektiği için, gidip sonra gene gelmek uzun iş. Kanadı menteşesinden fırlamış, tozlu pencereye iliştim. Bir sigara, bir sigara daha... (Kemal, 2017: 117).

Adliyenin betimlemesi üzerinden bürokrasinin hantallığına gönderme yapan yazar daha sonra olaya geçer. Nikâh için gelen köylü bir kadın ve adam anlatıcıya evlenme davasına hangi mahkemenin baktığını sorar. Anlatıcı ise o meseleyle nikâh memurlarının ilgilendiğini söyler. Daha sonra adam olayı anlatmaya başlar. Köylüsü Omar nikâhsız karısını kaçırp durmaktadır. Köylüler ise adama nikâh kıymasını eğer nikâh kıyarsa Omar'ın suçlu olacağını söylerler. Adam bunun için adliyeye gelir. Adliyede köylü olduğunu anlayan sahtekâr birisi dolandırmak ister. O esnada başka bir sahtekâr daha gelir. İki adam köylüyü çekiştirirken kadın gene kaçar.

Köy ve köylünün sorunlarını dile getiren bir başka öykücümüz ise Samim Kocagöz'dür. Romanlarında olduğu gibi, yazarın gözlemlerine dayanan öykülerinde de Menderes kıyılarında pamuk, tütün, tarlalarında geçimlerini sağlayabilmek için çalışan köylülerin yaşantıları, ağalarla ortakçılar arasında süregelen toprak davaları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra makineleşen pamuk tarımı, toprak ürünü fiyatlarının birdenbire yükselmesi sonucu köylülerin yaşamındaki gelişmeler ve bu gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni sorunlar onun öykülerinin başlıca temalarını oluşturur (Önertoy, 1984: 40). Yazar tüm bu temaların arka planına bürokrasiyi ekleyerek köylünün, taşralının ve işçilerin yaşadıkları çaresizlik ve ezilmişliklerin fotoğrafını çekmiştir. Kocagöz, sanatçının toplumun önünde giden duyarlı insan niteliği ile, bilimsel eserden önce, toplum sorunlarını tespit eder. İşsizliğin, açlığın temelinde yatan sebepleri hikâyeleştirir. Çiftçinin işçi durumuna düşmesi ve isyanı Sam Amca'ya konu olur. Köylünün hazırlıksız bir şekilde, makinalaşma ve değişme ile karşı karşıya gelmesi, çiftçilikten gündelikçiye düşmesinin ana sebeplerindendir (Taş, 1998: 60).

“Sığınak” öyküsünde üç tane işçinin bir kaza sonucu haksız yere mahkûm olması konu edilir. Öykünün başkahramanı ve işçilerden biri olan Mustafa üç ay kasabada görünmez. Kasabalılardan biri Mustafa'yı kahvede görür ve nerede olduğunu sorar. Mustafa da başına gelenleri anlatır. Mustafa ve iki arkadaşı Belediye çavuşunun isteğiyle sığınak kazmaya başlarlar. İnşaat bittikten sonra kaymakam ve belediye reisi teftişe gelir. Teftiş esnasında merdivenler dayanmaz ve kaymakam ile belediye reisi çukura düşer. Çukura düşmelerine ise Belediye çavuşu Yusuf'un hatası sebep olmuştur ama suç işçilerin üzerine kalmıştır. Yalana göre işçiler sağlam kalasları çalmışlar ve yerine çürükleri koymuşlardır. İnşaat da bu sebeple çökmüştür. Sonuç olarak üç işçi üç ay hapis yatarlar (Kocagöz, 1946: 21)

“Zeytin Tanesi” öyküsünde bürokrasi ile ilgili olarak genç bir zeytin fen memuru ile Alevî bir köylü arasındaki diyalogdan çıkarım yapmak mümkündür. Zeytin memuru, Ali oğlu Ali ismindeki köylüye inancı ile ilgili sorular sormaktadır. Ali ise başkası sorsa muhakkak kavga edeceği sözler karşısında devlet memuru olduğu için soğukkanlılığını korumuştur. Bu tavır köylünün devlete karşı bakışına somut bir örnektir (Kocagöz, 1946: 26).

“Gaip Aranıyor” öyküsü Samim Kocagöz'ün bürokrasiyi yoğun olarak işlediği öykülerinden biridir. Bu öyküde köylünün yaşadığı yoksulluk ve çaresizliğin etrafında köylünün bürokrasiye yabancılığı noktasını ele almak mümkündür. Bununla birlikte

bu yabancılığın nedenleri de öyküde ele alınmıştır. İhtiyar adam ile ihtiyar kadının çocuğu yedi yıldır köye hiç gelmemiştir ve çocuktan hiçbir haber yoktur. İhtiyar kadın kocasına kasabaya gitmesini ve hükümete haber vermesini söyler. İhtiyar adam ise gittikten bir yıl sonra haber verdiğini söylemiştir. Ama artık yedi yıl olmuştur. Kadına göre taş ocağında çalışan çocukları iş ağır geldiği için kaçmıştır. Adam ise şehre para kazanmaya gittiğini söyler. Yaşlı adam yedi yıl sonra yine kasabaya haber vermeye gider. Gittiği gün jandarma kumandanı keşfe gitmiştir. Akşama kadar onu beklemiştir fakat kumandan gelmemiştir. Kumandanı görmek için kasabaya birkaç gün gidip gelmek zorunda kalmıştır. Köyü kasabaya dört saatlik yürüme mesafesindedir. Bu yüzden fasulye çapalarını bırakmak zorunda kalmıştır. Kumandana ifadeyi sonunda verebilmiştir. Daha sonra arzuhalciye gidip ilân yazdırmıştır. On beş gün sonra ise köye gelen gazetede ilânı görmüştür. Öykünün sonu belirsiz bitmekle birlikte yaşlı adamın altı yıldır kayıp oğlu için devletle temas kurmaması bürokrasiye olan uzaklığın resmidir. Bu uzaklığın sebebi ise en başta ulaşım ve geçim sıkıntısıdır (Kocagöz, 1946: 61).

“Muhafif” öyküsünde bir olay üzerinden bürokrasiye değinildiğini söyleyemeyiz. Fakat bir tren yolculuğundan kesitler veren bu öyküde bürokrasi ile ilgili izlenimler vardır. Trende geçen olaylar bir yolcunun ağzından anlatılmaktadır. Yolculardan birisinin şu ifadeleri bürokrasinin merkezi olan Ankara’yı betimlemektedir:

“Ankara şehir değil, Türkiye’yi idare etmek için kurulmuş bir kamp! Ankara’da oturmaktan memnun bir tek insana rastlamadım. Herkes, istemiye istemiye oturuyor. Memurlar... Talebeler... Askerler... Ecnebî sefaret erkânı... Herkes vazife ile Ankara’da oturmaya mahkûm. Tabii her fırsatta soluğu İstanbul’da alıyorlar.” (Kocagöz, 1946: 71).

Bu ifadelerden bürokrasi ile ilgili birçok çıkarım yapmak mümkündür. Başta Ankara bürokrasinin merkezi olarak henüz tam kabullenilmemiştir. Memurların çoğunluğu zorunluluktan dolayı Ankara’dadır. Ankara’nın bir kampa benzetilmesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu ifadeleri bürokrasiye bir eleştiri olarak da kabul etmek mümkündür. Bürokrasi merkez olarak kendisine gri bir şehir olan Ankara’yı seçmiştir. Bu en çok İstanbulluların hoşuna gitmez. Ankara’ya küçümseyici bir gözle bakan İstanbul bürokrasiyi de tam anlamı ile kabul etmez. Bunun dışında öyküde yolculardan biri kendine yataklı vagon bulamamıştır. Görevli memurdan milletvekillerine ait kompartımanlardan birini ister. Memur ise bu

kompartımanların halka açılmayacağını söyler. Bu durum ise milletvekillerinin ayrıcalıklı haklara sahip olduğunu gösterir.

“Dıphan” öyküsünde köylerde büyük yetkilere sahip bir memur kimliği olan ormancının ölümü anlatılmaktadır. Öykünün başkahramanı Oduncu Mehmet Dıphan’da eşeğini satmak üzereyken oradaki adamların konuşmasından ormancının öldürüldüğünü duyar. Bunun üzerinde oradaki adamlara ormancıların odunculardan rüşvet aldığını ve ormancıların devlet içinde devlet olduklarını söyler. Oduncular yüksek fiyatlara satmasına rağmen para kazanamamaktadırlar. Sebebi ise ormancılara verdiği rüşvetlerdir. Bu öyküde bürokrasi kavramı ayrıntılı olarak ele alınmamış olsa bile köylünün devleti temsil eden bir memurdan ne şekilde zarar gördüğünü anlamak mümkündür (Kocagöz, 1946: 78).

“Terkedilmiş Yurt” öyküsünde köylünün yoksulluğu acıklı bir şekilde anlatılmıştır. Bu yoksulluk durumunun doğrudan sorumlusu olarak bürokrasi gösterilmemiştir. Fakat öyküdeki boşluklardan bürokrasinin yetersizliğini çıkarma doğru olacaktır. İki çocuklu anne iki yıldır sıtma nöbeti geçirmektedir. Onu doktora götürmek isteyen baba yol parasını denkleştiremez. Bu durumdan dolayı istasyondan geri dönerler. Sıtma olmuş bir kadının tedavi olmasının güçlüğü ve adamın istasyon memurundan yardım isteyememesini bürokrasinin zorlukları olarak göstermek yeterlidir (Kocagöz, 1946: 84).

“Gecekondı” öyküsünde bir gecekondu mahallesinde yaşayan insanların bürokrasi ile olan kavgası ve bu kavganın mahalledeki insanlarda ortaya çıkardığı acıklı durum anlatılmaktadır. Salih mahallede yaşayan insanlardan birisidir. Şehrin sokaklarından sürünmektense böyle yaşamak ona göre kahramancadır. Trenin kendi mahallesinden geçeceği günler hayal etmektedir. Salih tüm bu düşünceler arasında arkadaşı Ali ile karşılaşır. Ali, arkadaşına belediye ekiplerinin bugün gecekonduları yıkıma geleceğini söyler. Mahalleli toplanır ve karşı çıkmaya karar verir. Köylü direnmeyi denese de jandarma ekipleri ile gelen belediye ekipleri yıkıma başlarlar. Yıkım esnasında Ali’nin eşi enkazda bayılarak çocuğunu düşürür. Mahalle ise düşman istilâsına uğrayan Orta Anadolu mahallesinin hâlini alır. Yıkım esnasında devletin zor kullanması bürokrasinin soğuk yüzünü göstermektedir. Köylülerin her ne kadar evsiz kalacakları için direnmeye çalışmış olmaları sonucu değiştirmemektedir (Kocagöz, 1965: 18).

“İnce Hastalık” öyküsünde bürokrasiye eleştirel bir yaklaşım sergilenmemiştir. Taşradaki sağlık hizmetlerine farklı bir bakış söz konusudur. Genellikle doktora veya sağlık kurumlarında çalışan diğer personele eleştiri söz konusu iken bu öyküde vatandaşa bir eleştiri söz konusudur. Öyküde Süleyman verem olan kızını eşeğe bindirip kasabaya doktora götürmektedir. Süleyman eşeği dispanserin arkasındaki arsaya bırakır ve kızı ile birlikte doktora giderler. O gün kasabanın Pazar günü olduğundan dolayı birçok köylü doktora gelmiştir. Bu kısımda köylülerin sağlık hizmetlerini sadece kasabalardan aldıklarını ifade etmemiz gerekir. Köylerde verem hastalığı çok yaygın olmasına rağmen ufak bir sağlık ocağı bile yoktur. Süleyman doktora hediye olarak heybede tereyağı ve yumurta getirmiştir. Doktor ise hediyeyi kabul etmeyerek bunları kızına yedirmesini söyler. Süleyman ise bunları kendilerinin yediği zaman geçinemeyeceklerini ve geçimini bunlardan sağladıklarını söyler. Bu öyküde vatandaş doktordan kızının iyileştirmesini istiyor. Bunun için ise doktordan ilaç almasının yeterli olacağını söylüyor. Doktor ise beslenmesine dikkat etmesi gerektiğini söylediğinde ise vatandaş bunu anormal karşılamaktadır. Burada bürokrasiden ziyade vatandaşa bir eleştiri söz konusudur (Kocagöz, 1965: 39).

“Toprak Hasreti” öyküsünde ağa-ırgat ilişkisi ele alınmıştır. Öyküde daha çok ırgatların çektiği eziyetlere ve haklarını koruyamamalarına dikkat çekilmiştir. Mal sahibi, dayıbaşına işçilerin tarlayı çapalamasını beğenmediğini söylemiş ve hesaplarını kesmekle tehdit etmiştir. Dayıbaşı ise işi baştan alırsanız diyerek ortayı bulmuştur. Bu durum ise işçilerin hoşuna gitmez. İrgatların arasındaki bir delikanlı bu duruma hiddetlenir ve karşı çıkar. Bütün ırgatlar ise örgütlenmiştir. Mal sahibi ile ırgatlar karşı karşıya gelir. Bunun üzerine mal sahibi jandarma çağırır ve jandarmalar gelince işçiler tarladan çıkarılır. Jandarmaların ağanın hakkını savunmasını ve işçilerin hakkını savunacak bir güç olmamasını bürokrasinin çarpıklığına örnek olarak ifade etmek mümkündür (Kocagöz, 1965: 49).

“Allah, Devlet ve Toprak” öyküsü köylünün devlet ile ilişkisini ve devlete bakışını en çarpıcı anlattığı öyküsüdür. Bunun yanı sıra köylünün derdini net bir şekilde bu öyküde gözler önüne sermiştir. Öykü “kış”, “yaz” ve “Yürük Memed’e dair” olarak üç bölümden oluşur. Kış bölümünde köydeki kış hayatından izlenimler verilmiştir. Yine bir kış günü Hasan’ın evine misafirler gelmiştir. İçlerinden birisi yollar kapanmadan önce aşağı köye inmiştir. Duyduğuna göre köydeki insanların hepsi toprak sahibi olacaklar ve bu toprakları devlet verecektir. Hasan’ın bu duruma verdiği şu tepki ise köylünün devlete bakışının bir tezahürüdür:

“Devlet dediğin senin, adamdan vergi alır, toprak para demektir, hiç verir mi?” (Kocagöz, 1965: 64).

Köylü devleti vergi alan bir kurum olarak görmektedir. Bedava toprak vermek devlete göre değildir. Köylünün bu bakışının oluşmasında devlet memurlarının zihniyeti büyük rol oynamıştır. Köylülerin demelerine bakılacak olursa devlet ovada büyük tarlası olanların tarlalarının yarısını alıp, toprağı olmayanlara verecektir. Burada ise toprak reformuna bir gönderme yapılmıştır. Cumhuriyet tarihimizde tam anlamıyla gerçekleşmemiş reformlardan birisi olan Toprak Reformu köylünün topraklandırılmasını amaçlamıştır. Öykünün “yaz” bölümünde ise bu toprak işi Hasan’ın aklını kurcalaması ve bu sebeple oğlunu yakın köye göndermesi anlatılmıştır. Mehmet köye geri geldikten sonra bu işin dipsiz olduğunu söyler. Köylü bu söylentiye inanmak istemiştir fakat dipsiz olduğuna ise hiç şaşırمامıştır. Köylü hem devletten bir beklenti içerisindedir hem de bu beklentinin boşa çıkacağını bilmektedir. Hasan oğluna neden dipsiz olduğunu sorar. Mehmet ise bedava olmadığını borç karşılığında toprak verileceğini söyler. Hasan’ın verdiği şu cevap ise bürokrasinin köylünün gözünde nasıl bir kimliğe sahip olduğunu göstermektedir:

“Devlete borçlanmak ha? Allah, yazdıysa bozsun... Vergi borcu diye, tahsildar köye geldiği zaman bile, anamızdan emdiğimiz süt burnumuzdan geliyor...” (Kocagöz, 1965: 67).

Bu olaydan sonra köyde kimsecikler ağzına toprak lafını almadı. Köylüler o esnada yaylaya çıkmaya hazırlanmaktadır. Öykünün son kısmında ise köylüler sel felaketi ile karşılaşır. Hüseyin oğlunu şehre çalışmaya gönderir. Mehmet ovaya indiğinde pamuk tarlalarını gördüğünde ise arkadaşlarına “acaba bu toprakların hepsinin sahibi var mı?” diye sorar. Arkadaşları ise hepsinin ekildiğini ve sahibinin olduğunu söyler. Bunun üzerinde Mehmet’in sözleri köylünün derdini çok güzel anlatmaktadır:

“Eyi emme” diye ısrar etti, bize de toprak lazım... Su da bassa ziyanı yok, sonra çekilir gider. Sığırlar gibi mal değil ki toprak, su bastığı zaman alsın götürsün... Toprak, sağlam mal... Bizim de toprağımız olmalı...” (Kocagöz, 1965: 73).

“Gök Boncuk” öyküsünde köyde evli bir çiftin birbirleri ile olan mücadelesi anlatılmaktadır. Kadın ile erkek arasındaki bu mücadele üzerinden bürokrasiye de değinilmiştir. Memiş yirmi beş yıllık eşinin üstüne kuma getirmiştir. Hanımı Fatma buna razı gelmez ve davavekili Abdullah Efendi'ye sığınır. Fatma'nın amacı boşanma davası açıp babasından kalan incir bahçesini almaktır. Memiş ise bahçeyi vermemek için boşanmak istemez ve arzuhalci Salih Efendi'den yardım ister. Fatma aylardır bir sonuca ulaşamaz. Sebebi ise Abdullah Efendi'nin onu kullanması ve parasını almasıdır. Hükümet işleri tez olmaz diyerek Fatma'yı oyalamaktadır. Bürokrasinin yavaşlığını bahane ederek Fatma'yı kullanmaktadır. Fatma devlet işlerinden hiç anlamayan ve Abdullah Efendi tarafından yönlendirilen bir köylü kadınıdır. Memiş ise hükümetten korktuğu için Fatma'ya hiçbir şey söyleyememektedir. Memiş günün birinde diğer kadını kovduğunu söyleyerek Fatma'yı kandırır. Fatma köye gittiğinde üstüne kuma gelen kadını tekrar görür. Memiş ile tekrar tartışırlar. Memiş tarlayı sattırmaması, evlenmesine mâani olması ve kasabaya kaçması yüzünden Fatma'yı yataklara düşecek şekilde döver. Öykünün sonunda ise muhtar Fatma'nın durumunu köye haftalık olarak gelen doktora söyler ve doktorun isteğiyle Fatma kasabaya, hastaneye yatırılır. Öyküde bürokrasinin kadını ve kadının haklarını tam olarak koruyamadığını görürüz. Kadın sonunda kaderine boyun eğmiştir. Kadının bürokrasiden uzak olması ve onu yönlendiren kişinin de ondan yararlanmak istemesi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. (Kocagöz, 1941: 12).

“Dalyan” öyküsünde köylülerle bir balık çiftliğinin sahibi arasındaki göl kavgası anlatılmaktadır. Köylüler bir gün dalyan sahibinin kimseye balık tutturmayacağını öğrenirler. Avlanmaya gittiklerinde gölde bir motör ile karşılaşır. Motörün içindekiler bu gölden sadece kendilerinin balık avlayacağını söylerler. Köylüler bunun üzerine düşünüp hükümete balık avlayanları şikâyet etmeye karar verirler. Bazıları bu kararı beğenmez. Çünkü hükümet davayı halledinceye kadar gölde balık kalmayacağını söylerler. En sonunda dalyan ile gölün arasındaki kanalı kapatırlar. Çiftlik sahibi kanalı açtıncaya kadar balık mevsiminin geçeceğini düşünürler (Kocagöz, 1941: 43).

Bu dönemde eser veren öykücülerde bürokrasiye çok fazla yer ver vermeyen bir yazar olan Sait Faik'in birkaç öyküsünde bürokrasinin çarpıklığı kişiler üzerinden anlatılmıştır. Geç yaşına kadar nüfusa geçmeyen Ahmet, Para Koruma Kanunu, kocasının cenazesini defnedemeyen bir kadın ve Milli Mücadele dönemi bir köydeki

yaşantı Sait Faik'in öykülerinde bürokrasinin yozlaşmışlığına örnek verebileceğimiz durumlardır.

Sait Faik'in öykülerinde bürokrasinin ağırlıklı bir tema olarak ele alındığını söyleyemeyiz. Bazı öykülerinde belirgin olmasa da bürokrasiden izler görmek mümkündür. "Bir Düşün Gecesi" öyküsünde on altı yaşında aile zoru ile evlenen Ahmet'in öyküsü anlatılmaktadır. Ahmet on altı yaşındadır ve yirmi altı yaşında bir kız ile evlendirilecektir. Tuhaf olan durum ise Ahmet'in o yaşına kadar nüfusa kaydedilmemesidir. Nüfus kâtibi bu durumu görünce nüfus sayımında ne halt karıştırdıklarını sorar. İşin aslı ise şöyledir:

"Tahriri nüfusta onu samanlığa kapamışlardı. Onlar zannetmişlerdi ki yeniden bir harp koptu. Bir tanecik çocukları Ahmet'i, on iki yaşına rağmen askere alacaklar. Sonradan iş anlaşılıyordu ama ne çare ki Ahmet, Türk çocukları meyanına dâhil değildi." (Abasıyanık, 2013: 57).

Bu durumdan devlet ile vatandaş arasındaki iletişimsizlik ve kopukluk olduğu anlaşılmaktadır.

"Şehri Unutan Adam" öyküsünde bürokrasiye dair değinebileceğimiz tek nokta Para Koruma Kanunu'dur. Öykünün kahramanı otelde yaşayan ve topluma karışmayı sevmeyen bir kişidir. Çoktandır gitmediği şehre inmiştir. Tütüncüye verdiği parayı tütüncü yırtık olduğu için kabul etmez. Niye kabul etmediğini sorduğunda ise tütüncü, para koruma kanunu olduğunu ifade etmiştir. Bu diyalogdan sonra anlatıcın iç konuşmasını bürokrasiye bir eleştiri olarak değerlendirmek mümkündür:

"Cebimden bir başka lira çıkarıp cigara almak işime gelmiyordu. Kanunlardan kaçamak noktaları çıkarmak yalnız avukatların değil, her vatandaşın hakkıdır. Onun için bir başka tütüncüye aynı lirayla müracaatı zeki bir hareket buldum." (Abasıyanık, 2013: 65).

"Mahpus" öyküsünde anlatıcı kasaba hapisanesinden çıkan Ahmet'in karşılaşmasını anlatırken yirmi yıl öncesine giderek Milli mücadele yıllarını anlatır. Ahmet'in hapisane çıkışında büyük bir kalabalık toplanmıştır. Kasaba en son böyle kalabalığı Milli mücadele yıllarında görmüştür. Anlatıcı o yıllara giderek o dönemde köyün ve kasabanın panoramasını çizmektedir. Öykünün de bürokrasi ile olan ilgisini o yıllardan çıkarmak mümkündür. O dönemde sürekliliği olan mevcut bir

bürokrasi yoktur. Şehirde milli ordular oluşmamıştır. Şehri bir gün halifenin kuvvetleri, bir gün Yunanlılar, bir gün de Çerkes Ethem kuvvetleri işgal etmektedir. Şehrin zenginleri ise İstanbul'a kaçmıştır. Şehrin milis kuvvetleri ise en ufak kuvvet karşısında evlerine kaçmaktadır. Ortamın böyle olduğunu öğrenen köylüler halkı korumak için kasabaya yürürler. Kasabanın insanı geçimini aşar ile tüccarı ise eksik çeken kantar ile sağlamaktadır. Köylüler bunu bilmesine rağmen yabancı düşmanlara karşı oldukları için kasabalıya hınçları çabuk biterdi. Kuvayı Milliye oluşunca kadar köylüler şehri beklerler (Abasıyanık, 2017: 31)

“Kim Kime” öyküsünde bir kadının içler acısı durumu yürek burkan bir üslupla anlatılmıştır. Adada yaşayan kadın kocasının cenazesini gömdürmek için ilk olarak iskele memurundan yardım ister. İskele memuru yerinden ayrılıp sorumluluk alamayacağını ve hamal kâhyasına gitmesini ister. Kadın hamal kâhyasından yardım ister. Hamal kâhyası kadının parası olmadığı için yardım etmez. Kadın en son belediye doktorundan yardım ister. Belediye doktoru oraya kadar çıkamayacağını ancak eşek bulursa onunla çıkacağını söyler. Kadın tüm bunların üzerine bir kış günü kocasını bir çarşafa sararak uçurumdan yuvarlar. Kadına kimsenin yardım etmemesi, karşısında bir muhatap bulamaması bürokrasinin zayıf yönünü belirtmektedir (Abasıyanık, 2013: 71).

Bürokratik çarpıklıklara yer veren öykücülerimizden birisi de Reşat Nuri Güntekin'dir. Reşat Nuri Güntekin İstanbul Edebiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra yıllarca devlet kademelerinde görev yapmıştır. İlk olarak Bursa Lisesi'nde öğretmenlik görevi alır. Daha sonra Vefa ve Erenköy liselerinde öğretmenlik ve müdürlük yapar, 1927 yılında Millî Eğitim Bakanlığı müfettişliğine atanır. On iki yıl, kendisine Anadolu'yu bütün sorunlarıyla tanıtan bu görevde kalır (Önertoy, 1983: 7). Reşat Nuri'nin öykülerinde romanlarında olduğu kadar sosyal konulara yer verilmemiş olsa bile bazı öykülerinden az da olsa bürokrasinin izlerine rastlamak mümkündür. Belirgin bir tema olarak ele aldığı bir öykü olmamasına rağmen bazı öykülerinden meşrutiyet devrinin, 2. Abdülhamid döneminin yaşantısını anlatırken bürokrasinin yarattığı çarpıklık ve ilginçliklerden söz edilmektedir.

“Yaseminli Yuva” öyküsünde dönemin elit insanların yaşantılarındaki çarpıklıklar ele alınmıştır. Bu çarpıklıklar ele alınırken dönemin bürokrasiye bir gönderme yapılmıştır. Müeyyet ile eşi bir davet yemeğine gitmişlerdir. Müeyyet'in eşi Pakize orada tanıştığı şair İnyet ile zamanla aşk yaşamaya başlayacaktır. Bunu sezen Müeyyet bu aşkın önüne geçer ve İnyet'in planını bozar. Burada bürokrasiye

yapılan gönderme ise Müeyyet Bey'in bu durumdan ders çıkarması ile yapılmıştır. Karısının bir şair ile aşk yaşamaya başlamasını sezen ve bunun önüne geçen Müeyyet geçmişte Abdülhamid edebiyatı yasak ettiği zaman karşı çıkmıştır. Abdülhamid'in boşuna günahına girdiğini düşünerek edebiyatı iyi ki yasak ettiğini çünkü edebiyatın edepsizlik için bir vasıta olacağını düşünmüştür (Güntekin, 1979: 26).

Reşat Nuri Güntekin'in "Asker Dönüşü" adlı öyküsü bürokrasinin acımasızlığının en açık biçimde işlendiği öyküdür. Öyküde Ali askerde iken ziyaretine Kamber Dayısı gelir. Kamber ona köyden kötü haberler vermektedir. Bu haberlerden ilki Ali'nin annesinin ölmesidir. İkincisi ise Ali'nin konuşamayan kardeşinin askere alınması, daha sonra ise askerler tarafından kurşuna dizilmesidir. Ali'nin kardeşi konuşamamaktadır. Bir gün jandarmalar onu yakalar ve asker kaçağı diye kasabaya gönderirler. Kasabada hekime baktırıldıktan sonra hekim domuzluğundan dolayı konuşmadığını söyler. Amcası nüfus kâğıdına bakılmasını ister. Askerler ise yanlış yazdırmışsınız diyerek amcasını def ederler. Ali'nin kardeşi askere giderken kaçar. Üç defa askerden kaçıp gelmiştir. En sonunda askerler tarafından kurşuna dizilir. Bürokrasinin soğuk yüzü bu öyküde kendini göstermiştir. Özellikle askeri bürokrasi en ufak müsamaha göstermemektedir. Konuşamayan çocuğun askere alınması ve kaçtıktan sonra ceza olarak ise kurşuna dizilmesi bürokrasinin acımasızlığının en üst noktasıdır (Güntekin, 1984: 94).

"Yağmur" öyküsünde bürokrasinin öğretmene karşı anlayışsız bir tutum sergilemesi ve öğretmeni mağdur duruma düşürmesi anlatılmaktadır. Sitare genç bir ana mektebi öğretmenidir. Dönemin yenilikleri ruhuna işlemiş ve idealist bir ruha sahiptir. Öğrencilerini bir gün gezmeye götürür. Gezi esnasında yağmura yakalanırlar. Öğrencilerinden ikiz olanlar öğrencileri kaybolurlar. Onları bulan öğretmen paltosunu yırtar ve onları sarar. Geri dönerken bir delikanlı da öğretmene yardım eder. Ertesi gün gazetelerde ise Sitare öğretmenin başının açık olmasından, açık seçik dolaşmasından ve bir erkekle yan yana görünmesinden dolayı öğretmenlikten ihracı ilan edilir. Öğretmenin bu duruma düşmesi gelenek etrafında şekillenen bürokrasinin en ufak bir durumda büyük tepki verdiğini göstermektedir (Güntekin, 1959: 72).

Bürokrasiye en fazla ele alan öykücülerimizden birisi de Memduh Şevket Esenal'dır. Aynı zamanda üst düzey bir bürokrat olan Memduh Şevket dönemin devlet kurumlarının yaşantısını çok iyi bilen birisidir. Üst düzey bir gözlemi olan

Memduh Şevket öykülerinde devlet kurumlarının panoramasını net bir şekilde göstermektedir. Memduh Şevket'in başlıca işlediği temalar ise yönetici kesimin zihniyeti, bürokrasinin halka bakışı, bürokrasideki çarpıklıklar ve amir-memur ilişkileridir. İsmail Çetişli'nin ifadesiyle Memduh Şevket yöneticilerin ve aydınların fikirlerini, karakterlerini, halka ve meselelere bakışlarını çizmeye çalışmış ve bunların iş başındaki icraatlarını ele almıştır. Böylece nâzırından odacısına kadar devlet yönetimi piramidindeki yönetici/aydın veya memurun yönetim çarkını nasıl çalıştırdığı, bu esnadaki tutum ve davranışlarının ne olduğu, halkla olan münasebetlerini nasıl düzenlediği sorularına cevap vermiş olur (Çetişli, 1999: 143).

“Müdürün Züğürdü” öyküsünde borçlarını ödemek için köylüden ödünç diye zorla para alan bir müdürün bunu bir ayrıcalık olarak tanımlaması ironik bir şekilde ele alınmaktadır. Soğanlı nahiyesine yeni gelen müdür köylülerden zorla para alır. Bu kaymakamın kulağına gidince kaymakam bunu bürokratik yollardan çözmek yerine resmî olmayan yollardan çözmeye çalışmıştır. Bunun için çevrede ağa sayılan ve Kaza İdare Meclisinde aza olan Tevfik Efendi'yi görevlendirir. Tevfik Efendi müdürü yanına çağırarak onunla konuşur. Müdürün Tevfik Efendi'ye verdiği cevap çok şaşırtıcıdır:

“Senden saklayacak değilim ya, üç beş aldığım oluyor. Köylü de veriyor. Hiç seslerini çıkarttıkları yok...” (Esental, 1983: 120).

Müdür bürokrasinin kendisine verdiği gücü kötüye kullanarak köylüyü mağdur etmektedir. Müdürün bu tavrı bürokrasinin çarpıklığını göstermektedir. Ayrıca müdürün bunu gizlememesi, açıkça ifade edebilmesi de memurların ahlakî değerlerine bir eleştiridir. Müdür, Tevfik Efendi ile konuşurken geri adım atmaz. Suçu ise kendini şikâyet edenlerde bulur. Onların şikâyet etmediği takdirde hiçbir sorun kalmayacağını düşünür. Durumu devlet memurluğunun ruhuna uygun bir eylem olarak görmesi ise bürokrasinin acizliğine bir işarettir. Öykünün sonunda Tevfik Efendi kaymakamın bunları kabul etmeyeceğini söylese bile müdür bunu olağan karşılayarak şunları söyler:

“Kaymakam beni atarsa atar. Hani bana para alma demek, boş sözdür. Ben alacağım. Doğrusunu istersen köylünün bir şey diyeceği yoktur.” (Esental, 1983: 122).

Tevfik Efendi en son bir yol düşünmeyi teklif ederek öykü son bulur. Tevfik Efendi'nin müdüre karşı sert bir tutum gösterememesi, alttan alması ise bu durumun bütün makamlarda olabilme ihtimalinin göstergesi, ceza mekanizmasının hemen devreye sokulmaması ise bürokratik değerlerin oturmadiğının göstergesidir.

“Kuvvetli Hükümet” öyküsünde gücü elinde bulunduranlar ile halkın ilişkisi etrafında bürokrasinin zihniyeti, formalite gereği olan hiçbir verimliliği olmayan çalışmaları ve halkın nasıl değere sahip olduğu anlatılmaktadır. Dönemin hükümeti hakkında çeşitli söylentiler dolaşmaya başlamıştır. Bu söylentilerin etkisini azaltmak, unutturmak amacıyla bir toplantı tertip edilir. Bu toplantıya ayanlar, mebuslar, nazırlar ve merkez azaları katılmışlardır. Toplantıda herkes çalışmasını ve fikirlerini dile getirecektir. İlk olarak meseleyi açıklamakla görevli mebus uzun konuşmasını yapmaya başlar. Bu konuşmayı toplantıdaki kimse dikkate almamakla birlikte Reis'in aldığı ciddi tavra bakarak herkes dinliyor gibi görünmektedir. Konuşmadan sıkılan başka bir mebus zorla söz alır ve bürokrasinin genel panoramasını çizer:

“Müsaade buyurulursa bendeniz hülâsa edeyim: Biz toplandık, Hükümet ve Fırka aleyhindeki dedikodular üzerinde görüştük. Gerçi bunların hiçbiri, demin buyurulduğu gibi, ciddi bir esasa istinat etmiyor ise de her halde bunlara gene biz sebebiyet vermiş oluyoruz. Devâirde olan suiistimalleri ehemmiyetle nazar-ı dikkate almalı. İkincisi; bütün bir sürü mesailer, Rûesâlarımızın, Müdürânlarımızın buldukları yerlerde adetâ müstakil bir idare şey ettiklerinden keyfi, indî mukarreratlarından oluyor. Üçüncüsü, vilâyat da gene böyle! Valilerimiz kendi başlarına hükümet kurmuşlar, kabinemiz erkân-ı muhteremleri arasında da noksan var...” (Esendal, 1983: 162).

Bu paragraftan anlaşıldığı üzere bürokratların keyfi tavırları, valilerin tek başına hükümet kurmaları bürokrasi dengesini kaybetmiştir. Başka bir mebus ise sorunların, kanunların yüzyıla uygun olmadığına dolayı meydana geldiğini ifade eder. Buna cevap olarak ise bir ayan azası sözü alır ve bürokrasinin halka bağlamında değerlendirebileceğimiz şu ifadeleri dile getirir:

“Halk arasında dedikodu varmış! diye kanunlarımızla oynamak, hikmet-i hükümete de muvafık düşmez. Bu halkın, sözüne, sazına, işine akıl ermez. Dünyada padişahların arkasından bile kılıç sallamışlardır. Âlemde, efkâr mütehâliftir. Halk şikâyet edegelmış, edegider. Buna göre imal-ı fikredip umurunu tanzim edince hiçbir müşkilât kalmaz. Halk şikâyet ederse ol bâbdaki ahkâm-ı mahsusayı gözüne

sokarsın, görür. Eğer mütenebbih olmazsa, “ takdir ile uslanmayanın hakkı kötüdür.” Fehvasınca Bekirağa Bölüğü’ne gidince akli başına gelir. Hükümet aleyhinde dil uzatmak ne demektir anlar.” (Esendal,1983: 165-166).

Bu demeçlere göre halka aşağılayıcı ve ceza odaklı bir bakış vardır. Bürokrasinin gücünü elinde tutanlar gücün kontrolüne girmişler ve halka hizmeti arka plana atmışlardır. Bu toplantılardan ise aradan bir ay geçmesine rağmen sonuç çıkmamıştır. Bu öyküde bürokrasimizin gösteriş amaçlı çalışmalar yaptığına ve bürokratların bir güç zehirlenmesi yaşadığına tanık olmak mümkündür.

“Celile” isimli öyküde bir hasta gözünden bir sağlık kurumunun içler acısı durumu ve yine aynı hastanın mücadelesiyle sağlık kurumunun ıslah edilmesi anlatılmaktadır. Öykünün anlatıcısı sağlık evinde yatan bir hastadır. Sağlık evi düzensiz ve kötü bir durumda ve tahtakuruları ile doludur. Hasta ilk olarak başhemşire Celile’ye söyler. Celile uğraşamayacağını dile getirir. Bunun üzerine hasta kendi uğraşmaya başlar. İlk olarak gaz tedarik eder. Daha sonra marangoza gidip yeni yemek masaları ve sıraları ısmarlatır. Son olarak ise sağlık evinin mutfağını temizlettirmek ister. Oraya gittiğinde disiplin için eczacıbaşının doktor emriyle aşçıları tokatladığını görür. Hasta orayı da doktordan izin alarak temizletir. Bu gelişmeler üzerine sağlık kurumunda çalışan bütün personel çocuklar gibi sevinir (Esendal, 1983: 206).

“Arabacı Ali” öyküsü zaman olarak bağımsızlık mücadelelerinin verildiği yıllarda geçmektedir. Öykünün anlatıcısı olan asker Arabacı Ali ile yolculuk yapmaktadır. Arabacı Ali’nin dediğine göre iyi atları ya devlet Tekâlif Kanunu ile almakta ya da kaçaklar zorla almaktadır. Anadolu’da bir otorite boşluğu vardır. Jandarmalar olaylara müdahale edememektedir. Bu yolculuktan sonra ise Ankara kurulur ve Milli mücadele başlar. Arabacı Ali düşmana karşı savaşmıştır. Yıllar sonra Ali ile anlatıcı tekrar karşılaşır. Ali haksız yere suçlu olarak itham edildiği için askerden yardım ister. Asker ona yardıma gittiğinde ise jandarmalar tarafından öldürüldüğünü öğrenir (Esendal, 1983: 42).

“Mülahazat Hanesi” isimli öyküde mümeyyizden nazıra kadar bir devlet dairesinde memurların sorumsuzluğu ve vurdumduymazlığı ele alınmıştır. İşçiler ücretlerini haftalık yerine gündelik olarak almak isterler. Memurlar işçilerin sorununa çözüm bulmaya çalışmazlar. Daha çok bunları başımızdan nasıl savarız diye düşünürler. İşçilerin isteğini bildiren telgraf en sonunda bakanın masasına kadar

ulaşır. Nazır ise jandarmayı arar ve telgrafı da cıgara ağızlığı temizlemek için kullanır (Esendal, 1983: 75).

“Söylüyor” öyküsünde anlatıcı bir tren yolculuğundaki izlenimlerini anlatmaktadır. Yolculardan kendini “Muharririn-i Osmaniyye”den diye tanıtan kişilerin sözleri yeni kurulan Cumhuriyet bürokrasisine bir eleştiri niteliğindedir. Fakat bu eleştiri üstten bakan elitist bir tavırla dile getirilmiştir. Anadolu’ya harcanan paranın yazık olduğunu ve bu paraların İstanbul’ a harcansa bir değeri olacağını düşünürler. Bu yarı aydın tiplere göre demiryolu Anadolu’ya boşuna yapılmaktadır. Ayrıca bu tipler bunları söylemenin bedelinin ise Sinop’a sürgün olduğunu dile getirirler. Bu aydın görünümlü tiplerin Anadolu insanına bakışını tespit edebilmek için öyküde geçen şu ifadeler yeterlidir:

“Buraya Anadolu dememeli, esnaf dolu demeli! Memurin takımından başka bir tane de adama benzer adam görmedim ki... Heriflerin yüzüne baktım, hepsinde bir dilenci suratı var (Esendal, 1983: 147).

“İşin Bitti” öyküsünde köylünün bürokrasiyi aşırı ciddiye alması, buna karşılık ise memurların köylüye karşı vurdumduymazlığı anlatılmaktadır. Memduh Şevket Esendal’ın basit bir şekilde bürokrasinin gerçekliğini ortaya koyan öykülerindedir. Jandarmalar kumandanın emri ile muhtarı götürmek için köye gelirler. Yolculuk dört saat geliş dört saat dönüştür. Karakola vardıklarında kumandan yoktur. Muhtar bir gün onu bekler. Kumandan ile görüştüğünde ise kumandan neden çağırdığını hatırlamayıp onu yüzbaşına gönderir. Yüzbaşının yanına gittiğinde ise o da neden çağırdıklarını hatırlamaz. Yanındaki adama sorar ve muhtarın nüfus müdürlüğünden çağırıldığını öğrenir. Muhtar nüfusa gittiğinde çağırılma sebebinin redif dairesinin köydeki kör bir adamın durumunu öğrenmek istemesi olduğunu öğrenir. Aslında memur da adamın kör olduğu yazılıdır fakat bu ibareyi görmediği için muhtarı çağırmıştır. Memur işin bitti diyerek muhtarı geri gönderir. Bu olay örgüsü özellikle askerî bürokrasinin köylü üzerinde hoşgörüsüz bir tutuma sahip olduğunu gösterir. Basit bir iş için muhtarın günlerce eziyet çekmesi ise bürokratik düzenin çarpıklığına bir eleştiri niteliğindedir (Esendal, 1983: 203).

Toplumcu gerçekçi yazarlarımızdan olan Sadri Ertem de öykülerinden bürokrasiye ağırlık vermiştir. Yıllarca öğretmenlik ve gazetecilik yapan ve ardından milletvekilliğine seçilen Sadri Ertem bürokratların ve bürokrasinin eleştirisini, taşradaki insanların fakirliğini ve bürokrasi karşısında ezilmişliğini, köylünün patron

ve tüccarlara boyun eğmesini, bürokrasinin sebep olduğu ilginç ve gülünç durumları, köylünün bürokrasi korkusunu anlatarak Anadolu'daki sosyal ve siyasal gerçekliği gözler önüne sermiştir. Küçük memurlar, işçiler, taşralı insanlar ve kenar mahalle insanları Sadri Ertem'in öykülerinde sık görülen kahramanlardır.

“Bir Kayış Koptu Üç Adam Öldü” öyküsünde fakirlik ve fakirliğin sebep olduğu acıklı olaylar anlatılmıştır. Öykü fakirlik teması etrafında ele alınırken bürokrasinin acımasızlığına da değinilmiştir. Öyküde boyacı elektrik direklerini boyamaktadır. Boyamaya devam ederken karısının öldüğünü öğrenmesine rağmen boyamaya devam etmek zorundadır. Hem akşam oğlunu ve annesini doyuracak parası yoktur hem de yol memuru cenazesine gitmesine izin vermemektedir. Öykünün daha sonraki kısmında boyacı direkte elektriğe çarpılır ve yere düşer. Doktorlar onu hastaneye götürmeye bile gereksiz bulurlar. Boyacının yaşlı annesi onu evine götürür. Akşam yaşlı anası evde mangalı açık bıraktığı için torunu ve oğlu hayatını kaybeder. Kadın bu kazaya sebep olduğu için cezalandırılır. Öyküde yol memurunun adama karısının cenazeye gitmesi için izin vermemesi, doktorların boyacı yere düştükten sonra hastaneye götürülmesini gereksiz bulmaları ve yaşlı kadının cezalandırılması bürokrasinin acımasız ruhuna bir eleştiridir (Ertem, 2014: 60).

“Mütahassis” öyküsünde bürokrasinin halkın sorunlarını önemsemeyişi ve bürokrasinin halkın isteklerini dikkate almamasının kötü sonuçlara yol açması ironik bir biçimde anlatılmaktadır. Ayrıca evrakların sürekli dolaştırılması ve bir sonuca hemen ulaşılmaması bir eleştiri unsuru olarak ele alınmıştır. Öykünün başında tüccarlar validen hayvan nakli için gemi istemektedir. Çünkü hayvanları Trabzon'dan İstanbul'a kadar mahvolmaktadır. Tüccarlar bu mesele için yüz elli sayfalık bir tasarı hazırlamışlardır. Vali bunun üzerine şehirdeki yönetici konumundaki bürokratlar ile bir toplantı düzenler. İlgili memurların çalışmayı hemen sunmaları istenir. İlk olarak defterdar evrakın okunmasını liseye giden oğluna havale eder. Oğlu cesaret edemez ve ilkokula giden küçük kardeşine gönderir. Çoğu memurlar da konuyla ilgisiz olmasına rağmen defterdarın raporuna ortak oldular. Sağlık müdürü ise raporunda bir mütehassis gönderilmesini uygun bulduğunu yazdı. Kumandan ise raporu okuma yazması çok iyi olmayan neferine yazdırdı. Tahrirat müdürü raporlar önüne geldiğinde Sağlık müdürünün raporuna gözü ilişir ve onu yollar. Raporlar İstanbul'a ulaştıktan sonra devlet dairelerinde dolaşmaya başlar. En son Peşte sefarethanesine gelir. Peşte sefiri evrakı ikinci kâtime gönderir. O günlerde kâtimin sevgilisi bir iş için Türkiye'dedir. Fakat işini bitirmiş ve ülkesine geri dönmek

üzeredir. Kâtip gitmemesi için ona mektup yazar ve mütehasıs olarak onu Trabzon'a gönderir. Kâtibin sevgilisi Trabzon'da nutuklarla ve ziyafetlerle karşılanır. Bu sırada yumurta fiyatlarının düşeceğini haber alır. Köylüleri kandırarak elindeki yumurtaları koyunlara yedirmek için köylülere yüksek fiyata satar. Koyunlar ise İstanbul'a varmadan telef olur (Ertem, 2014: 188)

Öyküde bürokratların görevlerini önemsemeyişi, evrak işleri ile bürokrasinin boğulması ve gereksiz formaliteler ironik bir şekilde anlatılmıştır. Yozlaşmış bürokrasi zihniyeti her kurumu sirayet etmiştir. Bütün memurlar görevden kaçıp işin kolayına kaçmaktadır. Öyküde tesadüfi durumlara yer verilmesi bürokrasiye bir eleştiri nedeniyledir. Raporun dolaşarak bir sefarethaneye gitmesi buna bir örnektir.

"İki Kadının Kavgası" öyküsünde farklı olarak bürokrasiye olumlu bir yaklaşım vardır. Cennetzâde Bekir Efendi geceleri üfleyerek hastalarını muayene eder gündüzleri de çarşıdaki dükkânında petrol, lavanta ve nala kadar her şeyi satar. En çok ise petrol satışından para kazanır. O esnada ise elektrik gelmiştir. Halk elektriğe yavaş yavaş alışmaktadır. Belediye sokakları aydınlatmıştır. Bu durum Bekir Efendi'nin petrol satışını azaltır. O sıralarda çiftçi de yağmur beklemektedir. Bekir Efendi yağmurun yağmamasını elektriğe bağlar. İnsanlar vilayet konağına giderek elektrik istemeyeceklerini söylerler ve protesto ederler. Bunun üzerine vali kararıyla elektrik düzeni sıfırlanır ve şehir karanlıklar içinde kalır. Burada yazar hurafelere inanarak bürokrasiye tepki gösteren halkı eleştirmektedir. Bürokrasi üzerine düşeni yapmış üstelik halkın bağınaz tepkisini de dikkate almıştır (Ertem, 2014: 229).

"348'inci Madde" isimli öyküde dini kullanarak kaçakçılık yapan bir kişinin yakalanması ve yakalanan kişinin kanunda bir açık bularak kurtulması anlatılır. Kendini gümrük memurlarına din adamı olarak tanıtan kişi on beş İncil, on beş Tevrat ve on beş tane Kuran geçirir. Altı ay sonra kitapların adet sayısını otuza çıkarır. Gümrükten geçerken kitabın birisini kabı parçalanır ve içinden kokain ve morfin tüpleri düşer. Polis adamı hemen tutuklar. Fakat adam gümrük kanunu çıkarır ve üç yüz kırk sekizinci maddede kutsal kitapların kaplarındaki altın, gümüş gibi süslemelerin her türlü gümrük resminden ve kontrolünden muaf olduğunu okur. Kaçakçılık için adama ceza verilmez fakat uyuşturucu kaçırdığı için sınır dışına sevk edilir. Bunun üzerine Amerika'daki bir gazete Türklerin misyonerler aleyhine çalıştığını ifade eden bir makale yazar. Öyküde bürokrasinin zafiyetlerinin her zaman insanlar tarafından kullanıldığı eleştirilmektedir (Ertem, 2014: 263).

“Altı Günde Biten Oyun” öyküsünde Nuri Bey adındaki bir tüccarın savaş ortamında bürokrasiyi yönlendirerek zengin olması anlatılır. Nuri Bey’in metresi olan Gizela Avusturya’ya gitmeye karar verir. Nuri Bey metresinin gitmemesi için ona verdiği zenginlik vaatlerini yerine getirmesi lazımdır. O günlerde Avusturya’nın Bosna Hersek’i ilhak ettiğini öğrenir. Bir gece dairenin kapısından çıkarken aklına ilham gelerek kâtibine şehirdeki tüm parça kadifeleri, astraganları ve beyaz keçeleri alın diye emir verir. Savaş karşıtı bir şair arkadaşı ile görüşerek Bosna’yı ilhaktan kurtarmanın tek yolunun ekonomik baskı yapılarak olacağını söyler. Kırk beş milyon Osmanlının Avusturya’daki fes fabrikalarını zengin ettiğini söyler. Gazeteciler bu fikri orijinal bularak Merkez-i Umumiye’ye giderler. Böylece sadaret dairesi nezaretlere tahrirat yazarak her nazırın boykot için tedbir almasını iletir. Bu gelişmeler üzerine halk Şehzadebaşı’nda toplanarak feslerini yırtmaya başlar. Keçe külâhı, astragan ve kadife kalpak ile dükkânı dolduran ve piyasayı elinde tutan Nuri Bey zengin olur ve metresinin vaatlerini yerine getirir. Öyküde devlet işlerinin dış etkilere çok açık olduğunu ifade etmek gerekir. Gazetecilerin basit fikirleri ile devlet politikasına yön vermektedir. Geniş çerçeve de bir tüccarın metresinin istekleri yüzünden devletin dış politikasına yön verilmesi ironik bir durumdur (Ertem, 2014: 296).

“Çekirdekten Yetişme Tüccar” öyküsü de olay örgüsü olarak “Altı Günde Biten Oyun” öyküsü ile paralellik göstermektedir. Bu öyküde işleri kötü giden bir tüccarların para kazanmak için her türlü girişimde bulunması anlatılır. Aktar Nuri Efendi ile Nalbur Mustafa Efendi’nin işleri kötü gitmektedir. Dükkânda otururlar iken Berber Hasan Efendi ile karşılaşır. Hasan Efendi kasabada kolera çıktığını söyler. Doktordan ilaç yazdırmayı düşünürler fakat doktorun yazdığı ilaçları eczaneler vermemektedir. Kaymakam doktorun ilaç yazmaması için emri vardır. Bunun üzerine rüştiye muallimi Şemsettin Efendi’ye danışır. O da koleranın devasının kireç olduğunu söyler. Kasabada her yer kireçlenir. Mustafa Efendi hükümete sürekli kireç satmaktadır. Nuri Efendi ise hala hintyağı şişelerini satamamaktadır. Para kazanmak için kasabanın delisine kireç vererek çeşmelerin hazinesine döktürür. Kasabada herkesin başı ağrımaya başlar. Kirecin zıddı hintyağı olduğu için herkes hintyağı almaya başlamıştır. Öykünün sonunda Nuri Efendi ecza ilaçları üreten bir şirketi olduğu söylenir. Kasabada bulunan doktorun güvenilir olmaması ve yetersiz olması halkı esnaflara mecbur bırakmıştır. Esnaflar da halkın sağlığını hiçe sayarak para kazanmak için her türlü yola başvurmaktadır (Ertem, 2014: 368).

“Derenin Bile Kabul Etmediği Kadın” öyküsünde harp zamanında eşini askere yollamış bir kadının trajedi ile biten sonu anlatılmaktadır. Fatma'nın kocası savaşa gitmiş ve aylarca dönmemiştir. Şehit maaşı bağlatmak için kasabaya gittiğinde ise ona yeterince delil olmadığı için maaş bağlamayacaklarını söylerler. Yıllar sonra kocası gelir fakat Fatma Hacı Fettah Efendi ile tekrar evlenmiştir. Zamanla köyde Fatma ile eski kocası Hüseyin arasında dedikodu çıkar. Sonunda ise Fatma'nın cesedi dere kenarında bulunur. Öyküde kocası aylardır savaştan gelmeyen kadın için maaş bağlamamaları ve kesin delil istemeleri bürokrasinin kuralcılığını göstermektedir (Ertem, 2014: 424).

“Namusunun Heykeli” öyküsünde bürokrasideki kuralcılık ve bu kuralcılığın sebep olduğu olumsuz durumlar ironik bir biçimde işlenmiştir. Kaymakam bir kazada görevine yeni başlamıştır. Kaymakam kazaya ilk gelişinde kanunlardan, nizamlardan kıl kadar ayrılmayacağını söyler. İlk olarak iğneden ipliğe kadar her şeyin demirbaşı çıkartılır. Daha sonra kaymakam bütün memurlar hâl hatır bilmediğini ve memleketi bu hâl hatır işlerinin bitirdiğini söyler. Kaymakam görevi esnasında ise bütçenin hangi yıla göre hesaplanacağı konusunda ayrılığa düşer. Tahrirat kâatibi üç saat ikna etmeye çalışsa da kaymakam nizamdan dışarı çıkmaz. Günün birinde kaymakam mutasarrıf olur. Onun yaptırdığı şehir bahçesinde çifte duvar görülür. Sebebi ise bahçe için ayrılan bütçenin yarısı ile duvar tamamlanmasına rağmen mutasarrıfın kalan parayı da bütçe buraya ayrıldığı için buraya harcamasıdır. Bir memurun kalan para ile bahçeyi düzenleyelim fikrine sert bir şekilde karşı çıkar ve bu duvarın namusunun heykeli olduğunu ifade eder. Öyküde bürokraside şekilciliğin ortaya çıkardığı israf ele alınmış yazar bürokrasiye alaycı bir gönderme yapmıştır. (Ertem, 2014: 478)

“Bir Şehrin Ruhu” isimli öyküde bürokrasinin katı prensipleri yüzünden aile hayatını hiçe sayarak ailenin geleceğini yok etmesi anlatılmaktadır. Öyküde bir memur, karısının ölümle sonuçlanan hastalığının tedavi sürecinde iki ay kadar görevine gidememiştir. İzin işlemleri uzun sürmesin diye valiye ve kaymakama yazamamıştır. Nahiyede işi idare ederler diye düşünmüştür. Sonunda ise istifa etmiş olduğunu memura bildirirler ve memur işsiz kalır. Tekrar işe dönmek için uğraşır fakat bu uğraşlar sonuç vermez. Adam iki çocuğu ile baş başa kalmıştır. Büyük oğlu şoför olur ve evden ayrılır. Küçük oğlu ise hastalanmıştır. Öyküde bu olayla ilgili geçen şu ifadelerden bürokrasinin yetersizliğini göz önüne koymak mümkündür:

“Sabahın aydınlığı odaya girdiği zaman babasının elini çocuğunun alnında buldu. Ateş bir türlü dinmiyordu. Çocuğu hastaneye götürmek, yatırmak fena fikir değildi. Fakat bunun için evveli mahalleye kayıtlı olmak lazımdı, sonrada mahalleden bir mazbata alarak hastaneye gidilebilirdi.” (Ertem, 2014: 578).

Babası çocuğu doktora götürmeye karar verir fakat doktora vardığında çocuk ölmüştür. Burada bürokrasi bir ailenin parçalanmasına sebep olmuştur. Bir aile babasının zorunlu durumu göz ardı edilerek memuriyetten uzaklaştırılması ve çocuğun muayene ettirilmemesi bürokrasiye yönelik eleştirilerdir.

“İki Sıtmalı” öyküsünde devlet imgesinin taşralının zihninde ne denli korkutucu bir kimliğe sahip olduğu işlenmektedir. Öykünün başında nahiyede halka sıtma ilacı dağıtılmaktadır. Köylüler nahiyeye müdürlüğü dairesinde sıra ile ilaçları almaktadır. Sıra iki ihtiyara gelmiştir. İlaçları alırlarken bu ilaçların künyeye kaydedildiği duyan yaşlıların akıllarına elli yıl öncesi gelmiştir. Elli yıl önce ihtiyarlardan biri askere giderken kafileden kaçmıştır. Bunu gören zaptiye defteri göstererek adını burada yazılı diyerek istifini bozmamıştır. Bu ihtiyar bir gün başka bir şehirde yakalanarak dokuz yıl askerliğe mahkûm olmuştur. Bu yüzden yaşlılar devlet borcunun hiçbir şeye benzemediğini düşünürler. İlaçların hesabının bir gün sorulacağını düşünürler ve ilaçları kullanmayıp saklarlar. Birkaç yıl sonra kasabada bu iki ihtiyardan başka sıtmalı kalmaz. Doktorlar bu iki yaşlıyı nahiyeye merkezine çağırırlar ve ilaçları ne yaptıklarını sorarlar. Yaşlılar ise hesabını sorarsınız diye içmediklerini söylerler. Öyküde devletin halka ücretsiz ilaç dağıtması sosyal devlet açısından güzel bir örnektir. Yaşlıların zihnindeki devlet imgesi ise bürokrasinin sertliğinin belirtisidir (Ertem, 2014: 617).

“Bir Boşanma Hikâyesi” isimli öyküde miralayın kızı ile evlenen bir memurun meşrutiyetten cumhuriyete hayatı resmedilir. Fettah Bey görücü usulü Miralay Selim Bey’in kızı ile evlendikten sonra adliye memurluğu için eşi ile taşraya giderler. Bir gün Selim Bey rahatsızlanır ve kızını görmek ister. O zaman taşradaki bir memurun İstanbul’a gelmesi padişahın iradesi ile mümkündür. Fettah Bey karısını göndermek zorundadır fakat karısına verecek yol parası yoktur. Birikmiş olan maaşını da mal müdürlüğünden alamayınca mal müdürüne bir oyun oynar. Ona dalgın bir zamanında Allah var mı? Diye sorar. Mal müdürü ise yok diye cevap verir. Kadı ve şerîye kâtibi mal müdürünü uyarır. Fettah Bey ise durumu saraya bildirmekle tehdit eder. Bunun üzerine mal müdürü Fettah Bey’in tüm maaşlarını verir. Fettah Bey karısını İstanbul’a yollar. Bu gelişmelerin ardından Fettah Bey görevde fazla

kalamaz ve görevden alınır. İstanbul'a kayın pederinin yanına gider. Bu sırada meşrutiyet ilan edilir. Fettah mebus olur ve girdiği ortam onu değiştirir. Fettah Bey tamamen batılı bir yaşam tarzını benimser. Cumhuriyet devrinde ise zengin bir müteahhit olmuş ve karısı ile boşanmıştır. Burada bürokrasinin içindeki elit kesimin batı yönlü değişimi ve bürokrasideki memurların emelleri için ahlakî olmayan yollara başvurduğu eleştirilmiştir (Ertem, 2014: 641).

“Kendine Ayı Süsü Veren Adam” öyküsünde yoksulluk ve çaresizliğin bir köylüyü acılı bir hayata mahkûm etmesi ve hayatını trajik bir sonla bitirmesi anlatılır. Kara Mehmet köyde odunculuk yapmaktadır. Bir gün hamile olan karısının hasta olduğunu öğrenir. Köyde onun doğumunu yaptıracak kişi bulamaz. Çaresizlikten kasabaya doktor bulmaya gider. İlk önce bakkala eşeğini satar. Bakkal doktorun yanına bu elbiselerle gidilmez diyerek bakkalındaki yeni elbiseleri Mehmet'e satar. Bakkalın elbiseleri satarken Mehmet'e söyledikleri şu ifadeleri bürokrasiye bir gönderme olarak kabul etmek gerekir:

“Bu kıyafetle değil, pazara, şehrin hiçbir yerine adamı sokmazlar, çok sinadım. Bana inanın hükümet konağında eşek olsa insanın kalıbına, kıyafetine bakarlar, kâtipler üstü başı düzgün, kendilerine benzeyenlerin işini yaparlar.” (Ertem, 2014: 679).

Mehmet doktoru bulur ve onu götürmek için araba aramaya başlar. Bu kısımda doktor hastanın dünden beri beklediğini öğrenir. Köylü sağlık hizmetlerinden yoksundur. Mehmet hasta hanımını yola çıkarıp hastaneye götürmemektedir. Bunun sebebi yolların kötü olması ve tehlikeli hastaların yolda ölmesidir. Mehmet arabayı bulur fakat şoförü ile kavga ederek onu öldürür ve hapse girer. Hapisten çıktığında ise her şeyini kaybetmiştir. Köye gitmez ve maden ocağında çalışmaya başlar. Çalıştığı esnada bir patlama olur ve bir kolunu kaybeder. İş göremez olduğu için ayı oynatmaya başlar. Ayısı da ölünce postunu giyip ayı taklit etmeye başlar. Bir gün ayı oynatmanın yasak olduğunu, milletin böyle adi, kaba saba oyunlar yerine tiyatro, opera, operet gibi medeni zevklere alışacağını öğrenir. Öykü Mehmet'in ve çingene arkadaşının bir selde boğularak öldüğü ilanı ile son bulmuştur. Öyküde Mehmet'in çektiği tüm eziyetler ve yoksullukları bürokrasi ile ilişkilendirmek mümkündür. Taşralı sağlık gibi önem arz eden bir hizmetten yoksundur ve kolay bir biçimde hayatlarını kaybetmektedirler. Öykünün sonunda milletin zevklerinin değiştirilmesi de bürokrasinin toplum yaşantısına bir müdahalesidir.

Uzun yıllar devlet memurluğu görevinde bulunan Umran Nazif Yiğiter öykülerinde bürokrasiye memurlar üzerinden yer vermiştir. Kendisi de memur olan Umran Nazif gözlemlerini gerçekçi bir dille getirmiş, memurların yaşantısı üzerinden öykülerine bürokrasiyi dâhil etmiştir. Memur olan bir babanın oğlu olması, hayatının sonlarında noterlik ve serbest avukatlık yapması gibi faktörleri de bir araya getirdiğinizde ortaya adını kravatlı metinler koyabileceğimiz, memuriyetin ve onun yaşama biçimleri, değerlerinin ön planda olduğu öyküler çıkmaktadır. Doğrudan memuriyet üzerinde kurulan öyküler olduğu gibi çeşitli yönlerden onu tamamlayan, tanımlayan izleksel yapılar da söz konusu olmaktadır (Arslan, 2013: 56).

“Tipi” öyküsünde anlatıcı Kars’ın Arpaçay kazasında tahsil müfettişliği yapan bir memurdur. Bu öyküde bürokrasinin ulaşım ağına ve haberleşmeye tam anlamıyla erişememesi dolayısıyla yaşanan zorluklar anlatılmıştır. Kış mevsiminde vilayete yeni defterdar gelmiştir. Bir dağ köyünde düzenli vergi tahsilatının yapılamaması yüzünden tahsildar ile müfettiş bu iş için görevlendirilir. Yola çıktıktan bir müddet sonra bir köyden yanlarına korucu alırlar. Köye varmak üzere iken donma tehlikesi geçirirler. Tahsildar ile müfettiş siyah noktacıklara doğru yürümeye başlarlar. Korucu ise atını bırakmaz ve orada kalır. Tahsildar ile müfettiş köye varırlar. Ertesi gün ise korucunun cansız bedenine ulaşırlar. Öyküde memurların vergi için köye zor şartlarda gitmeye çalışması bürokrasinin paraya verdiği önemi belirtebilir fakat bunu net bir şekilde söylemek mümkün değildir (Yiğiter, 1941:44).

“Kara Kasketli Amele” öyküsünde bir işçinin trajedisi üzerinden fabrikalarda çalışan işçilerin hakları ve işçilere gösterilen muamelelere dikkat çekilmiştir. Hava gazı fabrikasında işten çıkarılan işçilerin yevmiyeleri verilmemektedir. İşçiler iş istemek için kafiye hâlinde fabrikanın kapısında toplanırlar. Talepleri hiçbir şekilde dikkate alınmayan işçiler polis zoru ile dağılmak zorunda kalırlar. İşçilerin haklarını savunacak bir merkez olmaması ve işçilere uygulanan muamelenin sebebini bürokrasinin sermaye sahiplerini önemsemesinde bulmak mümkündür (Yiğiter, 1933:1).

“Hükümet Tabibi” öyküsünde savaş zamanında bir kasabada konaklayıp tekrar yola çıkan bir doktorun trajedisine yer verilmiştir. Doktor mizaç olarak çok korkak birisidir fakat bunu belli etmek istemez. Doktor kasabadan tekrar yola çıkacağı zaman kaymakam yolların asker kaçakları ile dolu olduğunu, isterse emrine jandarma verebileceğini söyler. Doktor bir jandarma ile yola çıkar. Ertesi gün yola çıktıklarında yolu doktorun daha önce annesini iyileştirdiği bir yiğit çevirir. Yiğit

jandarma ile konuştuğu esnada doktor hayatını kaybeder. Öyküde bürokrasi ile ilgili olarak bir otorite boşluğu vardır (Yiğiter,1933: 9).

“Namus” öyküsünde yazar idealist bir savcı üzerinden köylünün cehaletini ironik bir biçimde anlatmıştır. Köyde basit bir sebep yüzünden gerçekleşen ilginç bir intihar vakası vardır. Baba kızını para, hayvan ve mahsul karşılığı bir gence satar. Genç o sene mahsulleri iyi olmadığı için kızı geri yollamıştır. Kız kardeşi ile nehirdeyken donunu akıntıya kaptıran kızın donunu kocası bulmuştur. Kız bunu namus meselesi belleyerek intihar eder. Olaylar üzerine köye gelen savcı bu şekilde intiharların her sene iki veya üç defa olduğunu köylülere söyler. Namusun şalvarda ve lafta olmadığını belirten savcı köylülerin kendisini canla dinlediğini görür. Daha sonra kadınlara “Ne yapacaksınız?” diye sorduğunda kadınlar “Dutlukta kendimizi asacağız.” şeklinde cevap verirler. Savcıyı bürokrasiyi temsil eden bir güç odağı olarak kabul edersek bürokrasi köylüyü aydınlatması yönünde olumlu bir yaklaşım içindedir (Yiğiter,1948: 49).

Cumhuriyet döneminin panoramasını öykülerinde çizen, teknikten çok içeriğe önem veren Bekir Sıtkı gerçekçi bir anlayışla halka yönelik öyküler yazmıştır. Öykülerinde Sadri Ertem’in anlayışı görülmektedir. Bekir Sıtkı Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra çeşitli illerde hâkimlik yapmıştır. Ardından ise Hatay’dan iki dönem milletvekilliği yapmıştır. Öykülerinde daha çok geçim sıkıntısı yaşayan halk üzerinden bürokrasiyi anlatmış, bazen de devlet dairelerindeki memurların tavırlarını anlatmıştır. Bekir Sıtkı’nın ilk hikâyelerinde Sadri Ertem anlayışına yakın, köylü yaşayışının gerçekleri üzerindeki sosyal etkileri kurcalayan sert ve hicivci bir sosyal gerçekçiliğe doğru giden bir yön vardır (Alangu,1959: 276).

“Haciz” öyküsünde kalıplara bağlı kalan bürokrasinin hem vatandaşı mağdur ettiği hem de devlete hiçbir fayda sağlamadığı gerçeği ironik bir üslupla anlatılmıştır. Memur, muhtar ve imam dul ve yaşlı bir kadının evine hacze giderler. Haczin sebebi Hafize Hanım’ın ev verginden dolayı birikmiş borcudur. Memur hantal konsolu, tahta kereveti, bakır mangalı ve iki sahandan birini haczeder. Yaşlı kadın ne kadar dövünse, sızlansa ve ağlasa da kıymeti yoktur. İmam yaşlı kadını teskin etmeye çalışır. Memur yaşlı kadını susturmak için padişahın kanunundan bahseder. Yaşlı kadın ise padişahın altın tahtta oturduğunu, kendisine bir tahta kereveti çok mu gördüğünü söyler. Kadının eşyaları ilerleyen zamanlarda satışa çıkarılır fakat taliplisi çıkmaz. Maliye idaresine taşındıktan sonra hamal ücretine bile yetmeyecek değerde satılır. Bürokrasinin insanların bireysel durumunu dikkate almaması ve kanunları her

ne olursa olsun işleme koyması, yapılan işlemlerin hiçbir şekilde kimseye yarar sağlamaması bürokrasinin çıkmazı olan noktalardır (Sıtkı,1937: 36).

“Babamın İntikamı” isimli öyküde Abdülhamid döneminde bir paşanın köylülerin gelirine el koyması anlatılır. Öykünün anlatıcısı Abdülhamid dönemi bir memurun oğludur. Memur ise genç yaşta emekli olarak kasabasına dönmüştür. Bu emekli memurun evine her yıl bir paşa misafir olarak gelmektedir. Paşa geçmişte babasının valiliği sırasında köylerin tapusunu kendine almıştır. Zeytinliklerin, bağ ve bahçelerin idaresine bakmaktadır. Paşa kasabaya geldiği zaman köylüleri huzuruna çağırıp köylüleri sıkboğaz ederek onların gelirlerini temin ederek İstanbul'a döner. Öyküde paşanın babası aracılığıyla köylerin tapusunu alması ve köylülerin gelirine el koyması alt kesimin elit kesimi zengin etmek için çalıştığına göstergesidir (Sıtkı,1937: 43).

“Erbab-ı Mesalih” öyküsünde memurlar tarafından hor görülen, aşağılanan bir vatandaş yerine pişkin bir tavır sergileyen bir vatandaş tiplemesi vardır. Vatandaş devlet dairesine bir okul müdürünü şikâyet etmeye gider. Hiç sormadan müdürün odasına giren vatandaş müdürün azarlamasına rağmen hiç alınmadan durumunu anlatmaya başlar. Şikâyeti ise okul müdürü tarafından arsasının okul bahçesinin içine alınmasıdır. Vatandaş elindeki ilmühaberi göstererek müdürü baskı altına alır ve hiçbir tetkik yaptırmadan dediğini kabul ettirir. Okul müdürüne bir tezkere yazılmasını emreder. Yazar öyküde devlet- vatandaş ilişkisine farklı bir boyut getirmiştir (Sıtkı,1933: 43).

Cumhuriyete bağlı yazarlarımızdan biri olan İlhan Tarus da öykülerinden bürokrasi temasına eğilen yazarlarımızdandır. Fatih Arslan'ın hazırladığı doktora tezine göre İlhan Tarus Ankara Hukuk Fakültesinde eğitim görmüş ve eğitimini tamamladıktan sonra Anadolu'nun muhtelif yerlerinde savcılık ve hâkimlik görevlerinde bulunmuştur. Bu görevlerden alındıktan sonra 1955'e kadar farklı kurumlarda memur olarak çalışmıştır. Bu bürokrat geçmişinin İlhan Tarus'un öykülerine yansıdığını söylemek mümkündür. Halkçılık kavramı üzerinden küçük insanların yaşantısına dikkat çeken Tarus'un öyküleri genellikle kenar mahallelerde geçer. Kenar mahallelerdeki bu olaylar üzerinden bürokrasinin işleyişine ve yavaşlığına dikkat çekmiştir. İlhan Tarus yine memur olmasının sağladığı bir olanakla gözlemediği ve incelediği memur aristokrasisini, bürokrat bir yönetimin insanları biçimlendirişini, devlet dairelerindeki çalışmayı da öykülerine konu yapmıştır (Önertoy, 1984: 247).

“Kanad” öyküsünde memura bakışı, bürokrasi-vatandaş ilişkisine ve sermaye sahibi ile bürokrasinin ilişkisine değinilmektedir. İkinci Dünya Savaşı esnasında zengin olan Murat Efendi'nin bir kızı ve bir oğlu vardır. Kızını memurlar istemesine rağmen Murat Efendi züğürt olduğu için vermek istemez. Devlet daireleri nezdinde Murat Efendi'nin itibarı çok fazladır. Başlı sıkılan ondan faiz ile para almaktadır. Maliyede, belediyede bir sürü tanıdıkları vardır. Olur olmaz vergi işleri hemen halledilir. Umumi Mecliste hali hatırı sorulur. Esnaf odasında sözü geçer. Halk Bankası ile Kredi Kooperatifi imzasına itibar gösterir. Günün birinde mahalleye gelen ilkokul öğretmeni Murat Efendi'nin kızını hamile bırakır. İş polise duyurmak kimsenin aklından geçmez. Çünkü gizli meselelerin hükümete duyurulmaması mahallede yerleşmiş bir gelenektir. Bu geleneğin yerleşmesinin temeli ise mahalledeki evlerin kaçak yapılmasıdır. Devlet bu evlere el sürememektedir fakat mahallede kendi işini kendi halletmektedir. Murat Efendi istememesine rağmen kız çocuğu doğurmuş ve öykü son bulmuştur. Öyküde memura kız verilmemesi, zengin kişilerin devlet dairelerinde ayrıcalıklı olması ve mahallelinin adli işlerini kendisi halletmesi bürokrasinin eleştirilmesi gereken önemli noktalarıdır (Tarus,1947: 8).

“Bir Alacak İş” öyküsünde basit bir olay ile birlikte yargı mekanizmasının yavaşlığından bahsedilmektedir. Kuyucu Osman Efendi Manifaturacı Murad Efendi'den alacağını ister. Murad Efendi ise borcu olmadığını söyler. Bunun üzerine Osman Efendi işi yargıya götürmek üzere arzuhalciye gider. Arzuhalci ise yargının çok yavaş ilerlediğini bu nedenle davanın sürekli erteleme vereceğini söyler. Üstelik masrafların borçtan daha fazla olması muhtemeldir. Osman Efendi tüm bunlar üzerine davasından vazgeçer (Tarus,1947: 23).

Cumhuriyet döneminde eski İstanbul'un inceliklerini anlatan Fahri Celal'in öykülerini toplumsal ve psikolojik olarak ikiye ayırmak mümkündür. Öyküleri genellikle İstanbul'da geçmiş olmasına rağmen toplumsal öykülerinde Anadolu'ya da yer vermiştir. Bazı öykülerinde daire hayatını anlatmakla birlikte doktorluk yaptığı için memurluğun inceliklerine ve köylünün bürokrasiye bakışına yer vermiştir. Fahri Celal'in dört yıl Üsküdar'da Toptaşı Bimarhanesinde, beş yıl Manisa Tımarhanesinde çeşitli kademelerde görev yapmıştır. 1945 yılından 1960 yılına kadar ise Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıklar Hastanesi'nde başhekim olarak çalışmıştır. Bu meslekî hayatı Fahri Celal'in devlet bürokrasisinde önemli bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Bu meslekî tecrübe Fahri Celal'in öykülerine net bir şekilde yansımıştır.

“Salgın” öyküsü Fahri Celal’in belirgin bir tema olarak bürokrasiyi işlediği öykülerden birisidir. Öyküde vergiden bunalan köylülerin devlete vergi vermemek için kendi içlerinde bir sistem oluşturmaları ve bunun sonucunda şiddet uygulayan jandarmaların sebep olduğu acı tablo anlatılır. Öyküde jandarmalar tahsildar ile birlikte köye vergi almaya gelirler. Nal seslerini duyan sığırtmaç “salgıncı geldi!” diye bağırarak köylüleri uyarır ve köylüler ortadan kaybolmaya başlar. Sığırtmacın salgıncı ifadesi vergiye bir salgın gözüyle bakılması yüzündendir. Köye gelen jandarma ve memur kimseyi göremeyince bu işin sopasız olmayacağını söyler. Burada bir ihtiyar gelerek köylünün durumunun berbat olduğunu, hükümete itaat ettiğini ve eşkıyalık yapmadığını söyleyerek vergi borcunun bakaya kalmasını ister. Tahsildar ise devlet para ister diyerek karşılık verir. Vergiyi vermeyen köylüleri görünce sinirlenen jandarmalar alttaki ifadelerde görülmek üzere köylülere ağır şiddet uygular:

“Kâhyanın kafası odunla kırıldı. Bir kadının beline kütükle vurdular. Yedi-sekiz kişi meydan dayağı yedi. Sopalar indikçe salgıncıların şiddeti artıyor, sığırlarını, keçilerini gözleyenlerin damları aranıyor, kadınlar bağırişiyor, ürkmüş horozlar ötüyor, tavuklar kaçıyor, çocuklar ağlaşıyordu.” (Celal, 2017: 35).

Devamında ise jandarmalar Ayaroğlu Mustafa’nın evine kapıyı omuzlayarak girerler. Jandarma orada kızı görünce vergi yazmayacağını söyler ve bunun karşılığında kıza taciz girişiminde bulunur. Bu esnada kızın ağası içeri girer ve arbede sırasında silah patlayarak kız ölür. Ertesi gün jandarmalar hükümete mukavemet ve kız kardeşini kaza ile öldürmek suçundan kızın ağasına kasabaya götürülür. Jandarmanın köylüye karşı tutumu ve köylünün jandarmadan korkması bürokrasinin soğuk yüzüne işaret eden durumlardır. Tahsildarın ise devleti temsilen köylünün durumunu bilmeden vergi istemesi ise devlet ile köylü arasındaki mesafenin uzak olduğunu açığa çıkarmaktadır. Öykünün sonunda jandarmanın tacizde bulunması, kızın ağası geldiğinde kızın, ağasına seni hapse atar diyerek karışmamasını söylemesi, arbede esnasında kızın ölmesi ve bütün suçun ağasına yüklenmesi bürokrasinin halk üzerinde ilahi bir güç olduğunu belirtmektedir.

“Ceza” öyküsü taşra insanının gözünde memuriyetin itibarının ne şekilde olduğu ve memurun devletten aldığını düşündüğü gücü nasıl kullandığı çirkin bir olay etrafında anlatılmıştır. Kasabaya Pazar kurulduğu gün Muhâsebe-i Husûsiyekatibi Nurullah Efendi pazarda gözüne kestirdiği yörük kızına memuriyetini

kullanarak hallenir. Pazardaki Ayşe Abla sayesinde onu elde eder. Öykünün sonunda ise her ikisi de gelinin kaynanası tarafından vurulur (Celâl,2017: 107).

“Geri Çevir Herifi” öyküsünde köylerdeki sağlık hizmetlerine dair ipuçları bulunmaktadır. Anlatıcı öykünün kahramanı olan bir doktordur. Zamanında doktorların muayenehanesi olmadığını ve eczanelerde iş beklediklerini söyler. Bir gün köyden doğum için birisi gelir. Anlatıcı ile köylü saatlerce gider ve köye ulaşırlar. Köye geldiklerinde ise kız çocuğu doğmuştur. Öyküde belirgin bir şekilde bürokrasi ele alınmamışsa da köyde sağlık hizmetlerini yerine getirecek bir kimse olmamasını ve ulaşımın zor olmasını bürokrasinin eksiklikleri olarak kabul etmek mümkündür (Celal,2017: 227).

4.1.2. Köylü-Doktor İlişkisi Bağlamında Sağlık Bürokrasisi

Cumhuriyet’in ilk yıllarında sağlık alanında gerçekleşen inkılapları Osmanlı döneminin bir devamı olarak görmek mümkündür. Bununla beraber Atatürk, her alanda olduğu gibi yeni kurulan devletin yenilikçi ruhu ile sağlık alanında halkı her şeyin önünde gören birçok inkılap gerçekleştirmiştir. Devletin sağlık alanında politikalarının genel amaçlarını şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

- Devlet sağlık örgütünü genişletmek
- Hekim, sağlık memuru ve ebe yetiştirmek
- Numune hastaneleri ile doğum ve çocuk bakımevleri açmak
- Sıtma, verem, trahom, frengi ve kuduz gibi önemli hastalıklarla savaşmak
- Sağlıkla ilgili yasaları yapmak
- Sağlık ve sosyal yardım örgütünü köye dek götürmek
- Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü ve Hıfzıssıhha Okulu kurmak (Saltık, 2014: 3)

1923 ile 1950 yılları arası sağlık alanındaki gelişmeler incelendiğinde kısıtlı imkânlarla rağmen büyük işler yapıldığı gerçektir. Birçok il ve ilçe merkezinde “numune hastaneleri”, “doğum ve çocuk bakımevleri” ve dispanserler açıldı. Kuduz, frengi, lepra, sıtma, verem, çiçek vb. bulaşıcı hastalıklarla zamanın koşulları oranında etkili bir mücadele yürütüldü. 1923-1925 arasında Anadolu’nun bazı bölgelerinde yüzde 70’e varan sıtma oranı 1940’larda yüzde 10-11’e kadar düşürüldü (Gürsoy,1983:1720). Tüm bu gelişmeler Anadolu’nun modern sağlık hizmetleri ve sağlık personelleri ile tanışmasını sağlamış. Sağlık hizmetlerin

yaygınlığı artmakla birlikte Anadolu'da kasabaya veya ilçeye uzak olan köyler bu hizmetleri almada zorluk çekmektedir. Sağlık hizmeti almakta zorluk çeken kırsal kesim bir de sağlık personellerinin bir kısmının kötü uygulamaları ile karşılaşmıştır. Bu durumları dönemin sağlık bürokrasinin eksik yanları olarak göstermek mümkündür.

1923 ile 1950 yılları arasında yazılan öykülerde sağlık kurumlarındaki aksaklık genel olarak bazı doktorların hastalara bilhassa köylüye karşı takındıkları olumsuz ve acımasız bir tutum içerisinde ele alınmıştır. Birçok hastalıkla uğraşan köylüler kasabaya gittiklerinde sert ve acımasız doktorlar ile karşılaşır. Doktorlar için köylü açgözlüdür ve iyi bir muameleyi hak etmemektedir. Yoksulluk içinde olan köylü sağlık imkânlarından belli ölçüde yararlanmaktadır. Bilhassa verem ve sıtma hastalığı ile uğraşan köylülerin çektikleri zorlukları Sabahattin Ali gerçekçi bir gözlemlerle yansıtmıştır. Bunun dışında Orhan Kemal ve Umran Nazif'in birkaç öyküsünde de sağlık konusuna değinilmiştir. Sabahattin Ali Böbrek, Dekolman, Cankurtaran ve Sulfata öykülerinde; Orhan Kemal Streptomycine, Kamyonda ve Hatice Akdur Vesaire öykülerinde; Umran Nazif ise Merhem öyküsünde vatandaşın sağlık kurumları ile ilişkisini anlatmıştır.

"Böbrek" öyküsünde sağlık kurumlarının ve sağlık personelinin eleştirisi yapılmaktadır. Niğde eski nüfus memuru Avni Akbulut böbrek taşı tedavisi için İstanbul'a gelmiştir. Niğde'deki hükümet doktoru hocasına mektup yazıp Avni Akbulut'un eline vermiştir. Avni Akbulut ilk olarak otelde tanıştığı insanın sözüne uyarak dolandırılır. Daha sonra profesörün yanına gider ve mektubu verir. Öykünün bu kısmında profesörün devlet hastanelerini kötüleyip kendi muayenehanesini tavsiye etmesi insan için vazgeçilmez bir önemi olan sağlık kurumunun ve bu kurumlarda çalışan doktorun ahlakî ve insanî değerlerden ne kadar uzaklaştığını ve paranın insan sağlığının önüne geçmesinin bir göstergesidir. Hastanedeki hademenin Avni Akbulut'a söylediği şu cümleler sağlık kurumunun ne ölçüde yozlaştığının göstergesidir:

"Doktor Osman Bey'in burada bunları dinleyecek vakti yok. Görmedin mi, işi başından aşkın. Burası fakir fukara yeri. Sen efendi adamsın, git derdini muayenehanesinde anlat. Dirim Yurdu'nun sahibidir, saat dörtten sonra hep orada bulunur. Al istersen adresini vereyim" (Ali, 2017: 46).

Bu ifadeleri parası olanın iyi bir tedavi olabildiği, parası olmayanın ise devlet kurumlarında rezillik çektiği olarak anlamak mümkündür. Doktorun devlet kurumunda çalışırken verdiği emek ile özel muayenehanesinde verdiği emek aynı değildir. Kazandığı paraya göre işine ehemmiyet göstermektedir. Avni Akbulut bu durumdan sonra Niğde'deki elma bahçesinin satılması için ailesine mektup gönderir. Gelen para ile doktora özel ameliyat olur. Ama Kayseri'de çekilen röntgende iki taş olduğu belirtilmektedir. Profesör ise bir taşı çıkarmış diğerinin ise farkına varamamıştır. Doktor bu ihmalkârlığını hastaya yalan söyleyerek geçirir. Hastanın bünyesinin taş yapmaya müsait olduğunu ve bir ameliyat daha yapılacağını söyler. Bunun üzerine Avni Akbulut Niğde'deki bağlarını sattı. İkinci ameliyat esnasında ile doktorun asistanıyla konuştuğu şu diyalog insan sağlığına verdiği önemi ve etik anlayışını ifade eder:

“Bizim şu Ada'daki köşkün banyosuna ne renk fayans koydurayım, bir türlü karar veremedim. Mavi kasvetli olacak, pembe de yatak odasına uymuyor... En güzeli filizi ama piyasada iyisi yok. Ne halt etmeli bilmem!” (Ali, 2017: 50).

Öykünün sonunda ise Avni Akbulut'un yarası kapanmaz ve hastalığının enteresanlığı sebebiyle fakülte hastanesine kaldırılır.

“Dekolman” öyküsünde yine devletin sağlık konusundaki durumuna eleştirel bir gözle yaklaşmıştır. Öyküde, Ankara'da büyük zatlardan birisi gözlerinden rahatsızlık duyar. Bu rahatsızlığın tedavisi için İstanbul'dan Alman Yahudisi bir profesör çağrılır. Bunun haberini alan Türk doktorların şu diyalogları dönemin sağlık kurumlarının hangi seviyede olduğunu açıklamaktadır:

“Olmaz olur mu efendim? Türkiye'de dekolman ameliyatı yapılmamış... Olabilir! Ama hepimiz Avrupa'da bulunduğumuz sıralarda müteaddit defalar bu ameliyatı yaptık. Literatürü de günü gününe takip ediyoruz.”

“Bu memleket bu aşâğılık duygusundan ne zaman kurtulacak bilmem? Gâvur olsun da kim olursa olsun. Hemen baş tacı ederiz.” (Ali, 2017: 71).

Sağlık kurumlarının ve sağlık personellerinin kendilerini yeterli gördükleri halde batı hayranlığının olması doktorlarımıza güven olmadığını göstermektedir. Memleketin aşâğılık duygusunu üzerinden atamaması kurumlara ve yetişmiş elemanlara olan güvensizliğiyle ilişkilidir.

“Cankurtaran” öyküsünde taşrada sağlık hizmetlerinin vatandaşlara olan muameleleri ve sağlık memurlarının vicdani değerlerden ne denli yoksun oldukları gözler önüne serilmektedir. İbrahim on beş yaşında kaçırdığı ve senesine varmadan gebe bıraktığı karısını köylerdeki ebelerin verdiği uğraşlardan bir sonuç alamayınca kağnı ile şehre götürür. İlk olarak götürdüğü hastanenin tek operatör hekimi İbrahim’i geri çevirir. Sebebi ise şehirdeki hususi doğum evinin sahibi Mutena Cankurtaran’ın Ankara’daki nüfuzlu kayın atası vesilesiyle doktoru Sağlık Bakanlığı’na şikâyet ettirmesidir. Daha önce defalarca doğum işlemi gerçekleştiren doktor bundan dolayı İbrahim’in işini görmez ve hususi doğum evine yönlendirir. Hususi doğum evine giden İbrahim doktorun dört yüz liraya çocuğunu alırım demesiyle şaşırır. Elinde o kadar para yoktur. Doktor aksi takdirde çocuğu alamayacağını söyler. Akabinde çaresiz kalan İbrahim doktorun verdiği senedi imzalamak zorunda kalır. Doğum esnasında çocuk hayatını kaybetmiştir. Doktor, İbrahim’e paranın geri kalanını getirmediği takdirde Asiye’yi taburcu etmeyeceğini söyler. Doktor Asiye’yi hademe olarak kullanmaya başlamıştır. İbrahim parayı bulamamış ve bununla birlikte köydeki harmanı da boşlamıştır. En sonunda Asiye’den vazgeçer. Kendinden vazgeçtiğini duyan Asiye hastaneden çıkar, köye gelir ve sabaha çıkmaz. Bu öykünün böyle trajik bir sonla bitmesinin sebebi kuşkusuz doktorların tavrıdır. Köylü fakirdir ve hastanelerden medet ummaktadır. Doktorların katı tavrı ve insanların sağlığından çok parayı önemsemeleri böyle çarpık bir durum ortaya çıkarmaktadır (Ali, 2017: 82).

“Sulfata” öyküsünde taşradaki sağlık hizmetlerinin insanî değerlerden yoksun olduğunu ve taşrada doktor-hasta ilişkisinin korku verici bir boyutta olduğu anlatılmaktadır. Öykünün anlatıcısı kasabada çalışırken bir delikanlı ile karşılaşır ve onun hanımının sıtma olduğunu öğrenir. Anlatıcı, hanımını Sıtma Mücadelesi’ne götürüp götürmediğini sorduğunda ise delikanlı tir tir titreyen hanımını göstererek şu cevabı verir:

“Şunun haline bak, efendi... Allah’tan korkmadan bir şeyi yok deyip savdılar.”

Sabahattin Ali bu öyküsünde de taşradaki sağlık hizmetlerinin nasıl sağlandığını ve doktorların hastalara hiç ehemmiyet vermediğini göstermiştir. Delikanlı ilk olarak hanımını Sıtma Mücadelesi’ne götürmüş ve oradaki doktor kanını alarak iki gün sonra gelmesini söylemiştir. Hanımı iki gün sonra gittiğinde ise doktorlar kanının temiz olduğunu söylerler. Hâlbuki kadın çok kötü vaziyettedir.

Bunun üstüne kadın sulfata ister. Doktor ise başından savarak belediye doktoruna gitmesini söyler. Belediye doktoru ise sıtma olduğunu söyleyerek geri gönderir. Tekrar gittiklerinde ise mücadele doktoru “Ne diye geldiniz sulfatacılar?” diye sorar. Delikanlı üç saatlik yoldan geldiğini ve yardım etmesini ister. Doktorun verdiği cevap ise doktorun vicdan ve insanlıktan uzak olduğunu göstermektedir:

“Ne laf anlamaz hödük şeylersiniz siz! Kanun var, nizam var, size yol gösteriyoruz, daha da kafa tutuyorsunuz. Defolun şurdan!...”

Köylü ise mazlumdur. Hiçbir şey söylemeden dışarı çıkarlar ve gece yarısına kadar beklerler. Gece yarısı sıtma nöbeti geldiğinde doktora gittiklerinde doktor azarlar ve yüzlerine kapıyı kapatır. Tüm bu olayların üstüne anlatıcı bir cam parçasına kanı sürüp doktora götürmesini söyler. İki gün sonra anlatıcı ile Mustafa tekrar karşılaştığında Mustafa’ya sonucu sorar. Mustafa ise doktorun kabul etmediğini söyler. Sonrasında Mustafa’nın Sıtma Mücadelesi’nin önünden geçerken doktorun hademesine söylediği şu sözler vicdansızlığın ve köylüye karşı ön yargı ve üstten bakışın bir ispatıdır:

“Sana kaç defadır söylüyorum” diyordu. “Sokma bu herifleri benim yanıma!... Dışarıda kininin pahalı olduğunu duyunca hepsi sıtmalı kesiliyorlar... Ben bilirim bu köylülerin ne yalancı mahlûklar olduğunu...” (Ali, 2017: 109).

Orhan Kemal’in “Streptomycine” öyküsünde sağlık kurumlarındaki çarpıklık Sabahattin Ali’nin öyküleri ile benzer bir şekilde anlatılmıştır. Bu öykü de dâhil sağlık kurumlarının eleştirildiği öyküler genellikle olumsuz doktor veya sağlık memurları üzerinden eleştirilir. Verem olan çocuk dispansere ilaç almaya gider fakat kâtip yok diyerek başından savar. Burada kâtibin makamını sahiplendiğini söylemek mümkündür. Hizmet etmesi aslî görevi iken devletin hizmetini vatandaştan esirgemektedir. Daha sonra çocuğun annesi girer ve dispanserdeki memurlarla laf dalaşına girer ve sonunda ilacı alır. Kadının memurlarla yaşadığı şu diyalog sağlık kurumlarının olumsuz bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir:

“-Sizin dedi, vazifeniz nedir? Bu cemiyetin vazifesi ne?

Böyle patırtılara idmanlı kâtip:

-Veremle savaşmak, dedi.

-Veremle savaşmaksa, benim oğlum verem, niye savaşmıyorsunuz da ikide birde başınızdan atıyorsunuz? İki haftadır geliyor, atıyorsunuz. Türklükse biz de

Türk'üz, vatan milletse bizim kocamız da zamanında düşmana kurşun salladı, yaralar aldı. Dul bir kadını. Hiçbir yerden on para gelirim yok. Yirmi beş yaşında arslan gibi oğlum gözümün önünde ölüp ölüp gidiyor! Burayı milleti avutmak için mi açtınız? (Kemal, 1968: 17).

Kadın bu ifadelerden sonra ilacı almayı başarır. İlacı aldıktan sonra ise dispanserin önündeki başka bir hasta kadına ilacı parayla satar ve parayla evin ihtiyaçlarını karşılar. Öykünün sonu ise durumun ne kadar vahim olduğunu ifade etmektedir. Verem dispanserine genelde fakir vatandaşların gittiğini düşündüğümüz takdirde devletin vatandaşa karşı eşit mesafede olmadığını söylemek mümkündür.

Orhan Kemal'in "Kamyonda" öyküsü tıpkı "Streptomycine" öyküsü gibi insanların fakirliği üzerinden sağlık kurumlarının gerçekleri anlatılmıştır. İnsanların ilaç alacak parası yoktur. Verem Savaş Derneği ise insanları uğraştırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Öykü bir kamyonda geçmektedir. Öykü genel olarak verem olmuş karısını tedaviye götürün adam ile komisyoncunun diyalogları ile ilerlemektedir. Adamın karısına ilaç yazmışlardır fakat alacak parası yoktur. Komisyoncu adama karısının nesi var diye sorduğunda adamın komisyoncuya verdiği cevap bürokrasinin hantallığını ve faydasızlığını göstermektedir:

"İnce hastalık, dedi. Öteğün götürdüm filmini aldılar, bugün de götürüyom a, kulağasma, umudum yok. İlaç ne de yazdılar, lâkin güç mü yeter almıya? Verem cemiyetine var dediler, vardık dilekçe mülkeçe istediler, ilmühaber, vırt zırt." (Kemal, 1968: 23).

Bürokrasi insan sağlığında bile insanların karşısına hantallığı ve işleri yokuşa süren tavriyle çıkmaktadır. Öyküde komisyoncu adamın kızını evlatlık ister. Adam ise parasızlıktan dolayı vermek ister fakat kız istemez. Fakirlikten dolayı kızını bile evlatlık vermek isteyen vatandaşın sosyal güvenlik açısından devlet tarafından hiçbir güvencesi yoktur.

"Hatice Akdur Vesaire" öyküsünde "Streptomycine" ve "Kamyonda" öyküleri gibi verem konusu anlatılmaktadır. Bu öyküde iki doktorun kadına gösterdiği sert tepki, kadını umursamamaları ve asıl hedeflerinin para kazanmak olduğu hikâye edilir. Hatice Akdur kocası tarafından terk edilmiş fakir bir köylü kadındır. Vereme yakalanır ve Verem Dispanserine gider. Doktor ilaç yazar fakat Hatice'nin alacak parası yoktur. Doktor bunun üzerine Verem Cemiyetine sevk eder. Orada da dernek

kâtibi ilaç veremeyeceğini söyleyerek belediyeye gönderir. Belediye doktoru ise Verem Cemiyetine gitmesini söyler. Doktorlar ve memurlar hasta bir kadın ile dalga geçmektedirler. Doktorlar bu esnada Hatice aracılığıyla birbirlerine aşağılayıcı sözler söylemektedir. Hatice bitkin bir vaziyette oradan oraya dolanmaktadır. Öykünün sonunda ise Hatice birbiri arkasından konuşan iki doktorun kol kola hesap işleri bürosundan içeri girdiğini görür.

Umran Nazif'in "Merhem" öyküsünde kış mevsiminde köyde sağlık hizmetinin ne tür zorluklarla gerçekleştiği işlenir. Raif Efendi oğlunda çıkan çıban için karakol kumandanının yanına gider. Amacı ondan manyeto ile vilâyeti aramasını isteyip bu şekilde oğluna ilaç temin etmektir. Çünkü üç ay daha yollar kapalıdır. Kumandan telefona yapışip sürekli manyeto yaparak kazayı çıkardığında vilayete bağlanmasını ister. Hasan Çavuş kazaya bir kızanın çok hasta olduğunu iletir. Kaza perşembe sabahı tekrar aramasını ister. Perşembe sabahı doktor çıbanın şekli, rengi ve durumu ile ilgili bilgi alarak reçete yazar. Şimdi mesele ilaçları köye ulaştırmaktır. Sırık Haso adında birisi bu görevi üstlenir ve ilaçları köye götürür. Öykü ise çocuğun iyileşmesi ile son bulur. Öyküde sağlık hizmetleri açısından köyün mahrumiyeti ve merkez ile bağlantı kuramaması bürokrasi teşkilatlanmasının eksikliğine bir işaretir (Nazif, 1948: 76).

4.1.3.İnkılapların Toplumda Yankısı

Osmanlı Devleti 18. yüzyıldan itibaren başta askerî alanda olmak üzere Avrupa'nın üstünlüğünü kabul ederek bir dizi ıslahat gerçekleştirmiştir. Bu ıslahatlar askerî alandan zamanla sosyal ve siyasi alana doğru yayılarak Batı uygarlığı Osmanlı'yı etkisi altına almaya başlamıştır. II. Mahmud döneminden itibaren başlayan modernleşme süreci Cumhuriyet ile birlikte devletin tutumu sayesinde en üst seviyeye ulaşmıştır. Türk devlet ve toplum hayatı bu süreçle büyük bir dönüşümün içine girmiştir. Cumhuriyet döneminde topluma dönük olarak gerçekleştirilen birçok toplumsal inkılap birçok tartışmayı beraberinde getirmiş ve bu inkılapların yansımaları farklı sonuçlara yol açmıştır. Bu dönemde yapılan inkılâpları anlamamız ve özümsememiz için Atatürk'ün Türk inkılabına bakışını bilmemiz gerekir. Ona göre Türk inkılabı, "Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek, yeni müesseseler koymuş olmaktadır." (Kafesoğlu ve Saray, 1998: 46). Bu nedenle Atatürk'ün inkılaplarına bir çağdaşlaşma ve gelişme süreci olarak

bakılmalıdır. Gerçekleştirilen inkılâpların çoğu yönetim, eğitim, hukuk, ekonomi ve toplumsal hayatın düzeni ile ilgilidir. Medeni Kanun'un Kabulü ve Kadın Hakları, Kıyafet İnkılâbı, Eski Unvanların kaldırılması ve Harf İnkılabı gibi kanunlar halkın yüzyıllardır süren geleneklerini ve yaşayışını doğrudan değiştiren inkılaplardır. Peyami Safa üstte sayılan bu inkılapları medeniyetçilikten doğan inkılap olarak nitelendirerek Türk inkılabının dinî an'aneler arasından, yalnız medenî inkişafa engel olan âdet ve batıl inançları tasfiye ettiğini ve diğer inançlara laik prensibinden dolayı müdahale etmediğini dile getirir.

Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen bu inkılaplar ve bu inkılapların topluma yayılma süreci, toplum üzerindeki etkileri ve ortaya çıkardığı durumlar birçok öykücümüz tarafından ele alınmıştır. Bu inkılâplar toplumun tabanında özellikle köylerde birçok tartışmaya sebep olmuştur. Köylünün inkılâpları hemen özümseyememesi ve medeni kanunun ortaya çıkardığı durumlar öykülerde daha fazla işlenmiştir.

Kemal Bilbaşar Yangın, Umudun Ötesinde öykülerinde; Sadri Ertem Kiralık Dam, İki Kanun Arasında ve Asri Çöpçatan öykülerinde; Bekir Sıtkı Küp Kapağı öyküsünde ve Reşat Nuri Güntekin Aşk Mektupları öyküsünde inkılapların insanlar üzerinde etki ettiği durumları işlemiştir.

“Yangın” öyküsünde bir kasabanın zenginlerinden olan Paşa İsmayıl'ın Saniye'ye sevdalanması ve bu sevdalığın getirdiği ölümler anlatılmaktadır. Öykünün sonunda çıkan yangında yirmi bir çocuk ve dört kadın hayatını kaybeder. Yazarın kasabayı tanıtırken devrimlerin kasabadaki etkisine de değinmiştir. Atatürk devrimleri ile kasabada ağalık, beylik, paşalık kaldırıldığı için bu rütbelerin kasabada itibarı kalmamıştır. Devrimlerden önce kasaba ve köylerin bürokrasisinde bu rütbelerin çok etkin olduğu bilinen bir gerçektir. Atatürk devrimleri ile bu rütbelerin değerini yitirmesi toplumun daha eşitlikçi bir yapıya gelmesine katkıda bulunmuştur (Bilbaşar, 2015: 195).

“Umudun Ötesinde” öyküsünde Türk Ocaklarının işlevine değinilmiştir. Öykünün başında Türk Ocaklarının Öztürkçe konuşan ve kendi yapıtlarını okuyan bir nesil yetişmesine katkıda bulunduğu söylenmektedir (Bilbaşar, 2015: 237).

“Kiralık Dam” öyküsünde inkılapların Anadolu'da ortaya çıkardığı tuhaflıklar ironi ile birleştirilerek anlatılmıştır. Kıyafet kanununun ve düzenlenen baloların halk üzerinde yansması, bununla birlikte bu devrimlerin halk ile memur kesimi arasında

ortaya çıkardığı ikiliğe yer verilen öyküde halkın başvurduğu yol öykünün ironi unsurudur. Balolarda vali ve yüksek rütbeli memurlar smokinleri giymiştir. Yanlarına hanımlarını da alarak balolara katılmaktadırlar. Yerli halk ise henüz benimseyemediği için entari ve şalvarlıdır. Anlatıcı bu sebeple bu baloları yarım balo olarak nitelendirmektedir. Ayrıca köylüler aşiret oldukları için hanımlar bu yerlere gelmemektedir. Anlatıcı ve ortağı Faizci Ükkaş Efendi bu boşluğu doldurmak için İstanbul'dan smokin ve hatun getirerek balo için köylülere kiralamaktadır (Ertem, 2014: 84).

“İki Kanun Arasında” öyküsünde eski kanunların eleştirisi yapılmakta medeni kanunun ise kadınlara sağladığı yararlar işlenmiştir. Öyküde Nadide Hanım bir kızı olan dul bir kadındır. Genç bir adamla evlenmiş fakat evlendiği kişi ile kızının bir çocuğu olmuştur. Nadide Hanım konakları, hanları ve hamamları Süleyman Bey'in üstüne yapmıştır. Medeni kanunun çıkması Süleyman Bey'e bir zincir olmuş ve Nadide Hanım'ın mağduriyeti sona ermiştir (Ertem, 2014: 284).

“Asri Çöpçatan” öyküsünde yazar farklı bir anlatım tekniği kullanmıştır. Kahramanların birbirine gönderdikleri notlarla medenî kanunun evlilik kurumuna olan tesirinden bahsedilmiştir. Raşit Bey eşine kızının Macit Bey ile evlenmesini istediği bir not gönderir. Eşi ve kızı ise talak şartı ile bunu kabul eder. Macit Bey ile Feriha Hanım evlendikten sonra Feriha Hanım boşanır ve izdivacın kişiyi reşit kıldığını düşünerek Müeyyet Bey ile evlenir (Ertem, 2014: 456).

“Küp Kapağı” öyküsünde dini kurallar ile medeni kanun arasında kalmış bir çiftin boşanma süreci anlatılır. Süleyman Efendi ile Hüsnüye Hanım küp kapağı yüzünden kavga ettikleri sırada Süleyman Efendi hiddetlenir ve “boş ol” diye bağıırır. Daha sonra boş ol demekle olmadığını yeni kanun gereği mahkeme ile hükmolunası gerektiğini söyler. Öykünün sonunda barışarak imamı çağırıp gizlice nikâh ederler (Sıtkı, 1933: 61).

“Aşk Mektupları” öyküsünde on altı yaşında mektep çocuğu olan Rasim'e babası yeni yazıyı öğretmek için bir kızın üzerinde sahte mektuplar gönderir. Rasim yeni yazıyı öğrenmekte zorluk çektiği için böyle bir yola başvurmuş ve oğlu ile sürekli mektuplaşmaktadır (Güntekin, 1959: 5).

4.1.4.Ağa-Devlet-Köylü Üçgeni

Sosyal yapıya ait problemler Türk edebiyatında sıkça işlenen konulardan biri olmuştur. Bu bağlamda 1923-1950 yılları arasında yazılan öykülerde en çok eleştirilen konulardan birisi de ağa, devlet ve köylü üçgenidir. İbrahim Yasa, “Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları” eserinde köyleri halk köyleri, kişi köyleri ve karma köyler olarak üç grupta tasnif etmiştir. Kişi köylerinde toprak mülkiyeti bir kişiye, aileye veya sülaleye aittir. Bu köylerde çiftçilik yapan köylülerin toprağı yoktur. Geniş araziler ağalar, köylü aileler aracılığı ile işlemektedir (Yasa, 1970: 74). Bu durum köylüleri ekonomik yönden ağaya mecbur bırakmaktadır. Bu mecburiyet köylüleri her yönden ağaya bağlı olmaya itmektedir. Ağalık sistemi taşrada hâkimdir ve ağalar köyler üzerinde egemenliğe sahiptir. Köyde tek söz sahibi ağadır. Ramazan Kaplan “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy” isimli çalışmasında köylü-devlet ilişkisini şu şekilde ortaya koymuştur:

“Toplumun ekonomik ve sosyal yaşayışının iyileştirilmesinde en büyük sorumluluk devletindir. Köyün içinde bulunduğu şartlar, devletin bu konulardaki rolünü daha da ön plana çıkartır. Bu bakımdan köylü-devlet ilişkileri zaman zaman köy romanlarının ele aldığı konulardan olmuştur. Köylünün devletten gerekli ilgiyi göremediğı, devletin güçlülerden yana olduğı, idarenin bozukluğı, verginin köylü için ağır bir yük haline geldiğı gibi hususlar en çok ağırlık verilen yönlerdir.” (Kaplan, 1988: 140).

Öykülerde genellikle köylünün ağa ve devlet korkusu ve topraksızlık işlenmiştir. Bunun yanında ağaların zalimce tutumları ve devletin ağanın yanında olması da öykücüler için bir eleştiri noktasıdır. Sabahattin Ali Çirkince, Bir Orman Hikâyesi, Yeni Dünya ve Kağrı öykülerinde; Kemal Bilbaşar Cevizli Bahçe, Budakoğlu ve Tuğla Ocağı öykülerinde; Samim Kocagöz Sam Amca öyküsünde; Sadri Ertem Bacayı İndir Bacayı Kaldır öyküsünde; Umran Nazif Ağı öyküsünde; Bekir Sıtkı Kunt Bu Bir Değirmen Hikâyesidir öyküsünde köylerdeki ağalık düzenini ve devletin tutumunu işlemiştir.

“Çirkince” öyküsünde bugün İzmir'in Selçuk ilçesine bağlı Şirince Köyü'nün mübadele zamanları uğradığı değişime yer verilmiştir. Anlatıcı bir yolculuk sırasında bir hafta Selçuk'ta kalmak zorunda kalır. Yıllar önce buraya gelen anlatıcı tekrar Çirkince'yi görmek ister. Orada çocukluğundan hatırladığı Giritli kahveci ile uzun

saatler sohbet eder. Giritli kahveci mübadeleden sonra ağaların Çirkince'yi ele geçirdiğini ve devletin ağaların elinde olduğunu söylemiştir. Burada köylülerin topraklarını ağalara satmak zorunda kalması ağaların bürokrasideki hâkimiyetine işaret etmektedir (Ali, 2017: 93).

“Bir Orman Hikâyesi” öyküsünde ihtiyar bir adam geçmişte yaşanan bir olayı öykünün anlatıcısına anlatmaktadır. Ormanın kendileri için çok önemli olduğunu vurgulayan ihtiyar geçmişte hükümetin ormanı işleme için bir şirkete verdiğini söyler. Köylülerin saflığından yararlanıp bütün ormanı yok etmeye çalışan şirket köylülerin direnişi ile karşılaşır. Direniş ile karşılaşan şirket köylüye oyunlar oynayarak köylünün odunlarının elinde kalmasını sağlar. Köylü odunların satılması karşılığında ormanın kesilmesini kabul eder. Kesilme sırası köylüler için önemli olan bir koruya geldiğinde ise köylüler baltalarla ve sopalarla tekrar direnişe geçerler. Bu saldırı karşısında işçiler kaçar. Hükümetin memuru köy odasına saklanır fakat orayı çocuklar kadınlar taşlar. Ertesi gün jandarmalar gelerek bütün köylüleri iplere bağlayarak kasabaya götürürler. Öyküde hükümetin şirketten yana olması ve tapuda olmasa bile köylülerce benimsenmiş ormanı şirketin hizmetine açması köylüleri mağdur duruma düşürmektedir (Ali, 2017: 80).

“Yeni Dünya” öyküsünde bir köy ağası olan Yakup Ağa'nın oğlunun düğünü ve bu düğünde dansözlük yapan Yeni Dünya'nın acıklı hayatı anlatılır. Öyküde Yakup Ağa'dan bahsedilirken şu ifadeler kullanılmıştır:

“Yakup Ağa'nın itibarı köyde çok büyüktü. Şehre inen herkes onun hanında kalır, ekini, yününü satmakta onun aracılığından faydalanır, sıkışınca ondan para alır, hükümette işi olsa yahut bir vukuat yapıp mahkemeye düşse ondan medet umardı (Ali, 2017: 81).

Yakup Ağa köylülerin bürokrasiye ulaşmasını sağlayan ve köylülerin karşılaştığı zorluklar karşısında onların işini gören itibarlı bir kişidir.

“Kağni” öyküsünde tarla meselesi sebebiyle işlenen bir cinayet üzerinden köylü-devlet ve ağa-köylü ilişkisinin boyutları çarpıcı bir şekilde ele alınmıştır. Mevlût Ağa'nın oğlu Hüseyin'in ihtiyar bir ananın oğlu olan Mehmet'i öldürmesiyle olaylar gelişir. Anlatıcı köyden kimse götürmedikçe jandarmaların on beş gün bile uğramayacağını dile getirir. Bu durumdan taşranın devlete olan uzaklığını çıkarmak mümkündür. Jandarmalar herhangi bir olaydan haberi olmadıkça taşra ile

ilgilenmez. Mehmet'in ölümünden sonra köy imamının acılı anneye söyledikleri ise hem köylünün bürokrasiye bakışı bağlamında hem de ağa- köylü ilişkisi bağlamında önemli ipuçları vermektedir:

“Ülen kocakarı” diyordu. “Dava edersen ne kazanacaksın? Kim gider de Mevlût Ağa'nın oğlu adam vurdu diye şahitlik eder? Etse bile sen ayda bir iki defa kasabaya gidip her seferde dört beş gününü gâvur edersen tarlanı kim eker, işine kim bakar? Kasaba iki günlük yol, gidersin, şahitlerin gelmedi, haftaya uğra derler, mahkemen talik olur. Sen gününü şaşırıp gidemezsin, candarma seni alır götürür, gayrı kendin istesen bile yakanı sıyırılmazsın, evin barkın yıkılır. İşte bir kazadır oldu. Cenabı Hak böyle istemiş, Allah'ın emrine mahkeme ile mi karşı koyacaksın? Ne yapsan oğlun geri gelmez. Gel bu işi kapatalım.” (Ali, 2017: 9).

Köy imamının bu sözleri Ağa'nın köyde nasıl bir etkiye sahip olduğunu ve köylünün ondan ne denli korktuğunu göstermektedir. Köylü haklının yanında olmak yerine Ağa'dan korktuğu için sesini çıkaramamaktadır. Ayrıca devlet kapısı köylünün vaktini heba eden, hemen sonuçlanmayan ve köylüyü zarara uğratan bir işleyişe sahiptir. Sarı Mehmet'in anası sonuç olarak davacı olmak istemez. Sebebi ise yıllar önce şahit olduğu bir dava yüzünden altı ay mahkemeye gelip gitmesi ve tarlalarının yüzüstü kalmasıdır. Hatta hükümet kapısında düşmek oğlunun ölümünden daha korkunç geliyordu. Bu çarpıcı cümle köylünün bürokrasi algısında bize önemli sonuçlar vermektedir. Köylü devlet kapısından korkmaktadır. Öykünün devamında ise olayı jandarmalar duyar ve köye gelirler. Doktorun ceset varsa getirin tembihi üzerine jandarmalar cesedi çıkarırlar. O cesedi anaya vererek kağnyı koşup kasabaya götürmesini söylerler. Bu durum bize devleti temsil eden jandarmaların köylüye karşı acımasız bir tutuma sahip olduğunu göstermektedir. Acılı ve yaşlı bir anneye oğlunun cesedini çıkarıp vermek ve o cesedi kağnyı kasabaya götürmesini istemek insani duygulardan ne kadar uzaklaşıldığını göstermektedir.

“Cevizli Bahçe” öyküsünde ağa-devlet- köylü üçgeni ayrıntılı bir biçimde işlenmiş ve bu üçgenin en zararlısı olan köylünün durumu belirgin bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca bu üçgenin en kârlısı da ağadır. Öyküde rüşvet üzerinde devlet ile ağa arasındaki kirlili ilişkiler anlatılarak köylünün mağduriyetinden ve mecburiyetinden bahsedilmiştir. Köylerde devlet hâkimiyetini tam anlamıyla gösteremediği için ağalar köylüleri istedikleri gibi yönlendirmektedir. Öyküde köye yapılacak olan demiryolu ağanın çıkarlarına ters düşmektedir. Ağa kaymakam ile iyi geçinen birisidir. Ağanın memurların dinlenme yeri olan Cevizli Bahçe'si kaymakam,

komutan, hâkim ve savcılara ev sahipliği yapmaktadır. Burada eğlenen bürokratlar Müezzinoğlu'na ve onun bahçesine çok kıymet verirler. Ağa demiryolunun bahçesinden geçeceğini öğrenince köylülerden ve motor sahiplerinden dilekçe toplayarak kaymakama iletir. Kaymakam da bu işle özel olarak ilgilendiği için yolun başka yerden geçmesini sağlar. Yolun nerden geçeceğini öğrenen Müezzinoğlu istimlak yapılacak mevkideki köylere gidip köylülerden ucuz paraya arsaları alır. İki ay sonra kamulaştırma başladığında Müezzinoğlu binlerce lira kazanmıştır. Öyküde köylüler devletten önce ağayı tanır. Memurların ağanın işlerini görmeleri, köylü ile doğrudan iletişim kuramamaları bu üçgenin net bir fotoğrafıdır (Bilbaşar, 2015: 349).

“Budakoğlu” öyküsü de “Cevizli Bahçe” öyküsü ile tematik olarak benzerlik gösteren bir öyküdür. Budakoğlu köyün zenginlerinden olup banka memurlarını kadınlar ile kandırarak köylünün buğdayı kendisine satmasını sağlamaktadır. Hükümet bankaya buğdayı önceden köylüden satın almasını söylemektedir. Buna rağmen Budakoğlu türü oyunlarla köylüyü kendisine mecbur bırakır. Bankacı on beş günlük sürede köylüden buğdayı almaz ve bu sürede Budakoğlu köylüden bütün buğdayı toplamaktadır. Budakoğlu'nun bürokrasiden en ufak bir korkusu yoktur aksine memurlar ondan çekinmektedir:

“Yerli memurlar kaymakamdan ziyade Budakoğlu'ndan çekinirlerdi. Yabancı memurlarsa veresiye ile yakayı çoktan ona kaptırmışlardı. Böyle olmasa da kaymakam, bağlarda Budakoğlu'yla birlik karı oynatırken nasıl ağızlarını açıp da söz söyleyebilirlerdi (Bilbaşar, 2015: 16). Köye bir gün Budakoğlu'nun oyunlarına gelmeyen bir bankacı gelir. Bankacıyı zan altında bırakmak isteyen Budakoğlu oyun çevirirken kendi can verir. Devlet, memurunu kullanarak köylü ile doğrudan alışveriş yapmak amacındadır fakat ağa türlü hilelerle memurları ağına düşürerek buna engel olmaktadır.

“Tuğla Ocağı” öyküsünde köylü ve zengin ilişkisi anlatılır. Köyün zenginlerinden Satioğlu'na borcu olan Dal Murat tuğla ocağında çalışmaktadır. Dal Murat çalıştığı esnada oğlu Mehmet kız kardeşine tecavüz etmeye çalışan Satioğlu'nu öldürmüş ve babasının yanına kaçmıştır. Jandarmalar iz sürüp Mehmet'i bulurlar ve tutuklarlar. Dal Murat ise intihar eder (Bilbaşar, 2015: 53).

“Sam Amca” öyküsünde tarımsal yeniliklerin köylüyü işsiz bırakmasından ve toprak reformunun uygulanmadığından bahsedilmektedir. Makinist köylülerle konuşurken acı gerçekleri köylülerin yüzüne vurmuştur (Kocagöz, 1965: 5).

“Siz bunca yıldır, yalancı emzikle oyalanan çocuklar gibi ağaların topraklarını kendinizin sayıp oyalanıyordunuz. Hükümet, bir kanun çıkardı. Sizlere toprak vereceğim, diye hala vermedi. Öte yandan, ağalara da toprağınızı kendiniz makinelerle işleyeceksiniz, işlemeyenlerin toprağını elinden alacağım dedi. Siz köylülere karşı sözünü tutmadı. Fakat ağalara karşı tuttu. Onlara Amerika’dan makineler getirdi. Makinelerin paralarını taksitlere bağladı. Şimdi onlar, makinelerle iş yapıyorlar. Zengin oluyorlar. Buna bizim hükümet, istihali artırmak diyor... Kısaca, hükümet gemisini; Amerika ticaretini; ağalar da ister istemez çiftliklerini yürütüyor...” (Kocagöz, 1965: 13).

Devletin politikaları sonucu ekmeğinden olan köylü olmuştur. Devlet verdiği sözü tutmamış toprak ağalarını karşısına alamamıştır.

“Bacayı İndir Bacayı Kaldır” öyküsünde maden müdürünün Gümüşlü kurşun ocakları işletme müdürü ile birlikte köylülerin hayatına kastederek topraklarını alması anlatılır. Müdür köyde arsa fiyatları yüksek olduğu için köyden arsa almaya yanaşmaz. Bir gün aklına şeytanî bir fikir gelir ve ocağın müdürünü çağırarak ocağın bacasını indirmesini söyler. Bu durum için de Haçık Ağa’yı kullanarak köylüleri kandırır. Baca inince ocaktan çıkan zaç yağı toprakları harap hale getirir. İnsanlar ölmeye başlar ve köylüler toprakları ucuza satmak zorunda kalır. Sermaye sahipleri ile köylülerin arasına devlet girmediği takdirde sermaye sahipleri köylüler için her türlü kötülüğü düşünmemektedir. Öyküde köylülerin hakkını aramak için devlete başvurmayı düşünmemesi ve kaderlerine razı olması ilişkilerin güçsüz olduğunu göstermektedir (Ertem, 2014: 161).

“Ağı” öyküsünde on iki sene dışarıda dolaştıktan sonra tekrar geldiği memleketini berbat bir halde bulan ve oraya reis olan idealist bir gencin macerası anlatılır. Genç memleketine geldiğinde hiçbir yenilik göremez ve kazanın yeni türemiş mütegalibenin elinde olduğunu görür. Halk da bu mütegalibe takımının elinde oyuncak olmuştur. Genç yeni reis seçildiği zaman köyde kuduz köpekler çoğalmıştır. Belediyeye ve dispansere müracaat ederek ağı isteyen insanlar artmaktadır. Reis mücadele için vilayete bir süvari gönderir ve istiriknin getirtir. Bu zehri dağıtacak tek kişi ise eski reis Durmuş Ağa’dır. Durmuş Ağa hile yaparak başka köylerdeki köpeklerin kuyruklarını getirtir ve ağıyı satar. Bunun üzerine reis kazayı terk eder (Nazif, 1941: 70).

“Bu Bir Değirmen Hikâyesidir” öyküsünde ağalığın etki gücü ve yönetimi istediği gibi şekillendirmesini görürüz. Şerif Ağa soylu bir aileden gelen kırk elli köyün ve kasabanın yarısına sahip olan birisidir. Kendi civarında aşar vergisini kendi alır, köylünün imanını gevretir. Adamlarından hiç birisini askere göndertmez. Kaymakam bile Şerif Ağa’dan habersiz mühür basmamaktadır. Toy bir kaymakam Şerif Ağa’ya kafa tutacak olduğunda dayak yemiş ve kasabayı terk etmek zorunda kalmıştır. Öyküde ağalığın devletleştiği, devletin egemenlik konusunda yetersiz kaldığı ve sonuç olarak ezilenin köylüler olduğu belirtilmektedir (Sıtkı, 1933: 13).

4.1.5.Bürokrasinin Tecelli Ettiği Mekân : Devlet Daireleri

Öykülerde devlet dairelerinin başka bir deyişle devletin tecelli ettiği kamu kurumlarının genel atmosferine sıkça rastlanmaktadır. Daha çok memur ilişkileri ve memur-vatandaş ilişkileri bağlamında ele alınan devlet daireleri bürokrasinin resmini çizmektedir. Dairelerdeki çarpıklık ve işleyişteki bozukluk, memurların sert tutumu, ilginç kişiliğe sahip memurlar, memuriyete bakış ve liyakatin devlet dairelerindeki değeri öykülerde işlenen konulardır. Tanzimat döneminde kalem hayatı olarak nitelendirilen devlet dairelerindeki yaşantıya en fazla yer veren öykücü Reşat Nuri Güntekin olmakla birlikte uzun yıllar memuriyet görevinde bulunan Memduh Şevket Esendal da öykülerinde kamu kurumlarındaki işleyişe yer vermiştir. Memduh Şevket Esendal’ın özellikle elçilik görevlerinde edindiği tecrübeler, memuriyet hayatına dair olan gözlemleri tüm eserlerine yansımıştır. Memduh Şevket Esendal mizahi unsurlarla süslediği ve ironik bir bakış açısıyla ele aldığı hikâyelerinde bürokrasiyi eleştirmiştir (Yıldırım, 2013: 13).

Sabahattin Ali’nin “Kurtla Kuzu” ve “Bir Siyah Fanila İçin” öykülerinde; Haldun Taner’in “Dairede Islahat öyküsünde; Kemal Bilbaşar’ın “Emekli Beygirler” ve “Müsakkafat Kâtibi Sırrı” öykülerinde; Reşat Nuri Güntekin’in “Bir Aile Meselesi”, “Porselen Çay İbriği”, “Sahte Banknot”, “Meşru Mazeretler” “İlk Müşteri”, “Kılkuyruk”, “Yeni Bir Müşteri” öykülerinde; Memduh Şevket Esendal’ın “Mendil Altında”, “Feminist”, “Asılsız Bir Sözün Esası” öykülerinde; Sadri Ertem’in “İnsaniyet Namına”, “Yakası Kalkık Adam” ve “İş ve Lades” öykülerinde; Bekir Sıtkı Kunt’un “Fahişe”, “Borçlu” ve “Unvan Düşkünü” öykülerinde; İlhan Tarus’un “Ecnebi Mütahhasıs” öyküsünde ve Fahri Celâl’in “Kepaze Olduk” öyküsünde kalem hayatına dair ipuçları vardır.

“Kurtla Kuzu” öyküsünde bir aydının gözünden emniyet müdürlüğünün genel atmosferi ve polislerin yaptıkları işkenceler anlatılmaktadır. Gazeteci olan Rifat yazdığı yazılar sebebiyle nezarete alınıp ifade verilmesi esnasında yazar buradaki gözlemlerini nezaret arkadaşı Sevim’e anlatmaktadır. Rifat orada gördüğü ağır işkencelerle beraber memurlar hakkında birçok tespitte bulunmuştur. Memurlar dairede gereksiz muhabbetler yapmakta ve kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmemektedir. Bilinçli bir memur kitlesi yerine makine hâline gelmiş bir memur kitlesi vardır:

“Gündüzleri odayı dolduran memurların konuşmalarına kulak verdikçe nefsimi itimadım büsbütün artıyordu. Hürriyetime, hatta hayatıma hükmedebilecek durumda olan bu insanların zavallılığı gururumu artırıyordu. O günlerde bunlara elbise, palto, şapka, ayakkabı veriliyordu. Bütün konuştukları bundan ibaretti. Birisi, aldığı pabucun bir teki öbürüne uymadığından şikâyet ediyor, öteki, palto provası yapan terziye sövüyor, bir başkası, kendisine verilecek şapkayı satıp üstüne para ekleyerek daha iyisini alacağından bahsediyordu. Hepsi de, hizmetinde buldukları idare makinesinden, devletten, memleketin gidişatından şikâyetçiydiler (Ali, 2017: 112).

“Bir Siyah Fanila İçin” öyküsünde Anadolu’nun bir kazasına kaymakam olan Ömer Bey’in bu işi bırakarak İstanbul’da ayakkabı boyacılığına uzanan macerası anlatılır. Ömer eski bir arkadaşı ile karşılaştığında ona memurların sürekli işsizlikten dedikodu yaptığını ve bilgili, kültürlü kişiler olmadıklarını söyler. Siyah fanila ise kaymakamın giymek istemediği bir kıyafettir. Arka planda ise klasik memuriyet hayatını istemeyen kaymakamın bu hayattan kurtulmak için ürettiği bir simgedir (Ali, 2017: 115).

“Dairede Islahat” öyküsü bir dairenin çarpıklaşmış hâlini ve memurların görev bilincinden yoksun olup tembelliğe yönelimli oldukları anlatılmaktadır. Öyküde dairenin hantal bir kimliği olması ve görev bilincinden uzaklaşmış memurlarla dolmasında en büyük etken amir olarak verilmiştir. Genç vekilin verimlilikten memnun olmadığı kuruma sınıf arkadaşını atar. Dairedeki rahata ve enseye alışmış personelin bu görev değişikliği hoşuna gitmez. Müdür çalışmayan memurları tasfiye eder. Günün birinde müdüre yetki veren vekil sağlık problemleri dolayısıyla istifa eder. Bunun üzerine onun atadığı müdürlere de yol görünür. Kuruma gelen müfettişler suçlayacak hiçbir delil olmamasına rağmen müdürü görevden alır. Yeni atanan müdürle daire eski hantal ve tembel kimliğini geri alır. Öyküde dairelerde

kayırmacılığın kök saldığına ve bunun kurumları ağır ve tembel bir işleyişe götürdüğüne işaret edilmektedir. Meyve veren ağacın taşlanması dairelerin enseye almış kimliğinin göstergesi olarak kabul etmek gerekir (Taner, 2016: 18).

“Emekli Beygirler” öyküsünde emekli askerlerin mal müdürlüğünden maaş alırken memurların tavrı ele alınmaktadır. Anlatıcının ortamı betimleyen şu ifadeleri bürokrasinin ağır aksak bir işleyişe sahip olduğunu ve bunun sebebinin memurlar olduğunu belirtmektedir:

“Memurlar, işin çokluğundan ziyade o güne mahsus fazla işgüzarlık taslayan bir telaşla çalışıyorlar, lüzumsuz hareketlerle kâğıtları, defterleri karıştırıyorlardı. Arada sırada göz ucuyla mal müdürüne bakarak bu gayretlerinin boşa gitmediğine emin olmak istiyorlardı.” (Bilbaşar, 2015: 120).

Devlet dairesinde amaç halka hizmet etmekten ziyade gösterişe dönüşmüştür. Memurların zihniyetinin çağdaş olmadığını ve halk nezdinde bürokrasinin olumsuz bir imaja sahip olduğunu bu ifadelerden anlayabiliriz. Memurlar ve mal müdürü gelen emeklilere karşı nobran bir tavır sergilemekte ve onları cahillikle suçlamaktadırlar. Emekli askerlerden biri bu duruma dayanamaz ve mal müdürüne şu karşılığı verir:

“Huzuru hümayuna mı çıkacak bu kâğıtlar? Sayei şahanede senin gibi mal müdürlerine değil defterdarlara inzibat ve terbiyei askeriye dersi vermiş bir zabıtim ben. Haltı sen yemişsin edepsiz... Üç buçuk kuruş aylığı cebinden mi veriyorsun?” (Bilbaşar, 2015: 121).

Memurlar evrak işlerine aşırı ehemmiyet göstererek vatandaşı yıldırmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte memur bulunduğu makamı sahiplenmekte ve maaşı kendi cebinden veriyor izlenimi yaratmaktadır. Öykünün son kısmında hariciyeden emekli bir adamın şu sözleri bürokrasimiz ile farklı ülkelerdeki bürokrasileri kıyaslamakta ve acı gerçekleri gözler önüne sermektedir:

“Vazife icabı bu kadar memleket gezdim. Hiçbir yerde mütekaillere böyle muamele yapıldığını görmedim. Onlar da insan, her zaman insan muamelesi görür. Bilhassa memleketine hizmeti geçmiş bir adam. Bizde ihtiyarladın mı, insanlıktan çıktın demektir. Hâlbuki orada emektar hayvanlar bile insanlaşır. (Bilbaşar, 2015: 122).

“Müsakkafat Kâtibi Sırrı” öyküsünde dönemin siyasi ve bürokratik zihniyeti, bürokratik çarpıklık ve memurlar arasındaki çekişmeler belirgin bir şekilde anlatılmaktadır. Öykünün başında anlatıcı olay örgüsüne geçmeden evvel dönemin ve o dönemdeki memur zihniyetinin ile ilgili dikkate değer açıklamalar yapmaktadır. Bu açıklamalarda dönemin bir geçiş dönemi olduğunu aktarmakta ve bu aşamada yetki sahibi memurlardan bazılarını eleştiriler getirmektedir. Bu memurlar herkesle hoş geçinmeye çalışan, kötülük ve çirkefliklerine örtü çeken ve sevdikleri mevkileri korumaya çalışan memurlardır. Anlatıcı vakti zamanında da Boğaziçi’nde bir kazada böyle memurlar hüküm sürdüklerini söyleyerek hikâyeye geçer. Müsakkafat Kâtibi Sırrı yalnız ilköğrenimini görmüş olmasına rağmen mahallede muhtar, partide aza, Türk Ocağında kâtip ve hükümette memurdur. Asıl işi Müsakkafat muaviniği olmasına rağmen oraya maaşta maaşa uğramakla birlikte vaktinin çoğunu parti içtimaları ve ocak toplantılarında geçirirdi. Halkın resmî işleri için Sırrı’nın peşinde koşması ona büyük bir zevk verirdi. Bu durum devlet işlerinin keyfî bir hâl aldığı ve memurun diğer işlerine daha fazla ehemmiyet gösterdiğinin resmidir. Durumun daha kötüsü ise üst memurlar da bu duruma ses çıkarmazlar. Çarpık bir bürokratik zihniyet hüküm sürmektedir. O yıl hem mal müdürü hem de müsakkafat amiri değişir. Müsakkafat amiri Hasan Efendi ilk günden Sırrı’yı müdüre şikâyet eder. Sırrı ise müdüre kaymakamın izni ile ocakta ve partide çalıştığını söyler. Kaymakamın da bu işten haberi olduğunu öğrenen yeni mal müdürü, müsakkafat amiri Hasan Efendi’ye parti işinin hükümet işi olduğunu söyleyerek daha fazla karışmamasını, karışırca sürgüne gidebileceğini dile getirir. Hasan Efendi ise karşı çıkarak dairenin doğru bir şekilde çalışmasının gerektiğini söyler. Mal müdürü meseleyi kaymakama götürür. Kaymakam ise parti reisi ve mutemedine karşı güvenini sarsacak bir durumla karşılaşmamak için çözüm aramaya başladı. Kaymakamın bu düşüncesi bürokraside partinin devletin üstünde olduğunu ortaya koymaktadır. Kaymakam, Sırrı’ya işine birkaç gün devam etmesini söyler. Sırrı ise bir plan hazırlamıştır. Plan kaymakamın hoşuna gider ve Sırrı ile Varidat Kâtibi Saime Hanım’ın becayişlerini ister. Saime Hanım geldikten sonra ise dairede Hasan Efendi ile Saime Hanım arasında dedikodular çıkar. Bu durum Hasan Efendi’nin canını sıkır. Müdüre söyleyerek Saime Hanım’ın gitmesini ister. Saime ile Sırrı eski görevlerine dönerler. Öykünün sonunda ise müfettişler dairelerde kökten bir temizlik yaparlar. Birçok memura işten el çektirilir. Bu öykü devrin bürokratik zihniyetini anlamamız ve yorumlamamız açısından birçok veri vermektedir. Müfettişlerin böyle dairelerde temizlik yapması ise bürokrasinin gelişimi için değerli bir gelişme olarak görülebilir (Bilbaşar, 2015: 265).

“Bir Aile Meselesi” öyküsü daire hayatında ilginç bir yaşantının meydana geldiği kısa bir öyküdür. Edirne’nin bir kazasına giden Hasan Necdet orada telgraf kâtipliğine atanmıştır. Öykünün ilginç yönü ise Hasan Necdet’in dairenin hademesi ile yaşadığı atışmadır. Dairenin hademesi aynı zamanda müdürün babası olduğu için dairedeki memurları azarlar. Diğer memurlar buna tahammül etmeye alışmıştır ama Hasan Necdet bilmediği için karşılık verir. Müdürün babası Ramazan Ağa oğlunun odasına girip Hasan Necdet’in işten atılmasını söyler ve oğluna tokat atar (Güntekin, 1979: 97).

“Porselen Çay İbriği” öyküsü kalem hayatında rütbeye önem verildiğini küçük bir örnekle anlatmaktadır. Mürtaza Efendi kaleme mümeyyizden sonra en rütbeli memurdur. Mümeyyiz kızı için hediye alacağı zaman küçük düşmemek için ona layık bir hediye aramaktadır. Rütbenin ve şekilciliğin ön planda olduğu bir devlet dairesine mizah kullanılarak eleştirel bir biçimde yaklaşmıştır (Güntekin, 1979:119).

“Sahte Banknot” öyküsünde örnek gösterilen bir memurun arkadaşının tuzağına düşerek itibarını kaybetmesi anlatılmaktadır. Mutasım Efendi örnek gösterilen, amirleri tarafından gece bile çalıştırılan bir memurdur. Bir gün eline sahte para geçen Mutasım Efendi parayı elinden çıkarmak için mutemeteye götürmesine rağmen mutemet kabul etmez. Maliyeye dilekçe verir, Düyunu Umumiye’ye girişimlerde bulunur ama sonuç vermez. En son arkadaşının etkisiyle birahaneye gider ve oraya verir. Ertesi gün birahane sahibi daireye gelir ve Mutasım Efendi’nin itibarını yok eder (Güntekin, 2009: 93).

“Meşru Mazeretler” öyküsünde başarılı bir memurun çeşitli bahaneler üreterek işe gelmemeyi süreklilik haline getirmesi anlatılmaktadır. İyi bir evkaf kâtiibi olmasına rağmen kaleme devam etmekten hoşlanmayan Rıfki Efendi’yi ihtarlar ve azil tehditleri huyundan vazgeçirmez. Günün birinde daire müdürü değişince Rıfki Efendi çok sevinir. Aynı bahaneleri bu kez yeni müdürü söyleyecektir. Yeni müdür bahaneler çoğaldıktan sonra Rıfki Efendi’yi köşeye sıkıştırmıştır:

“Gel buraya birader, dedi, ne dedinse kabul ettim. Üç çocuğun, zevcen gitti; bir şey demedim. Validen, pederin vefat etti; bunu da tabii buldum. Geçen gün ikinci defa olarak pederin, bugün validen ölüyor. Haydi kabul edelim ki birçok kimseler gibi senin de iki baban olsun. Fakat insaf et! Bir adamın iki anası nasıl olur? (Güntekin, 2007: 231).

“İlk Müşteri” öyküsünde kalem hayatına olumsuz bir bakış söz konusudur. Tahir Efendi dairede evrak mukayyidliği yaparken kahveciliğin buradan bin kat daha iyi olduğunu söyler ve oradan kurtulmak ister. Mecburi memuriyet kanunu ile emekli olur ve kendine kahve açar (Güntekin, 2009: 247).

“Kılkuyruk” öyküsünde vilayetin kalem odalarının birinde memurların ilişkileri ve memurun makam sahibi olunca geçirdiği değişim anlatılmaktadır. Öykünün anlatıcısı dairedeki memurlardan birisidir. Dairedeki diğer memurların kılkuyruk diye dalga geçtiği arkadaşına acır. Bu duruma dayanamaz ve arkadaşlarını uyarır. Yıllar sonra kılkuyruk diye dalga geçilen arkadaşını yüksek mevkide gördüğünde arkadaşının kibirli tavrı anlatıcıyı rahatsız eder ve sinirlendirir (Güntekin,1959: 33).

“Yeni Bir İcat” öyküsünde bir dairesinde hiç misafiri eksik olmayan bir memurun bu durumdan kurtulmak için bir arkadaşından öğrendiği icadın yararı anlatılmaktadır. Bir saat gibi kurulan bu icat “vakit nakittir”, “bir iş adamını uzun zaman meşgul etmek doğru değildir”, “sözünüz uzamağa başladı”, “karşınızdakinin nezaketini su-i istimal ediyorsunuz”, “siz lakırdı anlamaz mısınız?” gibi levhalar geçirmektedir. Bunu gören misafirler üzerine alınıp kalkmaktadır (Güntekin,1959: 41).

“Mendil Altında” öyküsünde sicil müdürü Cavit Bey bir mendil altında uzanırken hayal dünyasında kalem hayatını düşünür. Çok sevdiği bir arkadaşı işten el çektirildiği zaman müsteşara söyleyip geri gelmesini sağlamıştır. Eğer müsteşar kabul etmeseydi onun karşısına çıkıp rest çekmeyi hayal etmektedir. Bu hayal süresince kendisinin mebus olduğunu ve mebusluğun ilk günlerinde memur maaşlarının arttırılmasına dair teklif hazırladığını da düşünür (Esendal,1983: 104).

“Feminist” öyküsünde istatistik müdürü Salim Bey öğle yemeğine çıkarken feminist diye bir kelime duyar ve aklına takılır. Bunu öğrenmek için dairedeki ve çevresindeki arkadaşlarına anlamını sorar. Tatmin edici cevabı Salim Bey’e kimse veremez. Salim Bey’in sorduğu kişilerden birisi de ski Fransız hocası Cemil Bey’dir. Cemil Bey tam manasını söyleyemez ve dil alanında yapılan çalışmaların eksik olduğunu eleştirerek konuyu değiştirir (Esendal,1983: 106).

“Asılsız Bir Sözün Esası” öyküsünde devlet dairesinde kanunların geçerli sayılmadığı ve hatır işlerinin önemli olduğu anlatılmaktadır. Amele Kâtibi Durmuş

eniştesinin hapisten çıkarılması için vali ile görüşmeye gider. Vali vakti olmadığını ve bilen birisine sormasını söylediğinde Durmuş kendisine “para dökersen kurtulur” dediklerini söyleyerek parası olmadığını bu yüzden valinin kendisine geldiğini söyler. Sohbet esnasında orada bulunan banka muhasebecisi sözleri yanlış anlayarak amele arasında tahkikat çıkmış diyerek söylenti çıkarır. Bu söylenti bütün daireler arasında yayılır (Esendal,1983: 182).

“İnsaniyet Namına” öyküsünde dairelerde yükselme hevesinin çirkin boyutlara ulaştığı anlatılmakla birlikte memurların ahlaksız tekliflerle tehdit ettiği bir kadının en sonunda vesika almaya mecbur edilmesi anlatılır. Öykünün başında memur yükselbilmek için karısını kullanmak ister. Memurun çalıştığı dairenin müdür muavini adamın karısına âşıktır. Memur bunu bilir ve yükselmek için buna göz yumar. Karısının bunun üzerine evden kaçması ve başına gelenler daha acıklı ve ahlak dışıdır. Kadın evden kaçınca terzi dükkânı açar. Vergisini ödeyemeyince komisyon reisi ve merkez memuru ahlaksız tekliflerde bulunur ve amacına ulaşırlar. Kadının vergi meselesi halledildiği gün ahlâk-ı zâbitiye memuru kadını muayeneye sevk eder ve vesika verir (Ertem, 2014: 391).

“Yakasız Kalkık Adam” öyküsünde dairelerde giyimin tek tipliliğine verilen önem üst düzey bir bürokratin memuru azarlamasıyla anlatılmıştır. Öyküde bir vekil ile müsteşar bir devlet dairesini ziyaret etmektedir. Memurların hepsi bu ziyaret için tek tip giyinmiştir. Memurlardan birisinin giyimi ve sakalı aykırı vaziyettedir. Vekil bu memuru görünce koluna girer ve memuru azarlar (Ertem, 2014: 419).

“İş ve Lades” öyküsünde okulunu başarıyla bitiren bir insanın devlet dairelerinde iş bulamaması ele alınmıştır. Şevket devlet dairelerinde iş bulmak için koştururken Şevket’i sürekli geçiştirirler. Şevket’in geçiştirilmesinin sebebi dairelerde adam kayırmanın ve liyakatsizliğin yaygınlaşmasıdır (Ertem, 2014: 707).

“Fahişe” öyküsünde devlet memurlarının devlet dairesinin kendi şirketi gibi görmesi sebebiyle devletin kapısını vatandaşa kapatmalarının acı sonuçları anlatılmıştır. Bir daire müdürü daireye gelen dul, fakir ve işsiz bir hanıma iş vermemiştir. Hanımın bütün ricalarına, istek mektuplarına rağmen müdür geri adım atmaz. Kadın bunun üzerine kötü yola düşer. Daire müdürü onu gördüğünde ise “iyi ki almamışım, fahişe imiş” der (Sıtkı,1937: 49).

“Borçlu” öyküsünde daire hayatında ast-üst ilişkileri ilginç bir şekilde anlatılmıştır. Mümeyyiz, Hademe Bay Mehmet’i işini yapmadığı gerekçesiyle sürekli azarlar ve müdüre şikâyet eder. Daire müdürü ise aynı zamanda tefeci olan hademeden yüklü bir miktar borç almıştır. Artık dairenin hademe işlerini müdür yapmaya başlamıştır (Sıtkı,1937: 62).

“Unvan Düşkün” öyküsünde idealist bir memur ile geleneksel bir müdürün unvan düşkünlüğü yüzünden çatışması işlenmiştir. Genç memurun müdüre yolladığı evraklar müdür tarafından kırmızı mürekkeple imzalanır ve ters cevaplar verilir. Bunun sebebi ise müdürün unvan düşkünlüğüdür. Memur ise evraklarda “müdür Ahmet Celalettin Bey’e” yazmaktadır. Müdür ise “muhterem”, “hazretler” gibi ifadeler konulmasını ister. Memur bunu öğrenince durumu düzeltir ve müdürü ile araları iyileşir (Sıtkı,1937: 99).

“Ecnebi Mütihazsıs” öyküsünde Avrupa’da eğitim görmüş, maden işlerinde ihtisas kazanmış genç bir maden mühendisi olan Refik Türemen’in ağzından dairelerin genel panoraması çizilmiştir. Refik Türemen memlekete döndükten sonra çekingenliğinden dolayı kendisine verilen işlerden ötesini düşünemez bir tavır takınmış ve gedikli bir memur zihniyetine bürünmüştür. Günün birinde Refik Türemen’in çalıştığı kurum Hollanda üniversitelerinden uzman ister. Hollanda’nın en iyi üniversitelerinden biri üniversitede yetişen en büyük maden işletmecilerden birisinin Refik Türemen olduğunu dile getiren bir mektup yazar. Bu durumdan sonra Refik Türemen’e neden bunu tercih ettiğini sorduklarında ise Refik Türemen dairede hantal bir bürokrasinin olduğunu, herkesin önünde şatafatlı yazı takımı, kristal eşya olduğunu ifade eder. Refik Türemen’i buna iten dairedeki memurların soğuk tavrıdır. Dairelerdeki etliye sütlüye karışılmamayı dikte eden hava Refik Türemen’in cesaretini almıştır (Tarus,1947: 46).

“Kepaze Olduk” öyküsünde devlet dairesine yeni gelen ayniyat kâtibinin takıntıları anlatılmıştır. Daireye gelince dairenin havasını değiştiren memur kendi yerinin barem kanununa göre iki masa üstte olacağını söyler ve yerini değiştirir. Ayniyat kâtibisi memur dairede çalışanların kendisini nezaketli bir şekilde karşılamadığını düşünerek onlara karşı bir tutum alır. Onların evli ve çocuklu olmalarına rağmen daktilocu kıza yaltaklandığını söyler. Dairedekiler memurun bu sert tutumu karşısında baş eğip otururlar. Öykü de kahramanların psikolojik yönleri ağır basmaktadır. Yeni gelen ayniyat kâtibisi dairedeki memurların bilinçaltındaki gerçekleri yüzüne vurmaktadır (Celâl, 2017: 246).

4.1.6.Adli Mekanizmanın İşleyişi ve Bir Bürokrasi Mekânı Olarak Adliye

Ele alınan öykülerin birçoğunda bürokrasinin halk karşısında tecelli ettiği mekân olarak adli kurumlar öne çıkmaktadır. Köylerde yaşanan cinayet ve olaylar sebebi ile adli kurumlara gelen köylü burada çok sert muamelelere maruz kalmakla birlikte bunun dışında öykülerde adli kurumların genel atmosferi de anlatılmıştır. Sabahattin Ali'nin "Katil Osman", "Kazlar", Candarma Bekir", "Bir Cinayetin Sebebi", "Çaydanlık", "Bir Şaka" ve "Duvar" öykülerinde; Orhan Kemal'in "Ekmek, Sabun ve Aşk", "Uyku" ve "Necati" öykülerinde; Sait Faik Abasıyanık'ın "Mürüvvet" öyküsünde; Reşat Nuri Güntekin'in "Neler Göreceğiz?", "Avukat", "En Büyük Ceza" ve "Ceza-yı Nakti" öykülerinde; Sadri Ertem'in "Sukut Eden Dava", "Radyo Haberleri", "Şeriatın Kestiği Parmak" ve "Bu Tarla Resmen Ormandır" öykülerinde; Samim Kocagöz'ün "İğne" öyküsünde; Bekir Sıtkı Kunt'un "Çifte" ve "Hayırsız Evlat" öykülerinde ve Fahri Celâl'in "Devair-i İşgal" öykülerinde adalet kurumundaki göze çarpan çarpıklıklar ve aksaklıklar adli kurumlarda cereyan eden olaylar etrafında anlatılmıştır.

"Katil Osman" öyküsünde adalet kurumunun refleksleri ve işleyişi öykünün başkahramanının gözünden yansıtılmıştır. Anlatıcı hapisanenin dış avlusunda otururken diğer mahkûmları gözlemekte ve duygularını açıklamaktadır. Bu esnada yanına Mürteci Yakup Hoca gelmiş ve konuşmaya başlamışlardır. Anlatıcı Mürteci Yakup Efendi hapse nasıl düştüğünü anlatarak devletin refleksine işaret etmektedir. Mürteci Yakup Efendi Balıkesir taraflarında tarikat işlerine bulaştığı için on yıl hapis cezası almıştır. Yakup Efendi'nin çok ceza almasının sebebi Menemen olayıdır. Devlet Menemen olayından sonra ürkmüş ve böyle durumlarda sert tedbir almaya başlamıştır. Öykünün asıl olayı ise Katil Osman'ın hapse düşmesidir. Katil Osman küçük şeylerden dolayı sürekli ağır ceza reisinin karşısına çıkan bir tiptir. Mürteci Yakup Efendi'ye göre ağır ceza reisi gece vakti silahla yol kesmek suçundan Osman'a ağır ceza vermeyi düşünürken durumuna acıyıp dışarı salmış ve Osman'a aslında kötülük yapmıştır. Osman çıktıktan sonra bir berberle münakaşa yaşayarak onun ölümüne sebep olmuş ve hapse tekrar girmiştir (Ali, 2017: 27).

"Kazlar" öyküsünde adalet kurumundaki çarpıklık ele alınmakla beraber köylünün yoksulluğu üzerinden adalet kurumundaki haksızlık ve acımasızlık işlenmiştir. Köyde üç sene önce gerçekleşen bir cinayet olayların temelini oluşturmaktadır. Kurşun atanlar sekiz kişidir ve ölen kişiye isabet eden kurşunun

kimden çıktığı belli değildir. Seyit ve arkadaşı Durmuş dışında diğerleri sorgu yargıcına para yedirerek dışarı çıkmıştır. Seyit ile Durmuş ise on iki yıla mahkûm kalmıştır. Yargıcın rüşvet alması ve ispat edilmeden suçu Seyit ile Durmuş'a yıkması adalet kurumundaki yozlaşmayı gösterir. Seyit ile karısı Dudu mektuplaşarak haberleşmektedirler. Okuma bilmeyen Dudu mektupları köy öğretmenine okutmaktadır. Seyit son mektubunda yerinin iyi olmadığından şikâyet edip, karısına kaz yollamasını söyler. Kaz yollarsa kazları müdür ve başgardiyana verecek ve iyi yere geçecektir. Rüşvet ve iltimas hapisane kurumunda da alışkanlık durumuna gelmiştir. Dudu'nun elinde bir kaz vardı. Diğer kazı da komşusundan çalan Dudu köyden yola çıkmıştır. Seyit ise üç aydan beri veremdir. Hapishane doktoru Seyit'in hastanede yatmasına ihtiyaç gösterirken Seyit'ten daha ağır hasta gelince Seyit'i taburcu etmektedirler. En sonunda hastane Seyit'i hiç kabul etmez çünkü nizamname tedavisi kabul olmayacak veremlerin kabulüne izin vermemektedir. Böyle hastaların cezalarının ertelenmesi veya tahliyesi gerekirken Seyit hastalığının ne olduğunu bilmemekte ve ona kimse yardımcı olmamaktadır. Evrakları savcılıkta beklemekte ve kimse takip etmediği için sıra beklemektedir. Dudu kazları ve köyden getirdikleri ile hapishaneye geldiğinde Seyit ölmüştür. Dudu haftaya gel diye geri yollanmıştır. Çocukları Hüsnü ise babasını sormaktadır. Dudu harman zamanı görürüz diyerek köye geri dönmüşlerdir. Köye geldiklerinde ise Dudu kaz çaldığı için tutuklanmış ve üç ay ceza almıştır. Harman zamanına kadar Seyit'in öldüğünü duymamıştır. Öykünün genelinde adalet kurumunda yozlaşmaların hepsi çarpıcı bir şekilde anlatılmıştır. Bu çarpıklık ve yozlaşma yoksul bir ailenin yıkımına sebep olmuştur. Kesin delil olmadan ceza verilmesi, rüşvet alınması, hapishanenin sağlık koşullarının kötü olması ve hastalara bakımın olmaması bu çarpıklığın ve yozlaşmanın belirtileridir (Ali, 2017: 86).

“Candarma Bekir” öyküsü hapishanede mahkûm olan anlatıcının ağzından anlatılmaktadır. Anlatıcı hapishanede yüz bir sene ceza alan Çallı Halil Efe'nin neden bu kadar ceza aldığını merak etmektedir. Çallı Halil Efe en sonunda devletin kendisinden iki jandarma, bir mavzer ve iki at sorduğunu söyleyerek olayı anlatır. Olay adlî kurumların işleyişi hakkından bilgi vermekle beraber devletin memurlarına karşı bir fiilde bulunanlara tahammülü olmadığını göstermektedir. Halil Efe Çal'da Süleyman'ı vurduktan sonra İzmir'e kaçar ve orada yakalanır. Oradan Denizli'ye sevk edildikten sonra Çal savcısı tahkikat için Halil Efe'yi ister. Çal'a giderken eski düşmanını karşısında jandarma olarak görür. Jandarma Bekir Çal'a gitmeden önce bunu tüm köyün önünde döver. Çal'a gittikleri esnada bir anda mavzeri alan Halil Efe Bekir'i vurmuştur (Ali,2017: 99).

“Bir Cinayetin Sebebi” öyküsünde sadece bir kızı etkilemek amacıyla işlenen bir cinayet söz konusudur. Cinayeti işleyen, yeni muallim olmuş ve Anadolu’ya tayini çıkmış bir gençtir. Olay olmadan önce sevdiği kızı bir katilden kıskanmaktadır. Kıskanmasının tek sebebi ise adamın katillığıdır. Kızın gözüne girebilmek için adam öldüren muallim kızın kendisinden etkilenmesini beklemektedir. Fakat kız mahkemelerin hiçbirine gelmez. Muallim ise kızın gelmesi için sürekli mahkemeyi erteletmektedir (Ali, 2017: 109).

“Çaydanlık” öyküsünde hapisane hayatının olumsuz koşulları ve görevlilerin acımasız ve insanlık dışı tavırları anlatılmaktadır. İlk olarak hapisanede doktor ve revir bulunmamaktadır. Hasta olan mahkûmlar durumları ağırlaşınca kadar koğuştta kalırlar. Eğer araba parası bulurlarsa belediye doktorunu getirebilmektedirler. Belediye doktoru da hastalara tiksine ile yaklaşarak hiç elini bulaştırmadan onları hastaneye sevk etmektedir. Bu durum mahkûmların hayatının hiç değerinde olduğunu göstermektedir. Öyküde rüşvet ve yolsuzluktan ceza alan icra memuru Süleyman Efendi hapisanede zatürreden dolayı hayatını kaybetmiştir (Ali, 2017: 24).

“Bir Şaka” öyküsü kahraman anlatıcı ile kaleme alınmıştır. Anlatıcının Konya Hapishanesinde iken yaşadığı bir olay ele alınmıştır. Hapishanedeki insanların psikolojileri ve hapisanenin genel ortamından izler bulunmaktadır. Anlatıcı hapiste muhasebe-i hususiye memuru Cavit Bey ile tanışmıştır. Cavit Bey hapisanede herkesin saygı duyduğu maneviyatlı birisidir. Bir gün sağlık durumunu öne sürerek Samsun Hapishanesi’ne gitmek için dilekçe verir. Anlatıcı ise Cavit Bey’e oyun oynayarak mal müdürünün ağzından Cavit Bey’i mutlu eden bir mektup yazmıştır. Gerçek ortaya çıktıktan bir hafta sonra anlatıcı İstanbul Hapishanesine sevk edilirken son anda hiç istemediği Sinop Cezaevi’ne gönderilir (Ali, 2017: 33).

“Duvar” öyküsü hapisaneden sonu ölümle biten bir kaçış macerasını anlatmaktadır. Öykünün anlatıcısı mahpusta iken kır saçlı bir mahkûmdan dinlediği olayı aktarmaktadır. Olay dokuz sene evvel yaşanmıştır. Dokuz sene evvel hapisane duvarlarının dibinde ahşap dükkânlar bulunmaktadır. Mahpuslar burada marangozluk, oymacılık, kuyumculuk gibi işlerle uğraşarak ürettiklerini komisyonculara sattırmaktadırlar. Dışarıyı özleyen içerde ruhu daralan mahkûmlar için bu hem maddi kazanç hem de bir meşgaledir. Dokuz sene evvel iki mahkûm burada çalışırken kaçmaya yeltenirler. Olayı öykünün anlatıcısına nakleden

mahkûmda bu iki kişiden birisidir. Arkadaşı ile tam kaçarken kır saçlı mahkûm vazgeçmiştir. Ertesi gün arkadaşı ortada yoktur. Kendisinin hâline ise müdür, kumandan ve savcı acımış ve çok dayak yemeden kurtulmuştur. Olayı yaşayan mahkûm bunları öykünün anlatıcısına anlatırken duvar kazılmaktadır. Duvar yıkıldığında ise arkadaşının iskeleti ile karşılaşmıştır (Ali, 2017: 40).

“Ekmek, Sabun ve Aşk” öyküsünde hapisane hayatı farklı bir yönüyle ele alınmıştır. Anlatıcı muhtemelen mahkûmlardan birisidir. Anlatıcının ağzından genç bir gardiyan olan Galip’in öyküsüne yer verilmiştir. Galip, anlatıcı ile sürekli konuşan, ona sorular soran ve ondan kitap isteyen birisidir. Hapishanenin kadın bölümünde bir kıza aşık olmuştur. Bu kız on dört yaşında kocaya verilip on beşinde zina işlediği için kocası tarafından sokağa atılan ve bir müddet elden ele gezmiştir. En nihayetinde ise üç aya mahkûm edilmiştir. Öykünün sonunda ise kız ile Galip evlenmiştir. Bu öyküde hapishanenin ağır şartları yerine burada geçen bir aşk tema olarak seçilmiştir (Kemal, 2017: 22).

“Uyku” öyküsünde adalet düzenindeki hukuksuzluklara ve bu hukuksuzlukların mağdurlarına dikkat çekilmiştir. Hükümetin İş Kanunu’na göre günde sekiz saat çalışması gerekirken fabrikadaki işçiler uzun süre çalıştırılmaktadır. Diğer bir hukuksuzluk ise saat birden sonra kapanması gereken fabrikanın çalışmaya devam etmesidir. Fabrikada çalışan yüz elli ameleden sekseni on dört-on altı yaşındaki çocuklardan ibarettir. Ayrıca bu çocuklar pres makinelerinde çalışmaktadır (Kemal, 2017: 72).

“Necati” öyküsünde hapisane ortamı, mahkûmların birbirleri ile ilişkileri ve mahkûm-idare ilişkilerine değinilmiştir. Öyküde ilk olarak herkesin hoca dediği sakin ve mesut görünen Daniş Hoca tasvir edilmektedir. Öykünün başkahramanı Necati Daniş Hoca’dan kitaplar alıp okumaktadır. Necati bir gün koğuştaki Duran ile kavga eder. Başgardiyana göre Necati aynı zamanda meydancıdır. Meydancılar idarenin adamı sayılır ve bu sayede ekmek yemektedir. Başgardiyan Necati’nin bu hareketini kabullenemez ve onu münferide atar. Necati altta kalmayan, her vesileyle kafa tutan ve kafasının dikine giden bir mahkûmdur. Bu halleri başgardiyanın hoşuna gitmez ve sürekli Necati’nin kötülüğü için uğraşır (Kemal, 2017: 149).

“Mürüvvet” öyküsünde anlatıcı Koca Mustâpaşa’da bir kahvede Osman Ağa ile oturmaktadır. Osman Ağa geçmiş yıllarda başına gelen trajik olayı anlatmaktadır. Osman Ağa ile birlikte fabrikada çalışan Şopar Hüseyin kolunu yarma makinasına

kaptırır. Hüseyin artık kolunu kökünden kaybetmiştir. Hüseyin sağdan soldan tazminat lafını duyar. Bunun için bir de kanun kitabı almıştır. Bir pazar günü Osman Ağa ile Hüseyin avukat aramaya giderler. Avukat parasının olmadıklarını öğrenince yardım etmeye yanaşmaz. Daha sonra patron ile görüşmeye giderler. Patron yüz elli bin vereceğini hata ile olduğunda ise bir yüz elli bin daha vereceğini söyler. Osman Ağa sadece yüz elli bini Hüseyin'e verir ve konu kapanır. Öyküde küçük insanların hukuki meselelere uzaklığına değinilmiştir. Ayrıca küçük insanın parası olmadığı için onu savunacak avukat da bulamamaktadır (Abasıyanık, 2017: 21).

“Neler Göreceğiz?” öyküsünde yazar sadece diyalog tekniğini kullanarak mahkeme ortamını aktarmıştır. Mahkeme ortamını aktarırken kadınların bürokraside görev almaya başladığına değinilmiştir. Öyküye başlamadan evvel “Bu sene üniversiteye giren hanımlar bilhassa hukuk kısmına rağbet göstermişlerdir.” haberini verir. Haber verildikten sonra savcı, hâkim, avukatlar ve sanık arasındaki diyalog başlar. Faik Bey kayınvalidesi Adile Hanım'ı darp etmek iddiası ile yargılanmaktadır. Faik Bey'in avukatı Şehper Hanım ise feminist bir kimliğe sahiptir. Bu sebeple mahkemede gelgitli bir tavır sergilemektedir. Mahkeme süreci esnasında müvekkilinin eşini aldattığını öğrenince müvekkilinin idam edilmesini ister. Hâkim se Şehper Hanım'ın isteğine şu şekilde cevap verir:

“Onu ben koyamam, şimdi mahkemelere girmek hakkı kazandınız, ilerde inşallah Büyük Millet Meclisinde üye olursunuz. O vakit böyle bir kanun maddesi teklif edersiniz!..” (Güntekin, 1979: 113).

“Avukat” öyküsü bir mahkeme salonundan izlenimler içermektedir. Behiç Necdet Bey davalarının çoğunu kazanan ve herkesçe bilinen bir avukattır. Bu davasında ise eski bir arkadaşının müzisyen oğlunu bir cinayet meselesinde savunmaktadır. Bütün izler genç müzisyeni göstermesine rağmen katil o değildir. Çünkü genç müzisyen o gece sevgilisinin yanındadır, sevgilisi de Behiç Necdet Bey'in eşidir. Behiç Necdet Bey genci savunmuş ve onu haklı çıkardıktan sonra mahkeme çıkışı onu öldürmüştür (Güntekin, 2009: 179).

“En Büyük Ceza” öyküsünde hapisane hayatından ilginç bir kesit sunulmuştur. Yazar Halim Selim Bey şehrin bilinen tüccarlardan birine hakaret içeren ifadeler yazdığı için üç buçuk ay ceza almıştır. Yazar cezaevinde kafasını dinleyeceği için mutludur. Ceza evini sakin, kafasını dinleyebileceği ve kendisiyle baş başa kalabileceği bir yer olarak görmektedir. Cezaevinde ise onu kötü bir sürpriz

bekler. Bir şair cezaevinde Halim Selim Bey'e sürekli zorla şiir okumaya başlayınca Halim Selim Bey cezaevinden kaçmak zorunda kalır (Güntekin,1959: 50).

“Ceza-yı Naktî” öyküsünde başkahraman Ali Fehmi fakir bir kişidir. Sacide Hanım için bir baloya gitmek zorunda kalır. Baloya giderken yere tükürür ve bunun için belediye memuru ceza verir. Baloya gidecek parası kalmadığı için geri dönmek zorunda kalır. Dönüş esnasında arkadaşı ile karşılaşır ve ondan borç para alır. Onun verdiği mutlulukla tramvaya atlar. Tramvaya atladıktan sonra bir belediye memuru yanına gelir bunun için de bir ceza verir. Bu öyküde toplum tarafından basit görünebilecek bir durum karşısında Ali Fehmi Bey para cezasına çarptırılmıştır. Öyküdeki belediye memuruna ve yaşanan olaya toplumda rastlamak mümkün değildir. Bu öyküdeki bürokrasi anlayışının dönemin gerçek hayatında karşılığını olduğunu söylemek mümkün değildir (Güntekin,1959: 59).

“Sukut Eden Dava” öyküsünde bir darp davası üzerinden adalet kurumundaki işleyişin eleştirisi yapılmaktadır. Olaylar ilk olarak mahkeme salonunda başlamaktadır. Mahkeme zanlının vereceği tazminat için davacıdan mütehassis doktor raporu istemektedir. Davacı davadan vazgeçtiğini söylemesine rağmen mahkeme reisi bunu adaletin istediğini söyleyerek mecbur kılar. Davacı gidebilmek için ev eşyasını satarak Erzurum'a yola çıkar. Erzurum'dan aldığı belge ile on ay sonra mahkeme karşısına tekrar çıkar. Belgede Erzurum'daki doktorun İstanbul'a gittiği için rapor verilmediği yazmaktadır. Bu sefer hasta Erzincan'a gönderilir. Orada on beş gün belge çıkması için bekler ve parasızlıktan dilenci yapmaya başlamaktadır. On ay sonra diğer mahkemede Erzincan'dan da belge gelmediği için Trabzon'a yollar. Davacı yolculuk esnasında kurtlara yem olmuştur. Son duruşmadan ise davacı gelmediği için dava sukuta uğramıştır. Öyküdeki olayların ağır bir kurgu olduğunu söylemek mümkündür ancak adalet bürokrasisinin halkı haklı durumda iken mağdur duruma düşürdüğünü net bir şekilde ifade eden bir öyküdür. Davacının davadan vazgeçmek istemesine rağmen isteğinin kabul edilmemesi adli bürokrasinin katı zihniyetini göstermektedir. Ayrıca sürekli farklı şehirlere gönderilmesi ve on ayda bir duruşma olması ise işleyişin yavaşlığını ve aksaklığının göstergesidir (Ertem, 2014: 267).

“Radyo Haberleri” öyküsü savaş dedikodusu çıkararak köylülerin yünlerini yarı fiyata alan tüccarın tutuklanmasını anlatır. Radyo köylerde yeni yeni yaygınlaşmaya başlamışken radyoda çıkan bir haber sebebiyle Hüseyin Efendi savaş söylentisi çıkarır. Köylüler ise yünler elimizde kalmasın diyerek yünlerini

Hüseyin Efendi'ye yarı fiyatına satar. Ertesi gün ise radyo dinleyen köylüler, söylenti çıkararak halkı ayaklandıran Hüseyin Efendi namında birisinin tutuklandığını öğrenir. Öyküde adli mekanizmanın önleyici bir işlev ile hareket etmesi söz konusudur. Savaş konusunda hassas olan bürokrasi söylenti çıkarıp halkı galeyana getirenlere acil müdahale etmektedir (Ertem, 2014: 318).

“Şeriatın Kestiği Parmak” öyküsünde şeriat hukukunun eleştirisi yapılmıştır. Kamuran Bey'in eşi geçim sıkıntısı yüzünden evi terk edip emekli müsteşar Zarif Bey ile evlenir. Kamuran Bey daha sonra zengin olur ve üçü kadı karşısına çıkar. Kadı karar aşamasında Zarifi Bey'e ilginç bir teklifte bulunur:

“Gözünüz kapayınız, yerde bir takla atınız, ayağa kalkınız,... Arkaya dönünüz, yürüyünüz arka arka geliniz; kürsünün üstündeki yeşil kaplı kitabı alınız, açının talâk kısmı gelirse zevceniz boş olacak, nikâh kısmı gelirse zevceniz sizin.” (Ertem, 2014: 333).

Sadri Ertem bu teklifle eski hukukun eleştirisini yapmaktadır. Bu teklif aynı zamanda Zarifi Bey'e oynanan bir oyundur. Çünkü aynı teklifi Kamuran Bey'den ister fakat Kamuran Bey takla atmak gibi bir cinnet işleyemem diyerek reddeder. Kadı, Zarifi Bey'in aklî dengesinin olmadığını söyleyerek kadını Kamuran Bey'e verir. Burada kadı Kamuran Bey'den rüşvet aldığı için böyle bir hile yapıldığı yorumu yapmak mümkündür.

“Bu Tarla Resmen Ormandır” öyküsünde Mehmet askerlikte vatana birçok hizmette bulunmuş bir kahramandır. Askerlikte iken mülâzım Esat Nedim talimden dönerken askerlere boş tarlaları gösterip buraların başakla dolması gerektiğini söyler. Mehmet ise tezkere alınca orman arazilerine gelişigüzel ürün ekmiştir. Köye bir gün jandarma gelir ve Mehmet hâkim karşısına çıkarılır. Araziye tecavüz gerekçesiyle tutuklanır. Mehmet'e verilen ceza işlenen suça göre fazladır. Köylünün iyi niyeti mahkeme karşısında hiçbir fayda getirmemektedir. Öyküye genel olarak adli mekanizma ile köylü arasındaki uçurum bağlamında bakılabilir (Ertem, 2014: 335).

“İğne” öyküsünde taşradaki bir cinayet vakası anlatıcının arkadaşı olan bir avukatın ağzından aktarılmaktadır. Avukat geçmiş yıllardaki bu davanın hala tesiri altındadır. Burada yıllar önce amelelik yapan bir delikanlı ile tanışır ve bir gün onu kelepçeli görür. Delikanlı sevdiği kıza sarkıntılık eden patronu iğne ile öldürmüştür.

Avukatın ise mahkemede yaptığı savunmaya salondaki herkes gülmüştür. Savcı, genç delikanlıya on beş yıl hapis ister. Öyküde adalet kurumuna eleştiriden ziyade taşradaki yaşayışa bir eleştiri söz konusudur (Kocagöz, 1941: 92).

“Hayırsız Evlat” öyküsünde yozlaşmış aile ilişkilerinin ele alınmıştır. Bu ilişki ele alınırken adlî mekanizmaya değinilmiştir. Ömer Efendi'nin fakir oğlu bir otomobilin altında ezilerek can verir. Bu işin takibini yapan avukat Haydar Bey davadan üç yüz bin lira tazminat kazanılmasını sağlar. Ömer Efendi bu parayı ise genç karısı Nadide'ye kaptırır. Bir avukatın gönüllü olarak takibi yapması ve tazminatın alınmasını sağlaması adlî işleyişin olumlu bir minvalde ilerlediğinin işareti olarak göstermek mümkündür (Sıtkı,1937: 14).

“Çifte” öyküsünde ise taşradaki ilginç sayılabilecek bir olay ele alınmıştır. İhtiyar köylü kasabaya giderek sulh hâkiminden oğlunun intihar ettiği tüfeği istemektedir. Üç ay önce gerçekleşen vakadan sonra baba borcunu ödeyebilmek için tüfeği mahkemeden geri almak niyetindedir. Sulh hâkimi hiçbir şey anlamayarak tüfeği ihtiyar köylüye iade etmiştir (Sıtkı,1933: 17).

“Devair-i İşgal” öyküsü elli iki yıl boyunca süren bir mülk davasını anlatır. Adam işini halledebilmek için elli iki yıl boyunca devlet dairelerinde dolamış ve sonunda davayı kazanmıştır. Davayı kazanmasına rağmen her şeyini kaybetmiştir. Öykü devlet dairelerinde bilhassa adli mekanizmadaki yavaşlığı anlatmaktadır. Bu yavaşlığın sebebi kararların alınma sürecinin yıllar sürmesi, memurların işi yokuşa sürmesi ve vatandaşları formalite ile meşgul etmeleridir (Celâl, 2017: 155).

4.1.7.Aydın- Köylü ve Aydın-Devlet İlişkisi

“Aydın” kavramı günümüzde çok değinilen bir kavram olmakla birlikte aydın kavramını tanımlayacak sınırlar net bir şekilde çizilmemiştir. Entelektüel ve münevver kelimeleri ile eş anlamda kullanılan aydın kavramı ile ilgili birçok görüş bulunmaktadır. Cemil Meriç entelektüelin yükselen bir sınıfın şuuru olduğunu söyleyerek entelektüelin taslağını şu şekilde çizmiştir:

1) Entelektüel, zamanının irfanına sahip olacaktır. Ülkesinin dilini, edebiyatını, tarihini bilecek, dünyadaki belli başlı düşünce akımlarına yabancı olmayacaktır.

2) Peşin hükümlere iltifat etmeyecek, olayları kendi kafasıyla inceleyip değerlendirecektir (Meriç, 1978: 390).

Şerif Mardin ise aydın kelimesinin Batı'dan geldiğini söyleyerek geleneksel Osmanlı topluluğunda “âlim” ya da “ârif” olarak tanınan kişilerin niteliklerinin “aydın” ve “entelektüel” ifadelerdeki vurguyu vermediğini söyler.

Verimli döneminde kaybettiğimiz çağımızın nadir aydınlarından birisi olan Erol Güngör ise aydın olmayı bir çeşit meslek olarak telakki etmekte ve aydın olmanın kaideleri, mükemmellik ölçüleri, namus ve haysiyeti, meslek nizamı ve ahlakı olduğunu savunur. Aydınların en belirgin özelliği dünyaya büyük kalabalıktan oldukça farklı bakmaları ve menfaat motiflerinin dışında düşünen insanlar olmalarıdır.

Cumhuriyet Dönemi aydınlarını, aydınların Anadolu ve devletle olan ilişkileri bağlamında değerlendirmek çalışmamız açısından sağlıklı olacaktır. Aydınları Anadolu ile olan ilişkileri açısından değerlendirirsek aydınlar kendilerini cahil halkı eğitmekle sorumlu tutarlar. Fakat aydınlar Anadolu ile uyuşamaz ve kendilerini yabancı hissederler. Devlet ile olan ilişkiler açısından ise aydınlar kendilerini bürokrasinin büyük bir parçası olarak görmektedir. Kendilerini sınıflarüstü bir konumda gören Cumhuriyet aydınları bürokratlar ile sürekli iktidar mücadelesi vermişlerdir. İktidarda bulunan seçkinler dışında öğretmenleri de aydın olarak kabul etmek mümkündür. Cumhuriyet döneminde ilkokulların köylere kadar yaygınlaştırılması, orta aydın gruplarından “öğretmenler”i ön plana çıkarır. Yeni ideolojilerin köylere kadar yerleşmesi ve eski ananevi değerlerin değiştirilmesi noktasında Cumhuriyet idaresi, öğretmenlere önemli bir görev yükler (Balcı, 2002: 48).

Aydınlar devletin içinde kadrolaşarak devleti dönüştürmek amacındadır. Aydınların bu amacı yazılan öykü ve romanlara net bir şekilde yansımıştır. Bu dönem öykülerinde Türk aydınının halka olan uzaklığı, aydının köylüyü ve halkı küçümsemesi ve devletin aydınların karşı takındığı tavır belirgin bir şekilde anlatılmıştır. Özellikle Sabahattin Ali Türk aydınının çıkmazlarını net bir şekilde gözler önüne sermiştir.

Sabahattin Ali'nin “Kurtla Kuzu”, “Bir Konferans”, “Fikir Arkadaşı”, “Düşman” ve “Köpek” öyküleri; Sadri Ertem'in “Silindir Şapka Giyen Köylü” ve “Tetkik Seyahati”

öyküleri ve Bekir Sıtkı Kunt'un "Talkınla Salkım" öyküsü Türk aydınının durumunu anlatan öykülerdir.

"Kurtla Kuzu" öyküsü aydın ile devlet ilişkisinde devletin muhalif aydınları işkence ve hapis yoluyla susturarak devlet tarafının acımasız bir tutum sergilemesini gösterir. Öykünün başkahramanı Rifat'ın gazetelerde yazdığı yazılarda bürokrasiye yönelik eleştirileri sebebiyle tutuklanıp işkence görmesi devletin muhalif aydınlara müsamaha göstermediğine işaret etmektedir. Devlet en ufak eleştiride tepkisel yaklaşarak susturmayı hedeflemektedir (Ali, 2017: 107).

"Bir Konferans" aydın ile köylü arasında hiçbir ortaklık olmadığını gösteren ve aydının köylüye karşı kibirli tavrının sergilendiği bir öyküdür. Dönemin aydın tipolojisinin köylünün durumunu anlamayacağı net bir şekilde vurgulanmaktadır. Köyde yatılı okulun açılışı için üst düzey bürokratlar ve köycüler gelmiştir. Köycüler köylünün köyde kalmasını isteyen şehre gelmesini istemeyen gruptur. Açılış için gelenler köylüye bol bol nutuk vermişlerdir. Bu nutuklar aydın kesimin zihniyetini göstermektedir. Onların amacı köylüye yardım etmek, sorunlarına çözüm üretmekten ziyade köylüye gösteriş yapmaktır. Onların takındığı elitist tavır köylüye çok uzaktır. Misafirler açılış sonrası gezerken köylülerle konuşmak isterler. Aralarından köycülük tahsili için Paraguay'a giden birisi köylülere sorular sormakta fakat köylüler anlamaktadır. Bu ise köylü ile aydın arasındaki yabancılaşma işaret eder. Aydın köylünün derdini anlamak gibi bir derdi yoktur. Onun amacı teorik bilgileri ile köylülere karşı edebiyat yapmaktır. Son olarak ise bir iktisatçı kooperatifçilik ile ilgili konferans vermek ister. Köylüler hiç anlamamasına rağmen anladık diyerek cevap vermişlerdir. Köy öğretmeni konferansı kendisinin anlamadığını köylülere nasıl anladıklarını sorduğunda ise köylüler "anlamadık diyelim de bir daha baştan mı anlatsın" diyerek ironik bir cevap vermiştir (Ali, 2017: 75).

"Fikir Arkadaşı" öyküsünde anlatıcı aydın geçinen birisidir. Bir meyhane ortamında avukat arkadaşına bir isteğini arz etmektedir. İsteğini söylerken kendilerinin adi halk gibi düşünemediklerini, entelektüel olduğunu, tahsil ve karakterlerinin buna müsait olmadıklarını söylemektedir. Öyküde ana tema olarak aydın zihniyeti ele alınmamışsa bile bu kısımda aydınların genel eğilimi hakkında ipuçları vardır (Ali, 2017: 62).

“Düşman” devletin kendine uygun aydınlara itibar verdiğini muhalif olanlara ise ceza yöntemi ile susturmaya çalıştığını anlatan bir öyküdür. Öyküde iki mektep arkadaşı üzerinden bu çatışma anlatılmaktadır. Devlete yakın anlayışta olan kahraman eve gittiğinde polis tarafından aranan eski arkadaşını görür. Arkadaşı sosyal nizam için tehlike ve toplumun açık bir düşmanı olarak görülmektedir (Ali, 2017: 66).

“Köpek” okumuş kesim ile köylü arasındaki eşitsizliğin sebebinin aslında bir sınıfsal farklılık olduğunu gösteren trajik bir öyküdür. Amerika’da tahsil gören mühendis yolculuk esnasında çobanı görür ve ona doğru yolu göstermek gibi bir toplumsal vazifesi olduğunu düşünerek konuşmak ister:

“Beni dinle, çoban kardeş” dedi. “Siz daha çok gerisiniz. Bak! Biz, yerimizden, yurdumuzdan kalkıp sizinle konuşmak, derdinizi dinlemek için buralara geliyoruz; siz gözünüzü, kulağınızı dört açıp istifade edeceğiniz yerde, etrafınıza bakınıyorsunuz. Senin ihtiyaçların nedir? Sıkıntıların nedir? Bunları öğrenmek istiyorum, bana bütün kalbini açmalısın. Ben senin kardeşimim. Ha, öyle değil mi?” (Ali, 2017: 30).

Bu ifadeler içten ve köylüyü anlamak için değildir. Ahlaki olarak da yanlış bir tutum içinde olan mühendis köylüye işin edebiyatını yapmaktadır. Çoban ise saf niyetli yaklaşmakta ve ona karşı hiçbir kötülük bulundurmamaktadır fakat onu anlamaya çok uzak bir durumdadır. Çobanın zihninden geçenler ile mühendisin düşündükleri arasında hiçbir ortak payda yoktur. Mühendis ayrılıp yoluna devam ettiğinde çobanın köpeğini kasten araba vurarak öldürür. Bu davranış mühendisin kibrinin açığa çıkmasıdır. Çobandan istediklerini duyamamış ve intikamını bu şekilde almıştır.

“Silindir Şapka Giyen Köylü” öyküsünde aydın ile köylü arasındaki derin mesafeden söz etmek mümkündür. Anlatıcı bir grup arkadaşı ile Orta Anadolu’da gezerken köylülerde silindir şapka görürler. Onların medeniyete eriştiklerini düşünerek etkilenirler. Olayın iç yüzü ise farklıdır. Müteahhidin köylülerin biriken gündeliklerini para yerine şapka vererek ödemesi sebebiyle köylüler şapka giymişlerdir (Ertem, 2017: 49).

“Tetkik Seyahati” aydın ile köylü arasındaki farklılıkların ironik bir durumla anlatıldığı öyküdür. Öykü Sabahattin Ali’nin “Bir Konferans” öyküsü ile benzerlik

gösterir. Öyküde üç profesör bir arabaya binip köye gitmektedir. Köylülere profesörler tarafından konferans verilecektir. Yolculuk esnasında profesörler köylülerin ilim ve irfan düşmanı olduklarını, milletin üniversite adını henüz anmadığını ifade ederek köylüleri eleştirmekte ve onlara cahil gözüyle bakmaktadırlar. Köye gittiklerinde ise onlara teknik ve cehalet konusunda bilgi verirler. Bir profesör köylülerin doğum esnasında kullandıkları eğicin sakat ve ölümlü doğuma sebep olduğunu açıklar (Ertem, 2017: 172).

“Talkınla Salkım” öyküsünde her yıl törenle kutlanan “Ulusal Ekonomik ve Arttırma Haftası” töreni üzerinden taşranın genel panoraması çizilmiştir. Etkinlik için konferanslar düzenlenmektedir. Tertip Heyeti Başkanı Ali Rıza Bey bu yıl için kaza ve şehirlere münhasır olmamasını düşünerek köylerde de olmasını istedi. Bunun için devlet memurlarından bir heyet oluşturdu. Otomobille dolaşan bu heyet köylülere yerli malı için nutuk vereceklerdir. Bu heyetin köylülere bakışı olumsuzdur. Onları cahil olarak görürler ve söylediklerinden hiçbir şey anlamayacaklarını düşünürler. Bir köyde ise köyün akıl hocası Ahmet Çavuş köylülerin zaten yerli malı kullandıklarını gavur malı kullanmadıklarını söyler. Ahmet Çavuş’un cevabı köylü ile şehirli arasındaki derin uçurumu net bir şekilde ifade etmektedir. Aydınlar ve memurlar köylünün yaşayışından haberleri yoktur (Sıtkı, 1937: 5).

4.1.8. Kamu Düzenini Sağlayan Kuvvet: Kolluk Güçleri

Kolluk güçleri geleneksel ve modern devletlerde iç ve dış güvenliği sağlamak gibi toplum için vazgeçilmez işlevler üstlenmektedir. Kolluk kuvvetleri denince aklımıza ilk olarak polis ve jandarma gelmektedir. Polis şehirlerden jandarma ise kırsal alanlardan sorumludur. Ülkedeki iç güvenlikten genel olarak polis ve jandarma sorumlu olmakla birlikte, yasalarda belirlenen alanlarda bu kuvvetlere yardımcı başka kolluk kuvvetleri de bulunmaktadır. Bu özel kolluk kuvvetleri şöyle sıralanabilir: Çarşı ve mahalle bekçileri, gümrük muhafaza örgütü, orman muhafaza memurları, köy korucuları ve kır bekçileri, belediye zabıtası (Toksöz, 1983: 1626).

Kamu düzeninin korunması ve sağlanması amacıyla bürokraside önemli bir işlev üstlenen kolluk kuvvetleri Türk tarihi boyunca itibarını kaybetmemişler ve devletin ve milletin güvencesi konumunda durmuşlardır. Cumhuriyet döneminde yazılan öykülerde de yazarlar kolluk kuvvetlerinin bilhassa taşradaki uygulamalarına değinmişler ve çoğu kez jandarma ve polisin tutumunu eleştirmişlerdir. Özellikle jandarmalar taşrada köylülere karşı hoyratça yaklaşmış ve köylü üzerinde büyük bir korku bırakmışlardır. Öykülerde olaylara çoğunlukla jandarmaların dâhil edildiğini

görmekle birlikte birkaç öyküde polisin de ele alındığını görmekteyiz. Sabahattin Ali'nin "Kurtla Kuzu", "Bir Orman Hikâyesi", "Bir Fırar", "Kamyon" ve "Sıcak Su" öykülerinde; Kemal Bilbaşar'ın "Tandır" öyküsünde; Orhan Kemal'in "Çocuk Ali" öyküsünde; Samim Kocagöz'ün "Güllü" öyküsünde, Sadri Ertem'in "Köylünün Ölümü" öyküsünde ve Reşat Nuri Güntekin'in "Karakolda" öyküsünde güvenlik güçlerinin tutumları ve vatandaşa karşı yaklaşımlar incelenmiştir.

"Kurtla Kuzu" öyküsünde memurluğa ve bürokrasiye ağır bir eleştiri olmakla birlikte mevcut bürokrasinin muhaliflere karşı radikal bir tutum sergilemesi söz konusudur. Öyküde başkahraman Rifat bürokrasi ve hükümet aleyhinde yazılar yazan idealist bir gazetecidir. Yazdığı yazılar sebebiyle ifadesi alınmak üzere içeri alınmıştır. Polis müdürlüğündeki kalem odasında yaşadıklarını şu şekilde dile getirmektedir:

"Gündüzleri odayı dolduran memurların konuşmalarına kulak verdikçe nefsimi itimadım büsbütün artıyordu. Hürriyetime, hatta hayatıma hükmedebilecek durumda olan bu insanların zavallılığı gururumu artırıyordu. O günlerde bunlara elbise, palto, şapka, ayakkabı veriliyordu. Bütün konuştuıkları bundan ibaretti. Birisi, aldığı pabucu bir teki öbürüne uymadığından şikâyet ediyor, öteki, palto provası yapan terziye sövüyor, bir başkası, kendine verilen şapkayı satıp üstüne para ekleyerek daha iyisini alacağından bahsediyordu. Hepsi de hizmetinde buldukları idare makinesinden, devletten, memleketin gidişatından şikâyetçiydiler." (Ali, 2017: 112).

Rifat tutuklu iken hücrede defalarca işkenceler görmüştür. Bu işkenceler esnasında karşılaştığı memurların birer makine haline geldiğini söyler. Bu işkence işini ilk önce vazife olarak yaptıklarını daha sonra ruhunu ekmek parasına satan insan gibi alıştıklarını ve birer makine haline geldiklerini söyler. Öykünün son kısmında ise Rifat ifade alınırken Ankara'dan gelen yüksek rütbeli bir memurla olan diyalogunu anlatır. Yüksek rütbeli memur ifade alınırken Rifat'a şu cümleleri söylemektedir:

"Memurlarımız hakkında müspet kanaatiniz olmadığını tahmin ediyorum. Haklarınız var. Ama insafılı düşünürseniz onlar da mazurdurlar. Tahsilleri, yetişme tarzları nedir ki; bugün devletin verdiği maaşla daha iyilerini bulmaya da imkân yok. Bendeniz Viyana'da buldum. Zabıta teşkilatını tetkik ettim. Lise mezunu olmayan

polis yok. Biz de böyle yapmaya çalışıyoruz. Fakat daha seneler ister. İnşallah, bizde de, şahsa göre muamele etmeyi bilen memurlar yetişecek.” (Ali, 2016: 116).

Yüksek rütbeli memur, Rifat'ın ifadesini alırken bu cümleleri formalite icabı olarak kurmuştur. Formaliteden de olsa, bu cümleler dönemin memurları hakkında bize ipuçları vermektedir.

“Bir Orman Hikâyesi” öyküsünde bürokrasi sermaye sahipleri ile köylüyü karşı karşıya getirmiş ve köylüye karşı acımasız bir tutum sergilemektedir. Öykünün ana kahramanı yaşlı adam anlatıcıya olayı acıklı bir biçimde anlatmaktadır. Yaşlı adamın şu sözleri köylünün dış dünya ile olan bağlantısını gözler önüne sermektedir:

“Babalarımız dedelerimizden, biz de babalarımızdan ne gördükse onu yapıyor, tıpkı onlar gibi yaşıyorduk. Bundan memnunduk. Zaten yeryüzünde başka bir şeyin de olabileceğini bilmiyorduk ki memnun olmayalım. Bütün vazifemiz, bize verilen emanetleri oğullarımıza vermek, onlara da böyle yapmalarını söylemek zannediyorduk. Dışarıdan gelecek bir elin bunların hepsini altüst edeceğini düşünmüyorduk bile... Bir gün hükümetin bir şirkete ormanın öbür başında işlemek müsaadesi verdiğini duyunca, ihtimal bunun ne demek olduğunu pek bilmediğimizden, hiç aldırış etmedik.” (Ali, 2017: 82).

Bu sözlerden anlaşılacağı üzere köylüler dış etkilerden uzak bir şekilde kendi hayat tarzları doğrultusunda bir yaşam sürmektedirler. Yalnız devlet eliyle gelen şirket köylünün yaşamını altüst etmiştir. Köylünün en değerli varlığı olan orman köylülerin gözleri önünde yok olmaktadır. Bu yok oluşa dayanamayan köylüler direnişe geçmiştir. Bu direniş karşısında şirket türlü dolaplar çevirerek köylünün odunu satamaz hale gelmiştir. Bu durum karşısında elinden bir şey gelmeyen köylü ormanın ellerinden alınmasına razı gelmiştir. Köyün yaşantısı değişmiştir, hiç kimsenin yüzünde gülecek takat kalmamıştır. Son bir koru kalmıştır sadece köylünün elinde. Köylü beş altı yüzlük bu koruyu şirkete kaptırmamaya kararlıdır. Köylü direnişe geçer ama bürokrasinin acımasızlığı ile karşılaşır. Direniş karşısında şirket çalışanları geri çekilir. Kasabadan hükümet memuru gelir. Hükümet memuru iki jandarmaya köylüleri sürmesini söyler. Buna karşın köylü karşılarındakilere saldırmaya başlar. Ertesi gün jandarmalar köye gelip çocuklar ve koca karılar dışında köy halkını iplere bağlayıp kasabaya götürür. Bürokrasi köylüyü sermaye sahipleri karşısında hiçe saymış ve köylüye sert yüzünü göstermiştir.

“Bir Firar” öyküsünde jandarmanın köylüye uyguladığı şiddeti ve taşrada hukukun izlerine rastlamadığını görüyoruz. Yaşadığı dönemin taşrasını bir ayna gibi öykülerine yansıtan Sabahattin Ali bu öyküsünde yeni kurulan devletin taşradaki temsilcisi olan jandarmanın koy halkına uyguladığı eziyetlerden birini acıklı bir biçimde gözler önüne sermiştir. Bayram namazında İmamköy Camii hırsızlar tarafından soyulmuştur. Takibe çıkan jandarmalara yüzbaşı failin bulunması için sıkı sıkı tembihlemiştir. Hırsızlarda kaçmış olacağı için jandarmalar köyün serserisi İdris’i tutup döve döve camiye soyduğunu itiraf ettirmişlerdir. Gözleri kararınca kadar dayak yiyen İdris bununla da kurtulamamıştır. Şimdi çaldıkları eşyaların yerini söylemek zorundadır. O an aklına yaşlı bir kahveci olan Süleyman Ağa gelir. Süleyman Ağa’nın ismini söyledikten sonra pişmanlık duyar ve aklından şunları geçirir:

“Nereden aklına evvela bu zavallının ismi gelmişti?.. Şimdi candarmalar, hiçbir şeyden haberi olmayan ihtiyarı yatıracaklar ve döveceklerdi. Gebertinceye kadar döveceklerdi” (Ali, 2017: 93).

İdris’in aklından bu düşünceler geçerken köye yaklaşmışlardı. İdris köyün girişinde araçtan kendini atıp jandarmalardan kaçmaya başlar. Öykü jandarmaların İdris’i vurmasıyla ve İdris’in son nefesinde Süleyman Ağa’nın ve kendisini suçlu olmadığını söylemesiyle trajik bir sonla biter.

“Kamyon” öyküsünde köyde mahsullerin para etmemesi ve vergilerin ödenmemesi hasebiyle geçim sıkıntısı yaşayan ve bunun üzerine İzmir’e fabrikaya gitmek isteyen bir gencin trajik bir sonla biten macerası anlatılır. Yolculuk için kamyon binen gencin yol parası yoktur. Kamyon İzmir’e varmadan önce yol parası toplanmaktadır. Delikanlının amacı ise yol parası toplanmadan önce kamyonu atlayıp kalan yolu yürüyerek gitmektir. Yolculuk boyunca sürekli korku içinde olan genç atlar fakat dengesini kaybederek başını taşlara çarparak dereye yuvarlanır. Öyküye baktığımızda gencin yolculuk esnasındaki korkuları dönemin köylü ve güvenlik güçleri arasındaki ilişkileri hakkında ipucu vermektedir. Delikanlının yolculuk esnasındaki korkularını anlatan şu ifadeler net bir şekilde köylünün jandarma ile ilişkisini anlatmaktadır:

“Ya candarmaların eline düşerse?.. Ya şoför parayı vermeden atlayıp kaçtığını karakola haber verirse?.. O zaman candarmalar kendisini dövmezler

miydi? Acaba candarmaların dayağı mı daha kötü idi, şoförün dayağı mı?” (Ali, 2017: 16)

“Sıcak Su” öyküsünde askerî bürokrasinin ve jandarmanın köylüye karşı yaptığı akıl almaz ve son derece ahlaksız hareketleri anlatılmıştır. Köye İsmail’i aramak için dördüncü defa gelen jandarmalar İsmail’i bulamamaktadırlar. Yüzbaşı jandarmalara söylemedik laf koymamaktadır ve jandarmalar bu sefer İsmail’i bulup teslim etmek mecburiyetinde hissederler. İsmail’in evine aramaya gittiklerinde İsmail’in karısı ile karşılaşır. İsmail’i evde bulamayan jandarmalardan birisinin söylediği şu sözler jandarmanın köylüye karşı tavrının vehametini göstermesi açısından dikkat çekicidir:

“İsmail herhalde uzakta değildir, bize teslim olmaya gelmezse, karısının ırzını kurtarmaya da gelmez mi?..” dedi, sonra daha yavaş bir sesle ilave etti: “Ben şimdi Emine’yi yakalayıp mindere atarım, bağırsa, nasıl olsa İsmail dayanamaz, neredeyse çıkar gelir. O zaman kapının yanında bekler, ya ölüsünü, ya dirisini yakalarsın... Bağırmazsa... Eh, ne yapalım... Bir kere de sen denersin!..” (Ali, 2017: 36).

İfadelerden anlaşılacağı üzere öykünün sonunda jandarmalar kadının ırzına geçmişlerdir. Bu olayı jandarmanın köylüye karşı insaniyetten uzak olan tutumunun en çarpıcı örneği olarak göstermek mümkündür.

“Tandır” öyküsünde taşradaki üst düzey bürokratların vatandaşa karşı önyargılı ve acımasız tavrı, bürokratik çarpıklık ve bürokratik silsilenin yarattığı bozukluklar ele alınmıştır. Vilayete bir ordu müfettişi gelmek üzeredir. Şehirdeki bürokratlar gergin bir bekleyiş içerisinde. Bilhassa vali mesai zamanında gelmesine rağmen müfettişe beddualar yağdırmaktadır. Çünkü vali, özel konağındaki hamam dairesinden, soğuk duşundan ve şezlongundan mahrum kalıp sıcak odasında onu beklemektedir. Bu durum bürokratların görev bilincinden ziyade rahata olan düşkünlüğünü gözler önüne sermektedir. Müfettiş gelmeden evvel bir köylü “Vali paşayı gorcam; bırakın yahamı!” diyerek vilayete girmek ister. Bunu gören vali hiddetlenir ve köylüye şunları söyler:

“Eşkiya mısın sen be? İnsan zorla komşusunun evine bile giremez. ‘Vergi vereceksiniz, gelin! deriz; dağa çıkarsınız. ‘Yol yapacağız, kazmanızı alın gelin!’ deriz; tarlalara savuşursunuz. ‘Oy atacağız, toplanın!’ deriz; kahveden

çıkamazsınız... Sonra Osman, öküzünüzü öldürür, hükümet kapısına koşarsınız. Hüseyin, kızınızı kaçıtır, konak kapısını aşındırırsınız. Hatta girme deseler kapıyı kırarsınız!” (Bilbaşar, 2015: 160).

Bu ifadeler bürokrasinin net bir resmini göstermektedir. Bürokrasi ile vatandaş arasında derin uçurumlar vardır. Köylü bürokrasiye çok uzak olmakla birlikte vazifelerini yerine getirmemektedir. Bürokrasi ve vatandaş işbirliği yoktur. Vatandaş bürokrasiye sadece başına olumsuz bir olay geldiğinde ihtiyaç duymaktadır. Öykünün devamında vali köylüde bir suçlu tipi olduğunu söyler ve tahkikat yapılmasını ister. Köylü polisler tarafından yakalanarak karakola götürülür. Orada ayakları zorla tandıra sokulur. Bürokrasi acımasız yüzünü vatandaşa karşı göstermektedir. Hâlbuki köylü okul için gelmiştir. Müfettiş şehre geldiğinde ise vali yaranmak ve kötü görünmemek için olumlu izahat vermiştir. Şehirde her şeyin çok olumlu olduğunu ve halkın seve seve vergileri verdiğini söylemektedir. Bu durum bürokrasideki denetim mekanizmasının oturmadığını ve her şeyin nümayişten ibaret olduğunun göstergesidir. Öykünün son kısmında ise müfettiş sokakta iki jandarma ve bir polisin arasında sürüklenen köylüyü görür. Köylü her şeyi baştan sona müfettişe anlatır ve müfettiş vali dâhil tüm sorumluları görevden alır.

“Çocuk Ali” öyküsünde köylü-jandarma ilişkisi farklı bir çerçevede ele alınmıştır. Bu öyküde köylü bürokrasiye uzak değildir ve köylüler ortaklaşa işlenen bir suç karşısında işbirliği yapar. Jandarmaya yalan söyleyerek olayın kendilerine pahalıya mal olmasının önüne geçerler. Köylüler kömür yakarken civar ormana ateşi kaçıtırılar. Ormanın büyük bir kısmı zarar görür. Mesele büyümeden korucularla anlaşılır ve olay örtbas edilir. Yalnız köyde yayılan dedikodunun jandarmanın kulağına gitmesinden endişe duyarlar. Bunun için Dul Ayşe’yi kandırarak on iki yaşındaki oğlu Ali’yi tutanakla suçlu gösterirler. Ali ise kavuşturma gereğince yargılanır ve iki gün hapis cezası çeker (Kemal, 2017: 106).

“Güllü” öyküsünde bir jandarma kumandanının kasabalılar üzerinde ne kadar etkili bir nüfuzu olduğunu gösteren bir olay anlatılmıştır. Kâmil kasabaya gelen kumpanyadaki Güllü’ye âşık olmuş ve onlarla birlikte gitmek ister. Kâmil’in anası ise gitmemesi için jandarma kumandanı Nazif Bey’in yanına gidip onun oğluyla konuşmasını istedi. Jandarma kumandanı Nazif Bey, kasabanın, bu delikanlılara göre Allah’ıdır. Ondandır dayak yemek, çocukluklarında babalarından yedikleri dayak kadar tabiidir. Öykünün sonunda Nazif Bey kumpanya giderken Kâmil’in gitmesini engeller (Kocagöz,1941: 3).

“Köylünün Ölümü” öyküsünde köylünün çektiği yoksulluk ve eziyetler bir batıl inanışla harmanlanarak anlatılmıştır. Öykünün boşunda oyukta bulunan bir cesetten bahsedilir. Jandarma takipten, köylüler ise sürekli ifade vermekten çekindiği için intihar ettiği kaydedildi. İşin aslını anlatıcı buradan itibaren anlatmaya başlar. Köyde harp zamanından dolayı çift sürmek için öküz kalmamıştır. Köyün çift sürmek için tek bir öküzü vardır. Köylüler sıra ile bu öküzü kullanırlar. O gün de sıra öykünün başında bahsedilen köylüdedir. Tarlasına giderken jandarma ile karşılaşır. Yol vergisini vermediği için on günlük yol yapmak için jandarma zorla götürür. Köye geldiğinde ise hem topaldır hem de tarlası sürülmemiştir. Aç kalacağını düşünerek dilencilik yapmaya başlar. Dilencilik ile iyi geçinirken köye şimendifer yapılacağını haber alır. Köyün yakınındaki evliya mezarı da tren güzergâhına düştüğü için mezarı köyün içine alacaklardır. Dilenci böyle iyileşeceğini ve para kazanamayacağını düşünür. Köyden uzaklaşmaya karar verir. Köyden giderken tren sesini evliya sesi sanarak korkar. Korku ile koşarken oyuğa düşer ve ölür. Burada köylünün yoksulluk çekmesi ve adamın yol vergisi vermediği için ceza alması bürokrasinin katı tutumu ve köylünün durumundan uzak olduğuna işaret eder (Ertem, 2014: 87).

“Karakolda” öyküsünde kadın-erkek arasındaki bir konuşmayı polisin büyüterek karakola aksettirmesi anlatılmaktadır. Nizamettin Efendi muhasebe başkâtibidir. İşten çıkınca durakta beklerken ıslanan bir hanımefendi görür. Ona şemsiyesini vermek ister fakat hanımefendi kabul etmez. Bu olayı gören bir polis memuru, Nizamettin Efendi'ye hanımefendinin nesi olduğunu sorar. Nizamettin Efendi ise tersleyerek cevap verir. Bunun üzerine polis toplumun ahlâkından sorumlu olduğunu söyleyerek karakola götürür. Polisin bürokrasiyi temsil ettiğini düşündüğümüz takdirde burada toplumsal yaşayışa bir müdahale söz konusudur. (Güntekin, 2009: 125).

4.2. Memurların Yaşam Tarzı ve Memur Tipleri

4.2.1. Aile Hayatı ve Yaşam Tarzı Açısından Memurlar

İncelenen öykülerde memurların sosyal yaşamı bağlamında daha çok köylerde ve kasabalardaki memurların yaşayışları ve gittiği mekânlar ele alınmıştır. Özellikle eğlence mekânları memurların en fazla zaman geçirdikleri yer olarak göze çarpmaktadır. Memurların bir kısmı gittiği yerlerde kötü alışkanlık edinerek toplum

içindeki itibarını kaybetmektedir. Taşraya giden memurlar kendilerine uygun bir aktivite edinmekte zorlanırlar. Taşrada zaman geçirilebilecek tek mekân vardır. Memurlar bu mekân sahibi ile iyi geçinirler ve bürokrasi işlerinde o mekân sahibine ayrıcalık sağlarlar. Öykülerde memurların kısıtlı sosyal yaşamı; memurların ahlaka aykırı işler peşinde koşmaları, eğlence mekânının sahibinin işini görmeleri ve eğlence mekânının sahiplerinin bu durumu kullanmaları üzerinden eleştirilmektedir. Sabahattin Ali'nin "Komik-i Şehir", "Hanende Melek", "Selam", "Arap Hayri" ve "Bir Skandal" öykülerinde; Kemal Bilbaşar'ın "Hacı Emmi'nin Damadı", "Kadırga", "Çancı'nın Karısı" ve "Cevizli Bahçe" öykülerinde; Samim Kocagöz'ün "Hasan Almaz Basan Alır" öyküsünde; Reşat Nuri Güntekin'in "Sönmüş Ocak" öyküsünde; Memduh Şevket Esendal'ın "Rüya Nasıl Çıktı?", "Haşmet Gülkokan" ve "Haydar Bey'in Sakalı" öykülerinde; Umran Nazif Yiğiter'in "Namus" ve "Musa Çavuş'un Oğlu" öykülerinde; Tarık Buğra'nın "Buhran" öyküsünde; İlhan Tarus'un "Bir Kasabanın Ruhı" öyküsünde ve Fahri Celâl'in "Bunaklar" öyküsünde memurların sosyal yaşamından izler bulmak mümkündür.

"Komik-i Şehir" öyküsü seyyar bir şekilde Anadolu'da dolaşan kumpanyadaki Rahmi ile Viktor'un acıklı durumunu anlatır. Öyküden hareketle Anadolu'da kazalarda sosyal bir aktivite olarak kumpanyaların olduğunu ve bütün memurların bu kumpanyalara katıldığını söylemek gerekir. Oyunların oynanacağı sahne daha tamamlanmamıştır fakat içinde oyun sahnelenebilmektedir. İlçedeki memurlar erkenden locaları doldurmuştur. İlçe halkının kadınları ise bu gezgin kumpanyaları benimseyememiştir, kadınlar kumpanyanın geldiğini duyunca beddua etmektedirler. Tiyatronun yeni yapılması ve bu tiyatroya memurların ağırlık vermesi tiyatroların memurların sosyal yaşamına canlılık katmak için yapıldığını göstermektedir (Ali, 2017: 122).

"Hanende Melek" öyküsünde bir kasabada memurların yaşantılarına dair izler vardır. Öykünün başkişisi Hanende Melek saz ekibiyle kahvede şarkı söyleyen bir kadındır. Davavekili Hüseyin Avni Efendi evli ve çocuğu olmasına rağmen Hanende Melek'e aşık olmuş parasını ona yediren yaşlı bir tiptir. Kasabadaki bekar öğretmenler de vakitlerini kahvede geçirmektedirler (Ali, 2017: 15).

"Selam" öyküsünde anlatıcı Bursa'ya ahababını görmeye gitmek için yola çıkmıştır. Yolculuk esnasında Orhangazi'de otobüsü kaçırmış ve orada kalmak zorunda kalmıştır. Kaldığı süre içerisinde kasaba ile ilgili gözlemlerini aktarmaktadır.

Kasabada memurların kahvede kâğıt oynamaktadır. Bunun dışında kasabanın ve memurların en büyük eğlencesi şehre gelen kumpanyalardır (Ali, 2017: 59).

“Arap Hayri” öyküsünde kundura boyacılığı yapan ve bürokratların paylaşılmayan adamı olan Arap Hayri'nin acıklı son ile biten küçük hayatı anlatılmaktadır. Bu öykü üzerinden Anadolu'nun sessizliğinin resmi çizilmiştir. Anadolu'ya giden memurlar oradaki kumpanyalardan ve içkili eğlencelerden başka kendilerine bir aktivite bulamamaktadırlar. Anlatıcı Anadolu'yu içlerine kapanmış küçük kasabacıklardan oluşan küçük bir dünyaya benzemektedir:

“Mektep kitaplarındaki haritalarda bir insan eli kadar küçük görünen Anadolu, çeşit çeşit, birbirine benzemez insanlarla doludur. Öbek öbek kasabacıklar, kendi içlerine kapanmış birer dünyadır. Gerçi, bozkırları almış kilometre ile geçen trenin ara sıra durduğu تنها istasyonlardan veya tenezzüh otomobillerinin yarım saat için mola verdiği ağaçlı hükümet meydanlarından bu dünyayı görebilmek kolay, hatta mümkün değildir, fakat yirmi beş yolcu taşıyan bir Şevrole kamyonla buralara gelip üç dört gece kiraathanenin üstündeki otel kılıklı yerde yahut avlusu çamur ve benzin kokan handa kalanlar, eğer kör değilse, hayatın akışına sessizce uyup giden, başlı başına bir dünya görürler (Ali, 2017: 36).

“Bir Skandal” öyküsünde Anadolu'ya açılan idealist ve genç bir öğretmenin izlenimleri ile Anadolu'da halkın ve memurların yaşantısı yansıtılmaktadır. Öğretmen şehre gittiğinde ilk olarak şehrin aydınları ve memurları ile temas kurmuştur. Mektepteki öğretmenler sürekli kulüp benzeri yere gitmekte ve orada eğlenmektedirler. Öğretmen orada insanların saçma konularda tartıştıklarını ve öğretmenlerin profillerini anlatmıştır. Orta Anadolu'da memurlar zamanlarını dedikodu yaparak veya poker, tombala oynayarak geçirmektedirler. Memurların fikir ihtiyacı için değil karın doyurmak, iyi giyinmek ve güzel kadın alabilmek için memur olduklarını söyleyerek memurların kimliği eleştirilmektedir. Bu ortamdazamanla sıkılan memur köyle iç içe olmaya başlamıştır. Bu durum şehirdeki memurların kendi ayarında olmayan insanlarla vakit geçiriyor şeklinde öğretmeni ayıplamasına neden olmuştur. İdealist öğretmen asılsız dedikodular ile ayrılmak zorunda kalmış zamanla idealistliğini kaybeden bir hal almıştır (Ali, 2017: 76).

“Hacı Emmi'nin Damadı” öyküsünde kasabada memurların zamanlarını geçirdikleri Narlıbahçe isimli bir mekân üzerinden memurların sosyal yaşamlarına eleştirel bir bakış vardır. Narlıbahçe gündüzleri memurların nargile içtiği bir kır

bahçesi kimliği taşıırken akşamları ise saz heyetlerinin ve şarkıcı kadınların sahne aldığı bir gazinoya dönüşür. Memurlar da bu eğlencelerde halktan ayrı bir yerde oturarak halka karışmak istemezler. Ayrıca gazino işletmecileri kadınları yüksek rütbeli bekâr memurların evine yollamaktadırlar. Bu mekânlar taşradaki memurların vakit geçirebildiği nadir mekânlardır. Sazlı eğlenceler, içkili âlemler ve kumpanyalar böyle yerlerde sergilenmektedir. Ayrıca kaymakam gibi üst rütbeli memurlar böyle mekânlarda ziyafet vermektedirler. Bu mekânlar taşradaki memurların sosyal yaşamı için vazgeçilmez bir öneme sahip olmasına rağmen kasaba halkı, özellikle kadınlar böyle mekânlara olumsuz bir şekilde bakmaktadır. Mekânların kasabanın ahlakını değiştirdiği düşünülmektedir (Bilbaşar, 2015: 27).

“Kadırga” öyküsünde Karadeniz’de B. İsimli kasabanın yaşayışı ve halkın hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu kasabadaki memurlar alışılanın aksine kasabayı çok sevmekte ve gitmek için yol gözlememektedir:

“Oraya dışarıdan gelen bekâr memur ve öğretmenler bile çoğunlukla niçin gideceklerini, ne yapacaklarını bilmeyen kör bir umut ve özleyişle yola çıkan, başka taşra memur ve öğretmenleri gibi, İstanbul’a kaçmak için küçük tatilleri gözlemezler (Bilbaşar, 2015: 166).

“Çancı’nın Karısı” öyküsünde Doğu Anadolu’da bir köye göreve giden öğretmen kahraman anlatıcıdır. Bu öğretmenin ağzından buradaki memurların hiçbir şekilde buraya yerleşmek ve alışmak istemedikleri anlaşılmaktadır. Bunun sebebi memurların halkın yaşayışını benimsememesi ve memurların eğlence olanaklarının hiç olmamasıdır. Öğretmen handa kalacağı zaman bu gerçekle karşılaşmış ve dile getirmiştir:

“Cumhuriyetin çeyrek yüzyıllık ömrüne rağmen, hâlâ yurdun bu köşesinde eğreti bir hayat süren, yerleşmek için hiçbir heves ve gayret göstermeyen memurların ailece, bir çeşit pansiyon haline getirdikleri handa, şişman hancı kadının ikram ettiği, kirli yün kokan yatağını seve seve kabul ettim.” (Bilbaşar, 2015: 332).

“Cevizli Bahçe” öyküsünde Müezzinoğlu’nun mülkünde olan Cevizli Bahçe memurların dinlenme yeridir. Kasabanın bütün resmî işleri burada görüşülmektedir. Kasabaya yeni gelen bütün memurlar buraya gelip soğuk ayran içmeli ve eriğini yemelidir. Bu mekândan dolayı Müezzinoğlu’nun devlet dairelerinde itibarı büyüktür. Kasabalı birçok devlet işini Müezzinoğlu aracılığıyla halletmektedir. Cevizli Bahçe

gece içkili eğlencelerin olduğu, kadın oynatıldığı gündüzleri ise daha ziyade bir kır bahçesi görünümündedir (Bilbaşar, 2015: 349).

“Hasan Almaz Basan Alır” öyküsünde kısa bir şekilde memurların kasaba yaşantısına değinilmiştir. Kahveci dışardan gelip kendini pazarcı diye tanıtan kişiye kasabadaki memurların işten çıkınca kahveye tavla oynamaya ve hava almaya geldiklerini söylemektedir (Kocagöz, 1946: 50).

“Sönmüş Ocak” öyküsünde geçim sıkıntısı çeken bir öğretmenin zengin bir aileden gelen eşiyle olan ilişkisi anlatılmaktadır. Öğretmen eşine süslü ve gösterişli bir sosyal yaşam temin edemediği için kadın Kıbrıs’a gitmeye niyetlenir. Tren bozulduğu için gidemeyen kadın eve geri dönmek zorunda kalmıştır (Güntekin, 2009: 57).

“Rüya Nasıl Çıktı?” öyküsünde Postacı Tevfik Efendi’nin batıl inancı yüzünden kaygılı bir ruha bürünmesi anlatılmaktadır. Arkadaşının gördüğü rüyayı kötüye yoran Tevfik Efendi’nin kaygılı ruh hali sosyal yaşamına yön vermektedir (Esendal,1983: 58).

“Haşmet Gülkokan” öyküsünde Hesap İşleri Kaleminde yoklama masası görevlisi olup kendi hâlinde, sıradan ve neşeli bir memur olan Haşmet Gülkokan’ın günlük yaşantısı yansıtılmıştır. Haşmet Gülkokan memur maaşlarının yetersizliği sebebiyle sıkıntı çeken fakat neşesini kaybetmeyen birisidir. Esnafla saatlerce konuşup ekonomik davranmaya çalışan Haşmet Gülkokan, toplum tarafından sevilen ve ilişkileri iyi olan hayat dolu bir memurdur (Esendal,1983: 74).

“Haydar Bey’in Sakalı” öyküsünde şehrin bürokratlarının eşleri ile katıldığı kumandanın evinde verilen ziyafet gecesi anlatılmaktadır. Gecenin sonunda ise bürokratlar poker oynamaya başlamıştır. Şehir merkezindeki memurlar taşradaki memurlara göre şanslıdır. Eğlence mekânları yerine verilen ziyafetlerde toplanan memurlar bu toplantılar eşleri ile katılmakta ve poker gibi kumar oyunları ile vakit geçirmektedirler (Esendal,1983: 139).

“Namus” öyküsünde anlatıcı öykünün asıl olayına giriş yapmadan evvel kasabadaki memurların yaşantısının panoramasını çizmektedir. Hükümet doktoru ile savcı kasabada tek oturulacak yer olan Musa Çavuş’un kır kahvesinde oturmaktadır. Doktor su kenarındaki hasıra sırt üstü uzanmıştır. Savcı gazete ve kitap okumakla

birlikte nargile içmektedir. Yargıç pazar günleri erken avlanmaya çıkmaktadır. Nüfus memuru ise kasabanın yerlisi olduğu için tarlasına gitmiştir. Savcı diğer memurların aksine kitaplarını okuyarak ya da yazın haftalık kışın ise on beş günde bir gelen gazeteleri okuyarak vaktini geçirmektedir (Nazif,1948: 49).

“Musa Çavuş’un Oğlu” öyküsünde memurların kasabada zaman geçirdikleri bir mekân olarak Musa Çavuş’un dükkânından söz etmek mümkündür. Kasabada insanların birlikte oturabileceği iki mekân vardır: Körağaların eski kahvesi ve Musa Çavuş’un Dükkânı.

Kasabanın ileri gelenleri yaz boyunca dükkânın önüne sandalye atıp otururlar veya dükkânın arkasındaki servilere hasır serip uzanırlar. Kışın ise dükkân meyhaneye dönmektedir. Kaymakam dahil bütün memurlar toplanıp içkili toplantılar düzenlenmektedir (Nazif,1948: 109).

“Buhran” öyküsünde evli bir memurun aile hayatı anlatılmaktadır. Memur şehirde bürokratların eğlenebildiği bir yer olan kulübün manzarasını anlatarak memurların sosyal yaşamına değinmiştir. Kulüpte kaymakam ile emniyet amiri tavlama oynamakta diğerleri ise briç oynamakta ya da siyasetten ve pokerden bahsetmektedir. Öykünün anlatıcısı ve kahramanı olan memur ise ceza hâkimi le piket oynamaktadır (Buğra,1949: 87).

“Bir Kasabanın Ruhı” öyküsünde başkâtip, telgrafçı, sandık emini, hususi muhasebe memuru, ziraat memuru ve tapu memurunun olduğu içkili bir mecliste geçen diyaloglar ve tapu memuru ile sonradan gelen imam arasındaki tartışma anlatılmıştır. Bu mecliste geçen konuşmalar dönemin tartışmaları ile ilgilidir. Tapu memurunu köy imamına karşı ağır ithamlarda bulunarak onu yobaz olarak nitelendirmektedir. Diğer memurlar ise onun yobaz olmadığını savunular. Bunun üzerine tapu memuru birçok inkılâp ve savaşın bunun için verilmediği savunur. Öyküde tapu memuru ve imam üzerinden dönemin çatışması işlenmiştir (Tarus,1947: 35).

“Bunaklar” öyküsünde Osmanlı paşasının oğlunun Paris’ten gelince geçirdiği değişim anlatılmıştır. Lüks bir yaşam içerisinde büyüyen Rüsuhi Bey babası tarafından Paris’e gönderilmiş ve yıllarca orada kalmıştır. Çocukları Avrupa’ya göndermek Osmanlı aydın ve elitlerinin âdetidir. Rüsuhi Bey Fransa’dan gelince

giyimi, kuşamı, tavırları ve davranışlarına varıncaya kadar her şeyi değiştirmiştir (Celâl,2017 200).

4.2.2.Memur Tipleri

Olumlu- İdealist Memurlar

İncelenen öykülerde kahramanlar bireysel olarak ele alındığında idealist, ahlakî erdemlere sahip ve olumlu özellikler gösteren memurlara rastlamak mümkündür. Sabahattin Ali'nin "Çilli", "Komik-i Şehir", "Asfalt Yol" ve "Bir Skandal" öykülerinde; Kemal Bilbaşar'ın "Müsakkafat Kâtibi Sırrı" ve "Teşekkür Telgrafı" öykülerinde; Haldun Taner'in "Dairede Islahat" öyküsünde; Samim Kocagöz'ün "İnce Hastalık" öyküsünde; Sait Faik Abasıyanık'ın "Kıskançlık" öyküsünde; Reşat Nuri Güntekin'in "Bir İstifa", "Sahte Banknot" ve "Yağmur" öykülerinde; Sadri Ertem'in "Vizite Para Almayan Hekim" öyküsünde; Bekir Sıtkı Kunt'un "Avcı Hattı" ve "Karikatür" öyküsünde ve Fahri Celâl'in "İmbikciyan Efendi" öyküsünde bu tarz kahramanlara rastlanır.

"Çilli" öyküsünde kendisinden yardım isteyen eski bir öğrencisinin derdini dinleyen ve ona yardım etmeye çalışan bir öğretmen profili vardır. Bir bar ortamında eski öğrencisi ile karşılaşan öğretmen, öğrencisini tanır ve onunla konuşmaya başlar. Eski öğrencisi bar ortamında çalışmaktadır ve bir çocuğu vardır. Çocuğu babasından habersiz büyüten kadın hocasından Ankara'da çocuk yuvasına gönderilmesi için yardım ister. Hoca ise öğrencisinin hikâyesini dinler ve elinden geleni yapacağını söyler (Ali, 2017: 63).

"Komik-i Şehir" öyküsünün genelinde olumsuz özellikleri ön plana çıkan memurlar bulunmakla beraber Rahmi Viktor'u aramaya giderken köy muallimlerinden yol sormaktadır. Bu köy muallimleri tezek alevinden ısınan çocuklara bir kerpicin üstüne oturarak ders anlatmaya çalışan idealist kimliğe sahip bireylerdir (Ali, 2017: 122).

"Asfalt Yol" öyküsünde fedakâr bir köy öğretmenin köylü halkı için mücadelesi ve bu mücadelenin hüsrarla sonuçlanması anlatılmaktadır. Aynı zamanda anlatıcı olan köy öğretmeni altı aydır kapalı olan okulu açmakla işe başlamıştır. Öğretmen bunun dışında köydeki diğer meselelerin çözümü için

uğraşmayı da kendine dert edinmiştir. Köyün yol meselesinin çözümü için dilekçeler gönderir. İdealist ve mücadeleci ruhlu öğretmenin karşısına kazadaki bürokratlar engel olmaya çalışır ve okul dışındaki işlerle uğraşmaması istenir. Köy öğretmeni bu mücadelesini tek başına sürdürmeye devam eder. Köylüler ona destek vermediği için onlara sitem eder:

“Hâlâ hiçbir şey çıkmadı... Galiba bu yolu yapmayacaklar. Köylü de bana yardım etmiyor. Pek ölü mahluklar... Belki de pek akıllı mahluklar da, boşuna yere uğraşmak istemiyorlar. İçimde hiç şevk kalmadı (Ali, 2017: 10).

Köy öğretmeni aynı zamanda köylülere hak aramayı da öğretmiştir. Köylünün biri kazaya gittiğinde dilekçelerine cevap alamayınca hakkını aramaya çalışmıştır. İdealist köy öğretmeni yol meselesi için uğraşır fakat yol onun uğraşları ile değil köye gelecek vali için yapılır. Yol yapılıncaya kadar yol zarar görmesin diye kağnıların ve öküz arabalarının girmesi yasaklanır. Mağdur olan köylüler suçu öğretmeni de bulur. Öyküde idealist ve mücadeleci bir ruh haline sahip bir memurun hüsrana uğraması acı bir durumdur. Bürokrasimiz böyle kimliğe sahip memurlardan ziyade hiçbir şeye karışmayan kendi halinde olan memurlar için daha uygundur. Yazar da köylünün aydınlanması için çabalayan bu öğretmenin ve bu ruha sahip olan memurların engellemelerle kulvar dışına itileceği mesajını vermektedir.

“Bir Skandal” öyküsünde de tıpkı “Asfalt Yol” öyküsünde olduğu gibi taşraya giden heyecanlı bir muallim portresi anlatılmaktadır. İdealist ruhlu öğretmen taşranın içler acısı durumunu gözlemler ve oradaki memur takımını eleştiri yağmuruna tutar. Diğer memurların itiraf edemediği durumları açıkça ifade etme cesareti gösteren muallime memur arkadaşları olumsuz bir gözle bakar. Öğretmen ise daha çok halk ile iç içe olur. Bir dedikodu yüzünde kasabadan ayrılmak zorunda kalır. “Asfalt Yol” öyküsünde olduğu gibi bu öyküde de idealleri peşinde koşan memurlar bürokraside ve toplum hayatında kendine yer edinmekte güçlük çeker. Anadolu’ya yardımcı olmak isteyen, Anadolu halkının sorunlarını kendine dert edinen bu insanlar ne halkta ne bürokraside kendilerine karşılık bulabilirler. Mücadelelerini sürdürmesine rağmen bir şekilde engellenirler ve buldukları muhiti ümitsizce terk etmek zorunda kalırlar (Ali, 2017: 76).

“Müsakkafat Kâtibi Sırrı” öyküsünde müsakkafat amiri Hasan Efendi görev bilinci olan, hak ve hukuk gözetken bir devlet memurudur. Öyküde görevini yerine getirmeyen, devlet işlerinden daha çok parti ve ocak işleri ile ilgilenen müsakkafat

kâtibi Sırrı ile olan çatışması anlatılır. Hasan Efendi burada olumlu bir memur örneğini temsil ederken mağdur duruma düşen de kendisidir. İşlerini aksattığı için Sırrı Efendi'yi mal müdürüne şikâyet eden Hasan Efendi, mal müdürünün cevapları karşısında hüsrana uğrar. Çünkü Sırrı Efendi'nin kaymakamdan izni vardır ve mal müdürü Hasan Efendi'yi sürgüne gitmekle tehdit eder. Bu durum karşısında Hasan Efendi'nin verdiği cevap onun memur kimliğinin görüntüsünü vermektedir:

“Önce namus, sonra vazife... Allah'ın da, Peygamber'in de, partinin de, hükümetin de istediği bu... Üst tarafı senin ve senin gibilerin uydurduğu bir 'Ali Cengiz' oyunu... Eğer hükümet bana, “Şark vilayetlerinde çalış!” derse, amenna! Orası da benim vatanım... Beni, çocuklarımı İstanbul'a bağlayan bir sebep yok... Ne vergisini vermek istemeyenlere yol göstermek için para alanlarla ülfetim, ne de erbabı hamiyetten görünerek ceplerini dolduranlarla akrabalığım var. Sizden istediğim ne! Mesuliyetini yüklediğim bu dairenin doğru çalışmasını temin için bir memurunu vazifeye davet. Siz, “Bu kadar vazifeşinas olmayınız,” diyorsunuz. O halde tahiren emir veriniz. ‘Bu adam filanca yerde çalışacaktır.’ Deyiniz. Neden sorumluluğu üzerinize almak istemiyorsunuz?” dedi.” (Bilbaşar, 2015: 272).

“Teşekkür Telgrafı” öyküsünde başkahraman olan milletvekili Haşim Arıcan çocukluğunda yaşadığı bir Karadeniz kasabasına ziyarete gider. Burada halkın sorunlarını dinler ve onlarla sohbet eder. Kahraman öykü boyunca halkla iç içe olumlu bir izlenim vermektedir. Çocukluğunun geçtiği kahveye gittiğinde ise çocukluğundaki kahvecinin yeğeni ile karşılaşır. Onun küçük isteğini yerine getirmekten imtina etmez (Bilbaşar, 2015: 323).

“Dairede Islahat” öyküsünde bir devlet kurumuna müdür olan Bahadır dairenin düzenini oluşturmak için birçok faaliyette bulunur. İşe yaramayan personeli tasfiye eder. Bahadır Bey'in idareciliği çok sürmez. Bir gün üç müfettiş gelir ve suçlayacak bir fiil bulamamalarına rağmen onu görevden alırlar. Bahadır Bey öyküde olumlu bir idareci tiplmesi olarak sunulmuş ve enseye alışmış olan bir devlet dairesini düzene sokmak içi özverili bir şekilde çalışmıştır (Taner, 2016: 18).

“İnce Hastalık” öyküsünde olumsuz sağlık personellerinin aksine köylünün hâlinde anlamaya çalışan bir doktor sunulmuştur. Doktor köylülere şefkat ile yaklaşan ve onlardan ilgisini esirgemeyen biridir. Verem olan kızını doktora götüren Süleyman'a yakınlık gösterip kızının iyileşmesi için ne yapacağını içtenlikle söylemiştir (Kocagöz,1965: 39).

“Kıskançlık” öyküsünde köy hayatını seven ve köylülerle iyi geçinen bir muallimin hayatından bir kesit sunulmaktadır. Muallimin mesleki tecrübelerinden çok özel hayatı ile ilgili olaylar verilmesine rağmen muallim pozitif ve olumlu bir şekilde tanıtılmaktadır. Kendisinden yaşça küçük biri ile köylülerin ricası ile evlenmiş ve eşini bir çobanla yakalamıştır (Abasıyanık, 2013: 43).

“Bir İstifa” öyküsünde askerden yeni terhis edilmiş bir öğretmenin duygusallığı ele alınmıştır. Öğretmen öğrencilere en mutlu gününü sorduğunda birbirinden acıklı cevaplar alarak etkilenmiştir. Bu meslek için gereken metaneti gösteremediği için istifasını vererek jandarmada bir görev alacağını söyler (Güntekin,1979: 105).

“Sahte Banknot” öyküsünde Mutasım Efendi daire müdürleri tarafından örnek gösterilen bir memurdur. Özveri ile çalışan ve hiçbir işi geri çevirmeyen bir memur olan Mutasım Efendi’nin başına gelen talihsiz bir olaydan sonra işler değişse de Mutasım Efendi gayretli bir memur izlenimi vermektedir (Güntekin, 2009: 93).

“Yağmur” öyküsünde idealist ve genç bir anaokulu öğretmeni olan Sitare’nin başına gelen bir olay anlatılır. Sitare öğrencileri için fedakârlık gösteren genç bir muallimdir. Sitare gösterdiği tüm fedakârlıklara rağmen trajik bir şekilde mesleğinden ayrılmak durumunda kalır (Güntekin,1959: 72).

“Vizite Parası Almayan Hekim” öyküsünde idealist bir doktor tiplemesi vardır. Süreyya ilaçsızlıktan ve ameliyata parası olmadıkları için anne ve babasını kaybeder. Bu yaşadıkları onun doktor olmasına vesile olur. Süreyya babasının öldüğü kasabaya gider ve orada karın tokluğuna çalışır. Köylülere hem ilaç hem de vizite parası verecekleri için reçete yazmaz. Bu Süreyya’nın idealistliğini ve kendi çıkarından çok köylünün çıkarını düşündüğünü göstermesine rağmen köylüler onu sahte doktor sanır ve muayene olmaz (Ertem, 2014: 716).

“Karikatür” öyküsünde bir komutanın askerlerine karşı olan hoşgörüsü anlatılmaktadır. Askerler yeni gelen karikatürist askere karikatür yaptırırmaktadırlar. Asker kumandanın karikatürünü de yapmıştır. Anlatıcı yıllar sonra bir yolculuk esnasında emekli olan kumandana elindeki kopya karikatürü gösterir. Kumandan ise bu durumu olumlu bir tavırla karşılamıştır (Sıtkı,1937: 55).

“Avcı Hattı” öyküsünde köy muallimi Ahmet asker dönüşü köyüne radyo getirten ve köylüleri radyo başına toplayıp onlara konferans dinleten idealist bir memurdur. Öykünün diğer kahramanı müddeiumumi Naci ise hapisanede okuma yazma bilmeyen mahkûmlara kurs açmış ve okuma yazma öğretmiştir (Sıtkı,1937: 108).

“İmbikciyan Efendi” öyküsündeki İmbikciyan Efendi ucuz vizita ücreti alan, gece gündüz demeyip kimseyi reddetmeyen, bir sabırla her yere koşan, baba ve ağzı sıkı bir doktordur. Hiç kimseden şikâyet almadan hastaları memnun bir şekilde elli sene hekimlik yapmış ve kendini sevdirmiştir (Celâl, 2017: 293).

Yolsuzluk, Rüşvet ve Para Peşinde Olan Memurlar

Bazı memurlar kendi çıkarlarını düşünerek devleti ve vatandaşı hiç saymışlardır. Bugünde devlet kurumlarında en büyük problemlerden biri olan yolsuzluk, rüşvet ve para peşinde olma durumu birçok öyküde karşımıza çıkmaktadır. Sabahattin Ali'nin “Böbrek”, “Hakkımızı Yedirmeyiz”, “Cankurtaran” ve “Kazlar” öyküleri; Kemal Bilbaşar'ın “Budakoğlu” ve “Çoluk Çocuk Sahibi” öyküleri; Orhan Kemal'in “Piyango Bileti” öyküsü; Samim Kocagöz'ün “Gaip Aranıyor” öyküsü ve Umran Nazif'in “Hayata Dair” öyküsü bu tarz memurların yer aldığı öykülere örnek gösterilebilir.

“Böbrek” öyküsünde vatandaşın sağlığından çok parayı önemseyen bir doktor tiplmesi ile karşılaşırız. Niğde eski nüfus memuru Avni Akbulut böbrek taşı tedavisi için devlet hastanesine gittiğinde asıl vazifesi orada olan profesör onu kendi özel muayenehanesine yönlendirir ve vilayet hastaneleri kötüler. Orada görevli olan hademe hastaya açıkça şunları dile getirmekten çekinmez:

“Doktor Osman Bey'in burada bunları dinleyecek vakti yok. Görmedin mi, işi başından aşkın. Burası fakir fukara yeri. Sen efendi adamsın, git derdini muayenehanesinde anlat. Dirim Yurdu'nun sahibidir, saat dörtten sonra hep orada bulunur. Al adresini vereyim istersen.” (Ali, 2017: 46).

“Hakkımızı Yedirmeyiz!” öyküsü yolsuzluk ve vurgunculuğa çarpıcı bir şekilde yer vermektedir. Öncelikle bir binbaşının oğlu babasının nüfuzu ile Anadolu'da okulu rahat bir şekilde geçmektedir. İstanbul'a geldiğinde ise babasının torpili ile ambar

kâtibi olarak hastanede işe başlar. Çalıştığı hastanenin müdürü makbuzlarda ve faturalarda değişiklik yaparak sürekli vurgun yapmaktadır. Ambar kâtibini de işin içine katarak hesapsız bir şekilde vurgun yaparlar (Ali, 2017: 77).

“Cankurtaran” öyküsünde acımasız ve çıkarıcı bir mizaca sahip olan doktor ele alınmıştır. Hususi muayenehanesi olan doktor doğum için köylülerden yüksek bir para talep etmiş ve parasız doğum yapmayacağını söylemiştir. Doğumdan önce kadının kocasına senet imzalatmıştır. Doktor üstelik çocuğun ölü doğmasına rağmen para ödenmediği için kadını yanında rehin almıştır. Para ödenmediği takdirde karısını vermeyecektir (Ali, 2017: 82).

“Kazlar” öyküsünde hapisane ortamında dönen rüşvete değinilmiştir. Hapisteki kocasından mektup alan Dudu mektupta kocasının iyi şartlar altında olmadığını öğrenir. Kocasını koğuşun iyi kısımlarına geçebilmek için karısından kaz getirmesini istemiştir. Başgardıyan ve müdüre kazları vererek bitirir ve temiz bir yere geçeceğini söylemektedir (Ali, 2017: 86).

“Budakoğlu” öyküsünde köyün ağası ile işbirliği yapıp köylüyü mağdur eden bir banka memuruna yer verilmiştir. Hükümet bankaya buğdayı önce köylüden satın almasını söylemesine rağmen bankacı önce ağanın yanına gider ve onunla sandalda eğlence düzenlemektedir. Hükümetin emrini köylülere söylemez Budakoğlu'nun bütün buğdayı toplamasını bekler ve köylüye öyle söylemektedir. Ağa'dan rüşvet alan memur hem ağaya kazandırmakta hem kendi kazanmaktadır. Budakoğlu işine gelmeyen bir banka memuru köye geldiğinde eski memur için şunları düşünmektedir:

“İnsan gibi eğlenmesini de, para yemesini de bilirdi; eğlence yaratırdı köpoğlu... İrmak üzerindeki sandal âlemlerini, bağlarda kadın oynattıkları günleri yeniden hatırladı. Eski bankacı havadan para kazandırır, kendi de kazanırdı. Bankacı dediğin böyle olmalıydı (Bilbaşar, 2015: 15).

“Çoluk Çocuk Sahibi” öyküsünde rüşvet alan memurların kurumlarda ne denli yaygın olduğu anlatılmaktadır. Belediye Çavuşu Salih Tokgöz kasabada sürekli olarak rüşvet alan bir memurdur. Karaborsacılık yapan esnafı korumakta ve ondan da rüşvet almaktadır. Zabıta Amiri bu duruma dayanamaz ve onu masa başı bir işe getirir. Salih Tokgöz eskisi gibi rüşvet alamayınca amirine rüşvet teklif eder (Bilbaşar, 2015: 417).

“Piyango Bileti” öyküsünde memurluğu kötü bir durum olarak gören ve piyango bileti alarak zenginlik hayalleri kuran bir memura yer verilmiştir. Memur piyango çıktığı takdirde memurluğu bırakıp İstanbul'a gitmek ister (Kemal, 2017: 143).

“Gaip Aranıyor” öyküsünde yedi yıl kayıp olan oğlu için ilan vermeye giden babayı tehdit eden arzuhalci para peşinde olan bir memur tiplemesidir. Bu iş için köylüden fasulyeleri satınca banknot getirmesini söyleyerek tehdit eder (Kocagöz:1946: 61).

“Hayata Dair” öyküsünde Memduh Bey mektep arkadaşı ile birlikte yemek yerken aldığı rüşvetlerin aslında rüşvet olmadığını, namusluca iş yaptığını savunur. Rüşvet karşılığında uzun sürecek işleri kısa sürede yapmaktadır. Bunun kendi iradesine bağlı olduğunu ve rüşvet sayılmadığını dile getirir (Nazif,1948: 30)

Liyakatsiz Memurlar

Bazı memurlar ise liyakat sahibi olmadan makam sahibi edinmişlerdir. Bazı öykücüler ise bu durumları anlatarak ortaya çıkan durumları ele almışlardır. Liyakat sahibi olmayan memurlara öykülerde az rastlanılsa da bahsetmekte yarar vardır.

Kemal Bilbaşar'ın “Kantarcı Güdük Şakir Efendi” öyküsünde dönemin devlet memurlarının niteliği ve atamalardaki hususlar ironik bir biçimde anlatılır. Şakir Efendi okuma yazması olmayan bir kasaba kantarcısıdır. Yıllar önce beraber çalıştığı Nuri Efendi'nin Duyun-ı Umumiye müdürü olduğunu öğrenince ona kendi adına mektup yazdırır. Eski arkadaşı onu okuma yazma bilmemesine rağmen bir vilayete inhisar memuru olarak atamıştır. Kara cahil bir kişi olan Şakir Efendi birçok defa yer değiştirmesine rağmen tutunamamıştır (Bilbaşar, 2015: 109).

Memduh Şevket Esendal'ın “Mülahazat Hanesi” öyküsünde memurlar sorumluluktan kaçan, liyakat sahibi olmayan ve sorumluluğu üstüne devreden tiplerdir. İşçilerin paralarını haftalık yerine günlük almak isteyince sorun olur ve bu telgrafla daireye bildirilir. Mümeyyiz ile muavin işin içinden çıkamadığı için müsteşara götürürler. Müsteşar da işin içinden çıkamayınca nazırın yanına giderler.

Nazır ise küçük bir memur iken inkılâp dolayısıyla nazır olmuş birisidir (Esendal, 1983: 75).

Sadri Ertem'in "Mütahassıs" öyküsünde bir ildeki bürokratların tümünün işi savsaklaması ve sorumsuzlukları yüzünden bütün halk mağdur olmuştur. Bir şikâyet üzerine ildeki bütün bürokratları toplayan vali onlardan bir değerlendirme ister. İlgili memurların tümü konu üzerinde hiç durmazlar ve defterdarın oğlunun hazırladığı raporun aynısını yollarlar. Burada defterdar, sağlık, bayındırlık, Milli eğitim müdürleri, kumandan ve diğer memurlar olmak üzere hepsi liyakatsiz ve sorumsuz bir tutum içindedir (Ertem, 2014: 188).

Görev İhmali Yapan Memurlar

Bazı memurlar ise mesaiye gitme konusunda sorumsuz davranmakta ve vatandaşın bilgisizliğinden faydalanarak işi yokuşa sürmeye çalışmaktadırlar. Sabahattin Ali'nin "Asfalt Yol" ve "Çaydanlık" öyküleri; Haldun Taner'in "Dairede Islahat" öyküsü; Reşat Nuri Güntekin'in "Meşru Mazeretler" öyküsü; Orhan Kemal'in "Streptomycine" ve "Hatice Akdur Vesaire" öyküleri bu tarz memurların yer aldığı öykülere birer örnektir.

"Asfalt Yol" öyküsünde şehirdeki bürokratların genel olarak bir ihmalkârlık içinde oldukları ve sadece Ankara'dan rütbeli bir memur geldiğinde görev bilincinde oldukları gözlemlenmektedir. Örnek olarak kadastroda çalışan memurlar köylülerin işini görmemekte dilekçelerine cevap vermemektedir (Ali, 2017: 7).

"Çaydanlık" öyküsünde belediye doktoru hastalardan tiksinen ve sorumluluk kabul etmemek için hastaneye sevk eden birisidir.

"Hapishanenin doktoru ve reviri olmadığı için hasta mahpuslar ağırlaşınca kadar koşularında kalırlar ve araba parası tedarik edebilirlerse belediye doktorunu getirtilirdi. Ak saçlarını pek itina ile ortadan ikiye ayıran bu ihtiyar ve zayıf adamcağız, yüzünde besbelli bir tiksineyle, ellerini sürmeden hastalara bakar ve mevcut olmayan bir mesuliyetten korkarak, ekserisini hastaneye havale ederdi (Ali, 2017: 24).

“Dairede Islahat” öyküsünde bir devlet kurumuna atanan Bahadır Erdem rahata ve enseye alışan memurları tasfiye eder. Bu kurumdaki memurlar eski müdür zamanda görevlerini ihmal eden ve rahatlarıncaya yaşayan insanlardır. Odacı eski müdür zamanında şırmarmış miskin ve ukala birisidir. Kurumdaki kâtip Şükran Hanım’ın ise eli çok yavaştır. Müdür muavini Hulusi Bey ise bilgiçlik taslayan fakat son derece tembel bir memurdur. Bahadır Erdem göreve gelir gelmez görevini ihmal eden memurları tasfiye ederek yeni bir biçim kazandırmıştır (Taner, 2016: 18).

“Meşru Mazeretler” öyküsünde Rıfki Efendi iyi bir memur olmasına rağmen kaleme devam etmez. Daire müdürüne sürekli bahaneler uydurarak görevini ihmal eden bir memurdur. Bu durumu aslında bir kusurdan ziyade hastalıktır. Uyarıların ve tehditlerin hiçbirini onu bu huyundan vazgeçirmez (Güntekin, 2009: 229).

“Streptomycine” öyküsünde ilaç olmasına rağmen gelen hastalara ilaç olmadığını söyleyen dernek kâtipi görevini ihmal eden ve halka karşı sorumluluk hissetmeyen bir memurdur. Veremle Savaş Derneğine gelen verem hastalarına ilaç kalmadığını söyleyerek onları başından def etmeye çalışır (Kemal, 1968: 15).

“Hatice Akdur Vesaire” öyküsünde ise parası olmadığı için verem hastası Hatice Akdur ile ilgilenmeyen ve umursamaz davranan doktorlar eleştirilmiştir. Verem dispanserindeki doktor parası olmadığı için ilgilenmeyip verem cemiyetine gönderir. Orada memur ise ilaç olmadığını söyleyerek belediyeye gönderir. Belediye doktoru ise tekrar verem cemiyetine sevk eder. Buradaki doktor tipleri asıl görevini ihmal eden ve vatandaş ile ilgilenmeyen memurlardır (Kemal, 1968: 57).

Geçim Sıkıntısı Yaşayan Memurlar

Geçim sıkıntısı yaşayan memurlara Orhan Kemal’in “Kirli Pardösü” öyküsünde, Sait Faik’in “Ben Ne Yapayım?” öyküsünde, Reşat Nuri Güntekin’in “Sönmüş Ocak”, Memduh Şevket Esendal’ın “Müdürün Züğürdü”, “Mendil Altında” ve “Haşmet Güllökkan” öykülerinde ve Sadri Ertem’in “Kar Yolları Kapamış” ve “Bir Şehrin Ruhü” öykülerinde rastlanmaktadır.

“Kirli Pardösü” geçim sıkıntısı yaşayan bir memurun trajedisinin anlatıldığı bir öyküdür. Devlet dairesinde kâtip olarak çalışan memur yaz kış üstündeki pardösüyü çıkarmaz. Bu pardösünün öyküsünü ise bütün memurlar merak eder ve sorup

dururlar. En sonunda umum müdür pardösüyü zorlayarak pardösüyü çıkarmasını söyler. Memur ise pardösüyü çıkardığında altında hiçbir şey yoktur. Müdür kâtabin üç çocuğu olduğunu öğrenince sendeler (Kemal, 2017: 121).

“Ben Ne Yapayım?” öyküsünde memurların geçim zorluğu yaşadığına ve ticaret ile uğraşanların giyim kuşam olarak memurlardan çok daha iyi durumda oldukları anlatılmıştır. Anlatıcı eskiden memur olan bir arkadaşına rastladığında onun şimdi şık, tertemiz elbiseli ve lüks kravat ve pabuçlarla görmüştür. Bunun sebebi ise şimdi ticaretle uğraşmasıdır (Abasıyanık, 2017: 13).

“Sönmüş Ocak” öyküsünde geçim zorluğu yaşayan bir muallimin eşine lüks bir hayat temin edemediği için eşi ile ayrılmak durumuna gelmesi anlatılır. Muallimin eşi Nüveyre zengin bir ailede büyümüştür. Nüveyre bir gün evi terk etmeye kalkıştığında kocası Muallim Remzi Bey onun süslü bir hayata sahip olmadığı için gitmek istediğini düşünür. Çünkü muallim eşine süslü ve renkli bir hayat temin edememiştir. (Güntekin, 2009: 37).

“Mendil Altında” öyküsünde Sicil Müdürü Cavit Bey uzanırken yaşadığı geçim sıkıntılarını düşünen birisidir. Uykuya daldığında ise rüyasında kendisinin mebus olduğunu ve ilk işinin memur maaşlarını artırmak olduğunu görür. Cavit Bey mendil altında çocukların okul taksitinin makbuzunu ve karısının geçim sızılarını düşünür ve huzursuzlanır. Memurların geçim hayatında sıkıntı çekmesi onların işlerine kendilerini tam olarak vermemesine sebep olur (Esendal,1983: 104).

“Müdürün Züğürdü” öyküsünde maddi olarak tatmin olmayan bir müdürün bürokratik gücünü kullanarak uyguladığı yasadışı yöntem ele alınmıştır. Memur köylülerden ödünç diye zorla para toplamaktadır. Konu kaymakama ulaştığında kaymakam köyün ağasını devreye sokar. Tefvik Efendi neden böyle bir şey yaptığını sorduğunda Nahiye müdürünün Tefvik Efendi’ye verdiği cevap ise şöyledir:

“Bunun anlatacak yeri yok ki, dedi, dar bir gün gelmiş birinden üç beş kuruş almışım, ne çıkar! Beni asamazlar ya! Sen benim yerimde olsan ne yaparsın? Bizim aylığın çoğu borçlara kesiliyor. Elime geçen paranın çoğu da İstanbul’a çocuğa çoluğa gidiyor. Bende çocuk dört, iki de biz altı, bir de baldızım var, yedi. Ben de aç duracak değilim ya! Bizim orada senin gibi bir Ağa yok ki koltuğunun altına sığınaım.” (Esendal, 1983: 121).

Nahiye müdür böylelikle yaptığı işi meşrulaştırmaktadır. Geçim sıkıntısı yaşayan memurlar böylelikle farklı yollara başvurmuşlardır.

“Haşmet Güllökan” kendi haline pozitif bir memur olmasına rağmen geçim sıkıntısı yaşayan bir memurdur. Çevresi ile iyi ilişkiler kuran, esnaf ile iyi geçinen Haşmet Güllökan alışveriş esnasında hep bütçesini düşünür. Diyalog kurduğu esnaflara kıt kanaat geçindiğinden memur olduğu için belli standartlarda yaşadığından söz eder. Tüm bunlara rağmen neşesini kaybetmeyen ve olumlu bir bakış açısına sahip sıradan bir memurdur (Esendal, 1983: 74).

“Kar Yolları Kapamış” öyküsünde orta halli bir memur geçim sıkıntısı yaşamakta ve karısının isteklerini yerine getirememektedir. Karısı ise memurdan el etek öpmesini ve amirlerine yanaşmasını ister. Çünkü karısı istediği mantoyu alamamakta, sinemaya gidememektedir. Kocasından çok para kazanmasını ister. Memur tüm bu ısrarlar dayanamaz ve müdürüne gidip fazla maaş alması gerektiğini söyler fakat müdür bu işin olamayacağını ifade eder. Öyküde memurların belli standartlar altında yaşadığı çıkarımını yapmak mümkündür. Yazar aynı zamanda geçim sıkıntısı vesilesiyle bürokrasiye yönelik bir eleştiri içindedir. Memurun çok para kazanmasının yolu el etek öpmek ve büyüklere yanaşmaktır (Ertem, 2014: 488).

“Bir Şehrin Ruhu” öyküsünde maddi geçimsizlik yüzünden trajik bir sonu olan bir kâtime yer verilir. Kâtime memuriyetten atılınca parasızlıktan dolayı zor şartlar içinde yaşar. Bu geçim sıkıntısı ailesinin yıkımına sebep olur. Memuriyet döneminde karısını kaybeden adam şimdi işsizdir ve iki çocuğu vardır. Küçük oğlunu da parasızlıktan hastaneye götüremez ve onu da kaybeder (Ertem, 2014: 549).

Geleneksel Memurlar

Bazı memur tipleri ise yaşam tarzları ile ve memurluğu algılama şekliyle yerli bir anlayış göstermektedir. Memurların zihniyeti daha çok eskiye bağlı kalmış ve yeniliklere kayıtsız kalmıştır.

Kemal Bilbaşar’ın “Süleyman Efendi’nin Yeniden İşe Girme Kararı” öyküsünde emekli bir subay olan Süleyman Efendi yaşam tarzı ve bürokrasiye bakış tarzı olarak geleneksel özellikleri gösterir. Devletin emeklileri yanında işe alınacağını

öğrenen Süleyman Efendi kendini hala devletin memuru olarak görmekte ve memur özelliklerini kendinde bulmaktadır. Bu öykünün devamı olan “Süleyman Efendi’nin Hayal Kırıklığı ve Eğri Yol” öyküsünde devlet kapısına başvurduğunda günlerce cevap bekler. Çünkü devlet işi kolay görülmektedir. Cevap gelmediği günlerde kendi kendine şöyle teselli bulmaktadır:

“Günler böyle tatlı bir nikbinlik havasıyla geçiyordu. Ama dilekçeyi göndereli bir ay olduğu halde henüz bir haber çıkmamıştı. Süleyman Efendi, “Elbette gelmez,” diyordu, “bir evrak her masada üç gün kalsa, bir ayda ancak varabilirdi zat işlerine... İki üç gün de ‘mucip’ten çıkmak için beklemesi lazım gelir. Benim hesabıma göre, cevabın gelmesine daha en az on gün ister (Bilbaşar, 2015: 315).

Fahri Celâl’in “Kin” öyküsünde anlatılan öğretmen bazı tavır ve davranışları ile geleneksel bir kimliğe sahiptir. Öğrencilere kaza isimleri ezberleten bu öğretmen ihtiyar bir adamdır. Gençlere hükmedemediği için onların tehdidine boyun eğmek zorunda kalmıştır (Celâl, 2017: 204).

Ahlakî Değerlerden Uzaklaşmış Memurlar

Memurların devleti temsil ettiğini düşünürsek memurların toplumsal normlar ve ahlak kuralları etrafında daha dikkatli olması gerekmektedir. Bazı memurlar ahlak ve erdem gibi önemli kavramları bir yana bırakıp nefesine ve hırsına yenik düşüp yozlaşmış bir görüntü sergilemişlerdir. Sabahattin Ali’nin “Böbrek”, “Cankurtaran”, “Kazlar”, “Bir Cinayetin Sebebi”, Komik-i Şehir”, “Hanende Melek”, “Ayran” ve “Sulfata” öykülerinde; Kemal Bilbaşar’ın “Emekli Beygirler” ve “Çancı’nın Karısı” öykülerinde; Sadri Ertem’in “İnsaniyet Namına” öyküsünde; Memduh Şevket Esenal’ın “Haydar Bey’in Sakalı öyküsünde ve Fahri Celâl’in “Ceza” ve “Rüya Gibi” öykülerinde ahlaki ve vicdani değerlerden uzaklaşmış memurlar anlatılmaktadır.

“Böbrek” öyküsündeki profesör doktor mesleğin etiğinden uzaklaşmış, hastalara maddi amaçlarla yaklaşan, insan sağlığını hiçe sayıp tamamen kendi arzularına hapsolmuş birisidir. Vilayet hastanesine gelen hastaya özel muayenehanesine gelmesini söyler. Hastanın ameliyatı esnasında köşkünün banyosunun fayans rengini konuşması ve yarası geçmeyen hastayı talebelerine örnek vaka olarak göstermek için fakülte hastanesine kaldırması doktorun temel ahlak prensiplerinden uzaklaştığını gösterir (Ali, 2017: 35).

“Cankurtaran” öyküsündeki Mutena Cankurtaran bir ailenin yıkımına sebep olan bir doktordur. Eşi doğum sancısı ile kıvranan İbrahim’e parası varsa çocuğunun doğmasını sağlayacağını söyler ve ona senet imzalatır. Kendi menfaati için kadının ölümüne ve İbrahim’in de hayatının alt üst olmasına sebep olur (Ali, 2017: 82).

“Kazlar” öyküsünde ahlaki açıdan eleştirilebilecek birçok memur vardır. İki para karşılığında mahkemedeki sanıkları serbest bırakan parası olmayan ve suçsuz köylüleri tutuklayan bir yargıçtır. Yargıç haksız yere iki kişinin on yıl cezaevinde yatmasını uygun bularak bunlardan birinin veremden ölmesine sebep olur. Diğer memur ise hapisteki kocasından gelen mektubu okutmak için yardım isteyen Asiye’ye tacizde bulunan köy öğretmenidir. Hapishane müdürü ile başgardiyanda hapishanenin hijyenik yerlerini rüşvet karşılığı mahkumlara verdiği için ahlaki açıdan eleştirmek mümkündür (Ali, 2017: 86).

“Bir Cinayetin Sebebi” öyküsünde genç bir muallim sadece bir kızı etkilemek amacıyla bir insanın ölümüne sebep olmuştur. Burada muallimin ahlaki bir çöküntü ile birlikte psikolojik olarak iyi bir durumda olmadığı da bir gerçektir. Bir insanın ölümünü basit ve saçma gelebilecek bir nedene indirgemesi ahlaki değerlerden çok uzak olduğunu gösterir (Ali, 2017: 109).

“Komik-i Şehir” taşradaki bir kaymakamın devletin verdiği bürokratik gücü kullanarak türlü ahlaksızlıklarının anlatıldığı bir öyküdür. Öyküde kaymakam kötü söz sahibi, ukala ve kendini beğenmiş biri olarak tanıtılmaktadır. Kumpanyanın kaybolan kızı Viktor’un aranması için gelen Rahmi’ye kaymakam “Bir orospu için başımıza iş mi açacaksın?” cevabını verir. Viktor bulunduktan sonra ise ona kaymakamlık odasında tecavüz girişiminde bulunur. Viktor’dan istediğini alamayınca ise iftira atarak onun umumhaneye götürülmesini emreder. Öykünün sonunda ise kumpanyacılar tuzak kurarak onların bir tezgâh bir kaza ile dereye gömülmesine neden olur. Kaymakam nefesine hâkim olamayan, insanlara yüz kızartıcı iftiralarda bulunan ve bilinçli bir şekilde birçok insanın ölümüne sebep olan birisidir. Ahlaki açıdan son derece olumsuz bir kişiliğe sahip olan kaymakam bu kişiliğini devletin verdiği güç ile yansıtır (Ali, 2017: 122).

“Hanende Melek” öyküsündeki davavekili Hüseyin Avni eşi ve çocukları olmasına rağmen parasını kahvede şarkı söyleyen Hanende Melek’e yediren bir

insandır. Taşrada yaşayan memurlar vaktini harcayacak sosyal faaliyetlerde bulunamadığı için gazino ve kahve gibi mekânlarda takılmakta ve burada kendilerini kumara vermekte veya başka kadınlara para yedirerek ailelerinin yıkımına zemin hazırlamaktadırlar (Ali, 2017: 15).

“Ayran” öyküsü soğuk bir kış akşamında köydeki tren istasyonunda geçer. Öyküde istasyon memuru ve Hasan sürekli istasyondadırlar. Öykü boyunca Hasan hep istasyonun dışındadır. İstasyon memuru ise odasından sadece tren geldiği zaman çıkar. İki arasında hiçbir diyalog olmamasına rağmen Hasan’ın köye giderken yolda soğuktan ölmesi ve kurtlara yem olması sebebiyle istasyon memuruna bu olayda suç yüklemek mümkündür. Memurun küçük çocuğu odasına davet etmemesi ve onun o şartlarda yola çıkmasına göz yumması onun vicdan ve şefkat gibi temel insani değerlerden uzak olduğunu gösterir (Ali, 2017: 32).

“Sulfata” öyküsünde doktorlara eleştirel gözle baktığı diğer öykülerinde olduğu gibi kaba ve halka aşağılayıcı bir bakış açısına sahip bir doktor vardır. Verem olan köylülere hakaretler edip onlara kinin vermeden geri gönderir. Doktor karısını getiren köylüyü Sıtma Mücadelesi’nin önünden geçerken gördüğünde köylüye dair tespitlerini şu şekilde ifade eder:

“Sana kaç defadır söylüyorum” diyordu. “Sokma bu herifleri benim yanıma!.. Dışarda kininin pahalı satıldığını duyunca hepsi sıtmalı kesiliyorlar... Ben bilirim bu köylülerin ne yalancı mahluklar olduğunu...” (Ali, 2017: 109).

“Emekli Beygirler” öyküsünde mal müdürü gelen ihtiyarlara hakaretler eden, onlara bağırıp çağıran ve daireden dışarı attırmaya çalışan birisidir. Devleti sahiplenici bir tutumla maaş almaya gelen emeklileri ezmeye çalışmaktadır. Emeklileri bir hiç olarak gören mal müdürü daireye bir kadın geldiğinde ise onunla ilgilenerken emeklileri öğleden sonra gelmelerini söyler (Bilbaşar, 2015: 119).

“Çancı’nın Karısı” öyküsünde orman memuru Çancı’nın karısını görüp ondan etkilenerek onu elde etmek ister. Onu bir gün odun sırtında odun getirirken görür ve ona eşek muamelesi yaparak ona el koyup satılığa çıkartır. Açık artırmada Emine’yi kocasına vermek üzere satın alır. Kocasını parayı denkleştirmek için çalışmaya gittiğinde ise orman memuru karısına taciz girişiminde bulunur (Bilbaşar, 2015: 331).

“Haydar Bey’in Sakalı” öyküsündeki vali, bürokratik gücünü kullanarak şehirdeki bütün memurları topladığı yemekte sevmediği biri olan mühendisi aşağılamakta ve onunla dalga geçmektedir (Esendal, 1983: 139).

“İnsaniyet Namına” öyküsündeki memur yükselebilmek için karısını kullanacak kadar ahlak yoksunu birisidir. Müdür muavininin kendi karısına âşık olduğunu bilen adam karısına ona karşılık vermesini bu şekilde yükselebileceğini söyler. Ailevi ve ahlaki değerler adamın gözünde birer hiçtir. Bunun üzerine kadın evden kaçtığında ise vergi borcu yüzünden birçok memurdan ahlaksız teklif alır. En sonunda ahlak-ı zâbitiye baş memuru kadını muayeneye sevk ederek ona vesika verir (Ertem, 2014: 391).

“Ceza” öyküsünde Muhasebe-i Hususiye memuru Nurullah Efendi devletin kendine verdiği gücü kullanarak pazarda evli yörük gelininde etkilenerak onu elde etmeyi hedefler ve başarır. Memur geleneksel ahlak kurallarını önemsemeyen devletin verdiği güç ile kendi arzularının peşinde olan birisidir (Celâl, 2017: 107).

“Rüya Gibi” öyküsünde başkahraman olan defterdar kasabadaki davetli olarak gittiği ilk düğünde çapkın biri olarak göze çarpmıştır. Daha önce görev yaptığı yerden de çapkınlıkları yüzünden ayrılan defterdar gittiği kasabada Rabia ile metres hayatı yaşamaktadır. Öykünün sonunda defterdarın kızı kasabaya gelerek babasını ensesinden tutarak istasyona götürür (Celâl, 2017: 302).

5. SONUÇ

Bugüne kadar bürokrasinin genelgeçer bir tanımı olmadığını belirtmekle birlikte bürokraziye birçok bilim insanı tarafından farklı anlamlar yüklenmiştir. Bürokrasi teknik bir terim olarak ise iki farklı çerçevede değerlendirilmiştir. İlk olarak devlet idaresi temelinde tüm devlet yönetimini ve devletin tüm teşkilatlanma ve personelini ifade etmektedir. İkinci olarak ise kamu sektörüyle birlikte özel sektörde de belirli sınırlarda bir örgütlenme ve yönetim biçimini ifade etmektedir. Bürokrasinin halkın çoğunluğundaki algısı ise bu teknik tanımlardan çok farklı bir yerdedir. Halkın benimsediği bürokrazi algısı kırtasiyecilik, evrak işleri, devlet kurumlarında sıra beklemek, devlet dairelerinde alınan keyfi kararlar gibi tasavvurlar etrafında şekillenmiştir.

Türk siyasî tarihinde Tanzimat'tan günümüze kilit konumda bulunması, toplumsal hayatımıza yön vermesi ve devletin halk gözündeki somut bir ifadesi olması itibarıyla önemli bir kurum olan bürokrazi, devlet kurumuna kutsal ve mistik bir anlam yükleyen milletimiz için önemli kavramlardan biri olmuştur. Bu kavram lügatimize girdiği andan itibaren edebiyatımızda da yansımaları hızlı bir şekilde göstermiştir.

Tanzimat ile birlikte hem edebiyatımızın hem bürokrasimizin çehresi değişmiştir. Bürokrasinin edebiyata yoğun bir şekilde etki etmesinin altında birçok neden vardır. Bu nedenlerin başında edebiyatçıların çoğunluğunun aynı zamanda devlet kademesinde bir memur veya bürokrat olması gelmektedir. Tanzimat döneminden 1950 yılına kadar eser vermiş edebiyatçılarımızın biyografisi incelendiğinde büyük bir kısmının devletin herhangi bir kurumunda geçmiş olduğunu görmek mümkündür. Bu durum edebiyatçıların bürokrasiyi, bürokrasi-halk ilişkisini, bürokrasinin toplumsal yaşama etkisini ve bürokrasideki gelişimi yakından takip etmelerine olanak sağlamış ve eserlerini izleksel olarak bürokrasi etrafında şekillendirmesine zemin hazırlamıştır. Ele aldığımız öykücülerden başta Memduh Şevket Esendal, Fahri Celâl, Reşat Nuri Güntekin, Sadri Ertem, İlhan Tarus, Umran Nazif ve Bekir Sıtkı gibi yazarların uzun yıllar memurluk yaptığı ve siyaset ile ilgilendiği görülmektedir. Uzun yıllar büyükelçilik görevinde bulunan, devletin çeşitli kademelerin memurluk yapan ve politikaya atılarak milletvekilliğine seçilen Memduh Şevket Esendal bu tecrübelerine öykülerinde yer vermiştir. Devlet dairelerinde

yaşamı, bürokrasinin toplumsal yaşama etkisini, memurların geçim sıkıntısını ve farklı karakterlerdeki memurları Esendal'ın hikâyelerinde görmek mümkündür. Yıllarca Toptaşı Akliye ve Asabiye Hastanesinde, Manisa ve Bakırköy akıl hastanelerinde doktorluk yapan Fahri Celâl ise öykülerinde buradaki deneyimlerini ve başından geçen olayları aktarmıştır. Bunun dışında psikiyatrist kimliğinden dolayı farklı psikolojideki memur tiplerini ele aldığı öyküler de bulunmaktadır. Maarif müfettişliği, öğretmenlik ve milletvekilliği görevlerinde bulunan Reşat Nuri Güntekin'in öykülerinde ise II. Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyet dönemine ait memur tipleri ve bürokrasi eleştirisi belirgin bir şekilde ele alınmıştır. Öğretmenlik ve milletvekilliği görevinde bulunan ve toplumsal gerçekçilik etkisinde eser veren Sadri Ertem ise aydınların halka bakışını, sermaye sahiplerinin köylülere karşı tutumunu ve dönemin devrimlerine zıt tutum sergileyenleri eleştiren öyküler kaleme almıştır. Savcılık, yargıçlık ve Adalet Bakanlığında memurluk görevlerinde bulunan İlhan Tarus'un öykülerinde yazarın gözlemlerinden hareketle bürokrasinin toplum yaşantısına verdiği şekil ve memurların dairedeki yaşamları gerçekçi bir şekilde verilmiştir. Adalet kurumlarında görevde bulunmuş bir başka öykücümüz ise Ümran Nazif Yiğiter'dir. Savcılık, avukatlık, milletvekilliği ve noterlik görevlerinde bulunan Ümran Nazif öykülerinde rüşvetçi memurlara, bürokrasideki yanlış uygulamalara ve ahlakî bozukluklara yer vermiştir. Ceza hâkimliği ve milletvekilliği görevinde bulunan Bekir Sıtkı ise adlî kurumlardaki işleyişi ve taşradaki haksızlıkları yoğun bir şekilde ele almıştır.

Bürokrasinin edebiyat ile iç içe olmasının başka bir nedeni ise bürokrasinin toplumun kodlarına biçim vermesi ve insan hayatını doğrudan etkilemesidir. Bürokrasiyi yasalar aracılığıyla gücünü kullanan ve toplumsal yaşamı düzenleyen bir mekanizma olarak nitelendirdiğimizde denebilir ki; bürokrasi insanı doğumundan ölümüne kadar etkileyen yapılanmayı ifade etmektedir. Bu nedenle edebiyatçılar gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak bürokrasiye yönelmişlerdir. Bu yönelim genel olarak olumsuz bir çerçeve çizmektedir.

Öyküleri incelenen yazarlardan Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Samim Kocagöz, Orhan Kemal ve Haldun Taner bürokrasiye insan hayatını etkileyen otoriter bir güç olarak bakmıştır. Öykülerini de bu zeminde hazırlayarak genellikle bireyin bürokrasiye bakışını yansıtmışlardır. Sabahattin Ali'nin öykülerinde vatandaş-memur ve toplum-bürokrasi ilişkileri üzerinden bürokrasiye ve memura doğrudan bir eleştiri vardır. Sabahattin Ali'nin öykülerinde köylülerin devlet, jandarma, mahkeme ve savcı gibi isimleri duyduklarında dahi çekinmeleri ve zorunlu kalmadıkça devlet

dairesine düşmek istememeleri köylülerin bürokrasiye bakışını açık bir şekilde ifade etmektedir. “Kağrı” öyküsünde evladını kaybeden bir anneye devlet kapısı evladının ölümünden daha korkunç gelmektedir. Çünkü yıllar önce bir şahitlik meselesi yüzünden altı ay kasabaya gidip gelmiş ve tarlaları yüzüstü kalmıştır. Bu öykü üzerinden hareketle Sabahattin Ali öykülerinde vatandaşın bürokrasi algısını tespit etmek belirleyici olacaktır. Sabahattin Ali, bürokrasi karşısında tekil olarak bireyi almış ve bu tekillik üzerinden bürokrasiye karşı eleştirisini gerçekçi bir tutumla dile getirmiştir. Bürokrasiye birey üzerinden bakan bir başka yazar ise Samim Kocagöz’dür. Samim Kocagöz, köylünün yoksulluğu üzerinden ağa-köylü düzenini ve bu düzenin getirdiği topraksızlık problemini anlatmıştır. Samim Kocagöz’e göre köylünün yaşadığı ekonomik ve toplumsal sıkıntıların en büyük nedenlerinden birisi siyasettir. Köylülerin bürokrasi ve siyasete dair bir beklentileri de yoktur. Köylülere göre devlet sadece vergi almaktan ve ağanın yanında olmaktan ibarettir. Kemal Bilbaşar da öykülerinde toplumcu gerçekçi hassasiyetlere yoğun olarak yer verir. Kemal Bilbaşar, memurların köylüye karşı otoritesini sert bir biçimde kullanması ve köylünün yoksulluğunu ele alırken köylülerin yanında yer alarak onları savunmaya çalışmıştır. Orhan Kemal’in öykülerinde bürokrasi insanlarda korku uyandıran bir kurumdur. Kahramanların devlet memurlarından çekinmesi vatandaşların bürokrasiye bakışını yansıtmaktadır. İnsanlarda bürokrasi korkusunun sebebi ise devletin güçlüünün yanında olup güçsüzü korumamasıdır. Bununla birlikte çocuk işçilere, hapishanelerdeki yaşantıya, ırgatlara ve ahlakî olarak yozlaşmış memurlara dikkat çeken Orhan Kemal toplumcu gerçekçi çizgide başarılı öyküler vermiştir. Haldun Taner ise ideolojik kaygı gütmenden döneminin sosyal ve siyasî olaylarına yer vermiştir. Haldun Taner’in öykülerinde dikkat çeken bir özellik ise sadece yozlaşmışlığın ve çürümüşlüğün ortaya konmasıdır. Haldun Taner doğrudan okuyucuya bir mesaj vermek istemez. “Yaşasın Demokrasi” öyküsü Haldun Taner’in bürokrasiye ve siyaseti en yoğun işlediği öyküdür. Bu öyküde bir seçim üzerinden dönemin siyasetlerinin zihniyeti ve toplumun zihniyeti ortaya konmuştur.

1923-1950 arası öykü türünde eser veren ve Türk öykücülüğünde önemli bir yere sahip olan Tarık Buğra ve Sait Faik Abasıyanık’ın öyküleri incelenip ağırlıklı ve belirgin olmamakla birlikte bu öykülerde bürokrasiye değinildiği tespit edilmiştir. Bu yazarlar Türk öykücülüğünde mihenk taşı olmasından dolayı öykülerine yer verilmiştir.

Bu çalışmada bürokrasi kavramının küllerinden yeniden doğan bir milletin öykülerinin anlatıldığı eserlerde ele alınış biçimi incelenmiştir. Cumhuriyet’in

ilanından çok partili hayata değin bürokrasi, siyaset üstü bir konumda bulunmuş ve Atatürk ilke ve inkılâplarını topluma yerleştirme hedefinde önemli bir işlev üstlenmiştir. Bu dönemdeki askerî ve sivil bürokrasinin uygulamaları, bürokratik elit diye tabir edebileceğimiz kesimin topluma bakışı ve taşradaki insanlarla bürokrasi arasındaki uçurum bu dönemde eser veren öykücülerin yer verdiği konuların önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Yazarlar gözlemlerini gerçekçi bir dille aktarmış ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'e etkisi artan bürokrasinin toplum içindeki kodlarını ortaya çıkarmıştır. Özellikle açlık ve yoksulluk içindeki köylü bürokrasiyi korkulması ve uzak durulması gereken bir kurum olarak kodlamıştır. Öykülerden tespit edildiği kadarıyla bürokrasi kendi aydınlarının refah düzeyini yükseltmiş fakat köylünün dertlerine çare olamamıştır. Bürokratik kesim iyi niyet ile köylünün dertlerine çözüm bulmak için uğraş verse de köylü ile ortak noktada buluşmak tam anlamıyla mümkün olmamıştır. Taşraya bürokrasiyi temsil etmek üzere giden doktor, öğretmen ve diğer memurlardan idealist bir ruha sahip olan çok azdır. Memurların çoğu halkın tutumu ve halkın bürokrasiye bakışı sebebiyle araya bir mesafe koyma ihtiyacı hissetmiştir. Bazı öykülerde ise devlet kurumlarının genel işleyişi ve bu kurumlardaki çarpıklıklar sergilenmiştir. Yeni şekillenen bürokrasimizi temsil eden kurumlardaki hantallık, liyakate verilen önem ve birçok çarpıklık öykülerde ironik bir biçimde anlatılmıştır. Bürokrasinin ortaya çıkardığı aydınlar topluluğunun halka bakışı yine bu dönemdeki birçok öyküye konu olmuştur. Bunların dışında taşradaki memurların sosyal hayatı da öykülerde ağırlıkla işlenen konulardandır. Son olarak hapisane ve mahkeme gibi mekânlarda geçen birçok öyküde adalet mekanizmasının genel işleyişi söz konusu olmuş bilhassa insanlardaki devlet ve bürokrasi korkusunun temelini adalet bürokrasisi oluşturmuştur.

Sonuç olarak Türkçede ilk olarak “memurîn-i aklâmın galebe-i nüfuzu” şeklinde karşılık bulan bürokrasi kavramı bugün bile en çok tartışılan kavramların başında gelmektedir. Türk edebiyatının temsilcileri de bu kavrama uzak kalamamışlar ve bu kavramın tartışmasını artısı ve eksisiyle eserlerine taşımışlardır.

5.1. Öneriler

Kamuoyunun yüzyıllardır tartıştığı bir terim olan bürokrasi sürekli bir dönüşüm gösteren dünyada etkisini hiç kaybetmemektedir. Toplumumuz yüzyıllardır bürokratikleşmenin getirdiği acı sonuçları toplumsal belleğinde saklamaktadır. Bugün hâlâ devlet dairelerinde kırtasiyecilik, kuralcılık ve işlerin ağır ilerlemesi

dışında otoriter tutum sergileyen memurlarla karşılaşmaktayız. Bu açıdan bürokrasinin hâlâ toplumsal kodlarımızda önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Bürokrasi kavramının alanı genişletilerek nesiller arasındaki bürokrasi algısının farklılığı ve Tanzimat'tan günümüze Türk bürokrasinin geçirdiği değişimler roman ve öykülerde ayrıntılı bir biçimde çalışılabilir.

KAYNAKÇA

- Abasıyanık, Sait Faik. (2017). *Lüzumsuz Adam*. (7. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Abasıyanık, Sait Faik. (2013). *Sarnıç*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Abasıyanık, Sait Faik. (2013). *Semaver*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Abasıyanık, Sait Faik. (2017). *Şahmerdan*. (4. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akyıldız Ali. (2015). *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*. (5.Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktaş, Şerif. (2000). *II. Meşrutiyet Sonrası Romanlarında Siyasî Temalar, Eskinin Tenkidi, Yönetim Sisteminde Düzensizliğin Ortaya Konulması*. Türk Yurdu, Türk Romanı Özel Sayısı. Sayı:153-154, 110-121.
- Alangu, Tahir. (1959). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Ali, Sabahattin. (2017). *Çakıcı'nın İlk Kurşunu-Tereke*. (18. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, Sabahattin. (2017). *Değirmen*. (30. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, Sabahattin. (2017). *Kağnı Ses Esirler*. (16. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, Sabahattin. (2017). *Sırça Köşk*. (36. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, Sabahattin. (2017). *Yeni Dünya*. (23. Baskı). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Arslan, Fatih. (2013). *Hayat Arası Öyküler ya da Umran Nazif Yiğiter*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Arslan, Fatih. (2005). *İlhan Tarus (İnsan ve Eser)*. Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avcıoğlu, Doğan. (1969). *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*. (2.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balcı, Yunus. (2002). *Türk Romanında Aydın Problemi (1908-1950)*. Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilbaşar, Kemal. (2015). *Öyküler 1, Cevizli Bahçe*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Buğra, Tarık. (1949). *Oğlumuz, Hikâyeler*. İstanbul: Ege Matbaası.
- Celâl, Fahri. (2017). *Kedinin Kerameti-Bütün Hikâyeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Çanaklı, Levent Ali. (2011). *Türk Romanında Bürokrasi ve Memurlar (1872-1950)*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Çetişli, İsmail. (1999). *Memduh Şevket Esendal*. Isparta: Kardelen Kitabevi.
- Çonoğlu, Salim. (2015). *Bir Hayat Hikâyesinin Kâğıttan Tanıkları Hikâye ve Romanlarında Ahmet Mithat Efendi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Enginün, İnci. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İnci. (2012). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ertem, Sadri. (2014). *Toplu Öyküler*. (Hazırlayan: Prof. Dr. Ali İhsan Kolcu). Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Eryılmaz, Bilal. (2017). *Bürokrasi ve Siyaset, Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*. (6. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ercilasun, Bilge. (1995). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Esendal, Memduh Şevket. (1983). *Mendil Altında*. (3. Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Esendal, Memduh Şevket. (1983). *Otlakçı*. (3. Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Fındley, Carter V. (1996). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Güneş, Mehmet. (2017). *Sabahattin Ali'nin Eserlerinin Kaynakları, Roman, Hikâye ve Şiirlerinde Biyografik Unsurlar*. Ankara: Hece Yayınları.
- Güngör, Erol. (1993). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güntekin, Reşat Nuri. (2009). *Leylâ ile Mecnun*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Güntekin, Reşat Nuri. (1959). *Olağan İşler, Küçük Hikâyeler*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, Reşat Nuri. (1984). *Sönmüş Yıldızlar, Küçük Hikâyeler*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.
- Güntekin, Reşat Nuri. (1979). *Tanrı Misafiri, Küçük Hikâyeler*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.
- Gürsoy, Gencay. (1983). *"Sağlık" maddesi*. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Heper, Metin. (1977). *Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme, Siyaset Sosyoloji Açısından Bir İnceleme*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

- İssı, A. Cüneyt. (2011). *Fahri Celâl'in Hikâyeciliği, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Taşan Duyarlılık*. İstanbul: Roza Yayınevi.
- İnalçık, Halil. (2004). *Bürokrasi, Batılılaşma, Laikleşme*. TBB Dergisi. Sayı:50, 61-71.
- Karaca, Alâattin. (1993). *Sabahattin Ali'nin Öykülerinde Toplumsal Konular*. Türkoloji Dergisi. Cilt:11, Sayı:1, 221-231.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1986). *Türk Millî Kültürü*. Boğaziçi Yayınları: İstanbul.
- Kafesoğlu, İ. Ve Saray M. (1999). *Cumhuriyet'in 75. Yılında Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihî Temeller*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Kaplan, Ramazan. (1988). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kemal, Orhan. (2017). *Ekmek Kavgası*. (26. Baskı). İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, Orhan. (1968). *Sarhoşlar, Hikâyeler*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Kocagöz, Samim. (1965). *Sam Amca*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Kocagöz, Samim. (1946). *Sığınak*. İstanbul: F-K Basımevi.
- Kocagöz, Samim. (1941). *Tellikavak, Hikâyeler*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitabevi.
- Korkmaz, Ramazan. (1997) *Sabahattin Ali, İnsan ve Eser*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- Mardin, Şerif. (1991). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, Cemil. (1978). *Mağaradakiler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Nazif, Umran. (1941). *İçimizden Bir Kaçı, Hikâyeler*. Zonguldak: Zonguldak Halkevi Yayını.
- Nazif, Umran. (1933). *Kara Kasketli Amele*. İstanbul: Sebat Matbaası.
- Nazif, Umran. (1948). *Yaşamak İçin, Hikâyeler*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Oktay, Ahmet. (1993). *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Okay, Orhan. (2005). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ortaylı, İlber. (2016). *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Önder, Özgür. (2016). *Türk Bürokrasisi ve Bürokratik Elitizm*. Kütahya: Kampüs Yayıncılık.
- Önertoy, Olcay. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Önertoy, Olcay. (1983). *Reşat Nuri Güntekin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Öztürk, Namık Kemal. (2003). *Bürokrasinin Gücü ve Siyaset*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özdemir, Hüseyin. (2001). *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Safa, Peyami. (1999). *Türk İnkılâbına Bakışlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Saltık, Ahmet. (2014). *Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetleri*. http://ahmetsaltik.net/arsiv/2014/06/Erken_Cumhuriyet_Donemi_Saglik_Hizmetleri1.pdf adresinden 20 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.
- Sınar, Alev. (2003). *Türk Roman ve Hikâyesinde İkinci Dünya Savaşı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sıtkı, Bekir. (1933). *Memleket Hikâyeleri*. İstanbul: Remzi Kitaphanesi.
- Sıtkı, Bekir. (1937). *Talkınla Salkım, Hikâyeler: Birinci Kitap*. İstanbul: İstanbul Bozkurt Matbaası.
- Şavkılı, Cengiz ve Aydın, Tülay. (2013). *Atatürk Döneminde Bürokrasinin Yeniden Yapılandırılması*. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. Cilt: XXIX, Sayı:87, 67-90.
- Şeker, Şemsettin. (2014). *Tanzimat Fikri ve Edebiyat, Siyasî Fikirlerin Türk Romanına Yansıması (1871-1895)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Taner, Haldun. (2016). *Yaşasın Demokrasi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taner, Haldun. (1954). *Tuş*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Tarus, İlhan. (1947). *Tarus’un Hikâyeleri*. İstanbul: Ticaret Dünyası Basımevi.
- Taş, Songül. (1998). *Samim Kocagöz, Yazar-Eser-Üslup*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Terzi, Mehmet Akif. (2015) *Türk Devlet Geleneğinde Bürokrasi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Toksöz, Fikret. (1983). *"Kolluk Kuvvetleri" maddesi*. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yasa, İbrahim. (1970). *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

EKLER

Ek 1- İncelenen Kitapların Listesi

1. SABAHATTİN ALİ – SIRÇA KÖŞK

- 1.1. Beyaz Bir Gemi
- 1.2. Katil Osman
- 1.3. Böbrek
- 1.4. Çilli
- 1.5. Dekolman
- 1.6. Hakkımızı Yedirmeyiz
- 1.7. Cankurtaran
- 1.8. Çirkince
- 1.9. Kurtla Kuzu

2. SABAHATTİN ALİ – DEĞİRMEN

- 2.1. Bir Orman Hikâyesi
- 2.2. Kazlar
- 2.3. Bir Firar
- 2.4. Kanal
- 2.5. Candarma Bekir
- 2.6. Bir Cinayetin Sebebi
- 2.7. Bir Siyah Fanila İçin
- 2.8. Komik-i Şehir

3. SABAHATTİN ALİ- ÇAKICI'NIN İLK KURŞUNU

- 3.1. Çakıcı'nın İlk Kurşunu

4. SABAHATTİN ALİ – YENİDÜNYA

- 4.1. Asfalt Yol
- 4.2. Hanende Melek
- 4.3. Çaydanlık
- 4.4. Ayran
- 4.5. Isıtmak İçin
- 4.6. Uyku

- 4.7. Bir Konferans
- 4.8. Yeni Dünya
- 4.9. Sulfata

5. SABAHATTİN ALİ – KAĞNI

- 5.1. Kağni
- 5.2. Kafa Kağıdı
- 5.3. Arap Hayri
- 5.4. Bir Şaka
- 5.5. Duvar
- 5.6. Pazarcı
- 5.7. Apartman
- 5.8. Arabalar Beş Kuruşa
- 5.9. Fikir Arkadaşı
- 5.10. Düşman
- 5.11. Bir Skandal

6. SABAHATTİN ALİ – SES

- 6.1. Ses
- 6.2. Köpek
- 6.3. Sıcak Su

7. KEMAL BİLBAŞAR – ANADOLU'DAN HİKAYELER

- 7.1. Budakoğlu
- 7.2. Hacı Emmi'nin Damadı
- 7.3. Tuğla Ocağı
- 7.4. Kantarcı Güdük Şakir Efendi
- 7.5. Emekli Beygırler

8. KEMAL BİLBAŞAR – CEVİZLİ BAHÇE

- 8.1. Tandır
- 8.2. Kadırga
- 8.3. Yangın
- 8.4. Bir Zaaf Yüzünden
- 8.5. Şehrin Taşı Toprağı
- 8.6. Umudun Ötesinde
- 8.7. Hafız Yunus

- 8.8. Müsakkafat Kâtibi Sırrı
- 8.9. Kutsal Sırmalı Uçkur
- 8.10. Süleyman Efendi'nin Yeniden İe Girme Kararı
- 8.11. Süleyman Efendi'nin Hayal Kırıklığı ve Eğri Yol
- 8.12. Teşekkür Telgrafı
- 8.13. ancı'nın Karısı
- 8.14. Cevizli Bahçe

9. KEMAL BİLBAŞAR – PAZARLIK

- 9.1. Pazarlık
- 9.2. Akrabalar Arasında
- 9.3. Çoluk ocuk Sahibi

10. HALDUN TANER – YAŞASIN DEMOKRASİ

- 10.1. Dairede Islahat
- 10.2. Heykel
- 10.3. Beatris Mavyan
- 10.4. Yaşasın Demokrasi
- 10.5. İŐgzar Bir Polis

11. HALDUN TANER – TUŞ

- 11.1. Tuş
- 11.2. Bir uval İncir
- 11.3. Bu Bir Hikâye Değildir Yahut 8 den 9 a Kadar

12. ORHAN KEMAL – EKMEK KAVGASI

- 12.1. Revir Meydancısı Yusuf
- 12.2. Köpek Yavrusu
- 12.3. Ekmek, Sabun ve AŞk
- 12.4. Uyku
- 12.5. Dönüş
- 12.6. Yemişçi
- 12.7. ocuk Ali
- 12.8. Cünha
- 12.9. Kirli Pardösü
- 12.10. Piyango Bileti
- 12.11. Necati

13. ORHAN KEMAL – SARHOŞLAR

- 13.1. Streptomycine
- 13.2. Kamyonda
- 13.3. Ayşe Hoca
- 13.4. Gurbet
- 13.5. Hatice Akdur Vesaire

14. SAMİM KOCAGÖZ – SİĞINAK

- 14.1. Sığınak
- 14.2. Zeytin Tanesi
- 14.3. Hasan Almaz Basan Alır
- 14.4. Gaip Aranıyor
- 14.5. Muhalif
- 14.6. Diphan
- 14.7. Terkedilmiş Yurt

15. SAMİM KOCAGÖZ – SAM AMCA

- 15.1. Sam Amca
- 15.2. Gecekondu
- 15.3. İnce Hastalık
- 15.4. Toprak Hasreti
- 15.5. Allah, Devlet ve Toprak

17. SAİT FAİK ABASIYANIK – LÜZUMSUZ ADAM

- 17.1. Ben Ne Yapayım?
- 17.2. Mürüvvet

18. SAİT FAİK ABASIYANIK – SEMAVER

- 18.1. Kıskançlık
- 18.2. Düşün Gecesi
- 18.3. Şehri Unutan Adam

19. SAİT FAİK ABASIYANIK – ŞAHMERDAN

- 19.1. Mahpus

20. SAİT FAİK ABASIYANIK – SARNIÇ

20.1. Beyaz Altın

20.2. Kim Kime

21. REŞAT NURİ GÜNTEKİN – TANRI MİSAFİRİ

21.1. Yaseminli Yuva

21.2. Bir Aile Meselesi

21.3. Bir İstifa

21.4. Neler Göreceğiz?

21.5. Porselen Çay İbriği

22. REŞAT NURİ GÜNTEKİN – SÖNMÜŞ YILDIZLAR

22.1. Asker Dönüşü

23. REŞAT NURİ GÜNTEKİN – LEYLA İLE MECNUN

23.1. Sönmüş Ocak

23.2. Sahte Banknot

23.3. Eski Bir Gazeteci

23.4. Karakolda

23.5. Avukat

23.6. Meşru Mazeretler

23.7. İlk Müşteri

24. REŞAT NURİ GÜNTEKİN OLAĞAN İŞLER

24.1. Aşk Mektupları

24.2. Kilkuyruk

24.3. Yeni Bir İcat

24.4. En Büyük Ceza

24.5. Ceza-yı Nakti

24.6. Yağmur

25. MEMDUH ŞEVKET ESENDAL – MENDİL ALTINDA

25.1. Rüya Nasıl Çıktı?

25.2. Haşmet Gülkokan

25.3. Mendil Altında

25.4. Feminist

25.5. Müdürün Zügürdü

25.6. Kuvvetli Hükümet

25.7. Celile

26. MEMDUH ŞEVKET ESENDAL – OTLAKÇI

26.1. Arabacı Ali

26.2. Mülahazat Hanesi

26.3. Türbe

26.4. Haydar Bey'in Sakalı

26.5. Söylüyor

26.6. Asılsız Bir Sözün Esası

26.7. İşin Bitti

27. SADRİ ERTEM – SİLİNDİR ŞAPKA GİYEN KÖYLÜ

27.1. Silindir Şapka Giyen Köylü

27.2. Bir Kayış Koptu Üç Adam Öldü

27.3. Kiralık Dam

27.4. Köylünün Ölümü

28. SADRİ ERTEM - BACAYI İNDİR BACAYI KALDIR

28.1. Bacayı İndir Bacayı Kaldır

28.2. Tetkik Seyahati

28.3. Mütihazası

28.4. İki Kadının Kavgası

28.5. 348'inci Madde

28.6. Sukut Eden Dava

29. SADRİ ERTEM – KORKU

29.1. İki Kanun Arasında

29.2. Altı Günde Biten Oyun

29.3. Radyo Haberleri

29.4. Şeriatın Kestiği Parmak

29.5. Bu Tarla Resmen Ormandır

29.6. Çekirdekten Yetişme Tüccar

29.7. İnsaniyet Namına

30. SADRİ ERTEM – BAY VİRGÜL

- 30.1. Yakası Kalkık Adam
- 30.2. Derenin Bile Kabul Etmediği Kadın
- 30.3. Asri öpatan
- 30.4. Namusumun Heykeli
- 30.5. Kar Yolları Kapamış

31. SADRI ERTEM – BİR ŐEHİRİN RUHU

- 31.1. Bir Şehrin Ruhu
- 31.2. İki Sıtmalı
- 31.3. Bir Boşanma Hikayesi
- 31.4. Kendine Ayı Süsü Veren Adam
- 31.5. İş ve Lades
- 31.6. Viziteye Para Almayan Hekim

32. ÜMRAN NAZİF YİĞİTER – İÇİMİZDEN BİR KAÇI

- 32.1. Tipi
- 32.2. Ağı

33. ÜMRAN NAZİF YİĞİTER – KARA KASKETLİ AMELE

- 33.1. Kara Kasketli Amele
- 33.2. Hükümet Tabibi

34. ÜMRAN NAZİF YİĞİTER – YAŞAMAK İÇİN

- 34.1. Yaşamak İçin
- 34.2. Namus
- 34.3. Merhem
- 34.4. Musa avuş'un Oğlu

35. TARIK BUĞRA – OĞLUMUZ

- 35.1. Buhran

36. SAMİM KOCAGÖZ – TELLİ KAVAK

- 36.1. Güllü
- 36.2. Gök Boncuk
- 36.3. Dalyan
- 36.4. İğne

37. BEKİR SITKI – TALKINLA SALKIM

- 37.1. Talkınla Salkım
- 37.2. Hayırsız Evlat
- 37.3. Haciz
- 37.4. Babamın İntikamı
- 37.5. FahıŒe
- 37.6. Karikatür
- 37.7. Borçlu
- 37.8. Unvan Düşkünü
- 37.9. Avcı Hattı

38. BEKİR SITKI – MEMLEKET HİKAYELERİ

- 38.1. Çifte
- 38.2. Bu Bir Değirmen Hikayesidir
- 38.3. Erbab-ı Mesalih
- 38.4. Küp Kapağı

39. İLHAN TARUS – TARUS'UN HİKAYELERİ

- 39.1. Kanat
- 39.2. Bir Alacak İŒi
- 39.3. Bir Kasabanın Ruhı
- 39.4. Ecnebi Mütihazsıs

40. FAHRİ CELAL – TALAK-I SELASE

- 40.1. Salgın

41. FAHRİ CELAL – KINA GECESİ

- 41.1. Ceza
- 41.2. Devair-i İŒgal

42. FAHRİ CELAL – ELDEBİR MUSTAFENDİ

- 42.1. Bunaklar
- 42.2. Kin

43. FAHRİ CELAL – AVUR ZAVUR KAHVESİ

- 43.1. Geri Çevir Herifi

43.2. Kepaze Olduk

44. FAHRİ CELAL – RÜZGAR

44.1. İmbikciyan Efendi

44.2. Rüya Gibi